

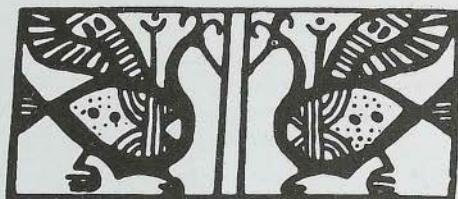

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΥΠΡΟΣ

ΣΤΕΛΛΑ ΣΠΥΡΟΥ, ΛΙΑΝ ΜΙΧΑΗΛΙΔΟΥ, ΗΒΗ Α. ΒΑΣΙΛΟΠΟΥΛΟΥ, ΤΟΥΛΑ ΜΠΟΥΤΟΥ, ΑΝΤΡΕΑΣ ΜΑΡΑΣ, ΔΙΑΜΑΝΤΩ ΕΥΡΙΠΙΔΟΥ, ΚΥΡΙΑΚΗ ΠΑΡΑΣΚΕΥΑ, ΓΙΑΝΝΗΣ ΑΝΔΡΙΚΟΠΟΥΛΟΣ, ΜΑΡΟΥΛΑ ΓΙΑΣΕΜΙΔΟΥ ΚΑΤΖΗ, ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ, ΓΛΑΥΚΟΣ ΑΝΤΩΝΙΑΔΗΣ, ΚΑΤΕΡΙΝΑ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΜΑΤΣΙΟΥ, ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΜΑΡΚΑΝΤΩΝΑΤΟΣ, ΗΡΑΚΛΗΣ ΕΡΩΤΟΚΡΙΤΟΥ, ΝΙΚΗ ΚΑΛΤΣΟΓΙΑ-ΤΟΥΡΝΑΒΙΤΗ, Γ. ΧΑΤΖΗΚΩΣΤΗΣ, ΧΡΥΣΟΘΕΜΙΣ ΧΑΤΖΗΠΑΝΑΓΗ, ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ ΡΗΓΑΤΟΣ, ΑΝΤΗΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ ΧΑΤΖΗΟΔΥΣΣΕΩΣ, ΓΙΩΤΑ ΠΑΡΑΣΚΕΥΑ-ΧΑΤΖΗΚΩΣΤΑ, ΑΝΔΡΕΑΝΗ ΗΛΙΟΦΩΤΟΥ, Κ. Γ. ΓΙΑΓΚΟΥΛΛΗΣ, ΜΑΡΟΥΛΑ ΒΙΟΛΑΡΗ-ΙΑΚΩΒΙΔΟΥ, ΜΑΡΙΑ ΜΙΧΑΗΛΙΔΟΥ, ΑΝΤΩΝΗΣ ΤΖΙΩΤΗΣ, ΕΥΑΓΓΕΛΙΑ ΜΙΣΡΑΧΗ.

433

ISSN 0554 - 3363

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΥΠΡΟΣ

ΤΕΤΡΑΜΗΝΙΑΙΟ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ

Υπεύθυνη εκδότρια: ΛΟΥΛΛΑ ΚΥΠΡΟΥ ΧΡΥΣΑΝΘΗ

Άνδροκλέους 2, 1060 Λευκωσία

Τηλ. 22764900

Το Περιοδικό εκδίδεται από Έπιτροπή Φιλολόγων και Λογοτεχνών

Έτήσια συνδρομή	€15
Έτήσια συνδρομή Ελλάδος	€25
Έτήσια συνδρομή έξωτερικού	€25 ή \$35
Τιμή τεύχους	€6
Συνδρομή για βιβλιοθήκες, σχολεία και Όργανισμούς	€18

Τὰ χειρόγραφα δὲν ἐπιστρέφονται. Φωτογραφίες ἐπιστρέφονται. Ἀνάτυπα πληρώνονται στον τυπογράφο.

Για τούς συνδρομητές Ελλάδος:

ΕΘΝΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ ΕΛΛΑΔΟΣ - ΛΟΓΑΡΙΑΣΜΟΣ 080/51260530

στο όνομα Παναγιώτης Κ. Χρυσάνθης.

Αιτιολογία: Συνδρομή Περιοδικού «Πνευματική Κύπρος»

και να αποστέλλεται στο περιοδικό ή απόδειξη

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Στέλλα Σπύρου: Όπως κάθε χρόνο	1
Λίλη Μιχαηλίδου: Γυναικείο πρόσωπο της Marie Laurencin 1938	2
Έβη Α. Βασιλοπούλου: Παγκύπριο Γυμνάσιο	2
Τούλα Μπούτου: Αναπολώντας	3
Άντρέας Μαράς: Ψωμί κι ελευθερία	4
Διαμάντω Εύριπίδου: Στόν Εύαγόρα Παλληκαρίδη	7
Κυριακή Παρασκευᾶ: Σύ, Κύριε, στέφανος έλπίδος	7
Γιάννης Ανδρικόπουλος: Μνήμη Νίκου Καββαδία	8
Μαρούλα Γιασεμίδου Κάτζη: Όρα «κλαδώματος»	9
Κύπρος Χρυσάνθης: Η άσπρούλα ή γάτα	10
Κύπρος Χρυσάνθης: Αντιθέσεις	12
Γλαῦκος Άντωνιάδης: Μιά ιστορία από τὰ παλιά	13
Κατερίνα Κωνσταντίνου-Μάτσιου: Άληθινή άγάπη	15
Διονύσιος Μαρκαντωνάτος: Μιά νύχτα στην Άμμόχωστο	16
Έρακλης Έρωτοκρίτου: Διαμαρτυρία	20
Νίκη Καλτσόγια-Τουρναβίτη: Τὰ τελείως άπαραίτητα	21
Γ. Χατζηκωστής: Κοινά γλωσσικά ιδιωματικά στοιχεία Κύπρου και Δωδεκανήσου	23

(Συνέχεια στη σελ 84)

Το παρόν τεύχος έχει επιχορηγηθεί από τις Πολιτιστικές Υπηρεσίες του Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού. Η επιχορήγηση δέν σημαίνει την άποδοχή από πλευράς του Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού του περιεχομένου ή τών απόψεων που εκφράζονται από τη Συντακτική Έπιτροπή.

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΥΠΡΟΣ

ΤΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΤΙΜΗΘΗΚΕ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ
Ίδρυτής: ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

ΧΡΟΝΙΑ ΝΓ'

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ-ΑΠΡΙΛΙΟΣ 2013

ΑΡ. 433

ΟΠΩΣ ΚΑΘΕ ΧΡΟΝΟ

Κάθε 26η Νοεμβρίου
ανοίγω την πόρτα της σάλας,
οι μπλε βελούδο πολυθρόνες δεν είναι σκυθρωπές,
ούτε ο καναπές,
λευκές αιθέριες νεφέλες μοιάζουν
τα σιεμέν στα τραπεζάκια,
ακούω φωνές στον ηλιακό
οι κυρίες κάθονται ευγενικά στη σάλα,
η μητέρα προσφέρει λικέρ μανταρίνι,
αμυγδαλωτά,
κυδωνόπαστο, χαμόγελα,
διαβάζω σε βιβλίο ζαχαροπλαστικής παλαιό,
τη συνταγή των αμυγδαλωτών,
δύο ποτήρια ψίχα αμυγδάλου αλεσμένου, με τη φλούδα,
κακάο ή σοκολάτα, λίγο ροδόσταγμα,
μετά ζυμώνετε τα υλικά με κονιάκ.
Δεν αναφέρει πουθενά η συνταγή τη ζάχαρη,
είναι όμως τόσο γλυκά, πολύ γλυκά...
Είναι η αγάπη της μητέρας,
που τα γλυκαίνει κάθε χρόνο,
λαλεί ο Ίκαρος, το περιστέρι,
και με το φύλλο της συνταγής στο ράμφος,
φτερουγίζει βιαστικά προς την Κερύνηια,
όπως κάθε χρόνο.

ΣΤΕΛΛΑ ΣΠΥΡΟΥ

ΓΥΝΑΙΚΕΙΟ ΠΡΟΣΩΠΟ της Marie Laurencin 1938

Τα δάχτυλα μόλις που αγγίζουν λεπτά κοτσάνια λουλουδιών.
Τα φύλλα υποκλίνονται στην αφή. Ένα μπράτσο δροσερό
λυγίζει ανεπαίσθητα, συγκρατώντας στον ώμο ανάλαφρες
σούρες. Το ρούχο δεν κρύβει τίποτα, απλά κάθεται, ασάλευτο,
εκεί, ένα με το νεανικό δέρμα. Αμμουδερά βουναλάκια
σαλεύουν στους ρυθμούς της ανάσας, μια διακριτική κίνηση
κάτω απ' το ρούχο. Το πηγούνι σαν καμπή στο διάστημα του
προσώπου. Ο λαιμός στυλώνει τη γοητεία του κεφαλιού που
είναι γερμένο ελαφρά προς τη διάθλαση της μυρωδιάς.
Οι μανόλιες στο ίδιο χρώμα με τα μάγουλα. Στο φαράγγι των
ματιών κρύβονται μυστικά που το πινέλο δεν μπορεί να
προσδιορίσει. Σίγουρα ο ζωγράφος πήρε το μερίδιό του.
Άλλωστε, πώς θα μπορούσε να γδύσει αυτό το πλάσμα από
μέσα, ν' ανοίξει την πλημμυρίδα των χειλιών, να κολυμπήσει,
να πνιγεί στη μέθη των χρωμάτων, να παραδοθεί στο
επιφώνημα του τελευταίου σπασμού. Τα μαλλιά πιασμένα με
κορδέλα πέφτουν όπως ο ήλιος, σε μια πλάτη λεία σαν
δειλινό. Το πετράδι στ' αφτί της λικνίζεται απ' τους τριγμούς
του σιντεφένιου στήθους· ξαναμμένο ψιθυρίζει στο λοβό.
Είναι ωραία και το αισθάνεται. Αγαπάει το φως που τη
χαϊδεύει καθώς το χρώμα χύνεται σ' όλη τη γύμνια της
κυριεύοντας το σήμερα και το αύριο των χειρών του...

ΛΙΛΗ ΜΙΧΑΗΛΙΔΟΥ

ΠΑΓΚΥΠΡΙΟ ΓΥΜΝΑΣΙΟ

Δὲν εἶναι ποὺ θέλετε νὰ
γχερμίσετε τὰ ντουβάρια του.
Εἶναι ποὺ δὲν ἀκούσατε τὸν ἀναστεναγμὸ
ἀπὸ τὶς πέτρες του.

Διχὸς τοὺς εἶναι ὁ ψίθυρος ποὺ
στοιχειωμένος ἀκούγεται τὸ βράδυ.

Διχὸς τοὺς ὁ ἀγώνας ὅταν ρίχνονταν
ἀπὸ ψηλά.

Άπάνω τους χαραχτηκε
ζήτω ή Πατρίδα, ζήτω ή Έλευθερία.

Τις μαρτυρίες τις δικές τους ιστοροῦν
για τὸ Γιάννη, τὸν Άνδρέα, τὴν Βάσω, τὴν Λενιώ,
Μικροὶ Μεγάλοι Ἕρωες ποὺ ἤξεραν
νὰ γράφουν Ἱστορία.

Δὲν εἶναι ἄψυχες αὐτὲς οἱ πέτρες
κουβαλάνε μέσα τους μνήμες,
ἄφθαρτες ἀξίες μιᾶς ἐποχῆς.
Καὶ
Ἄκουσε
Ἡ δική τους Ἱστορία δὲν ἔχει
τελειώσει.

ΗΒΗ Α. ΒΑΣΙΛΟΠΟΥΛΟΥ

ΑΝΑΠΟΛΩΝΤΑΣ...

Σαν αστραπή στο νου μου φέγγουν
εκείνα τα παλιά κι αγαπημένα
απ' τη ζωή μου πια ξενιτεμένα
κι αλαργινά

Στα χαραγμένα 'χνάρια περπατούνε
μ' αγγίζουν, με χαϊδεύουν, με φιλούνε
σαν τωρινά.

Κι εγώ ξεχύνομαι σ' ένα χορό μαζί τους
στροβίλισμα, μια μέθη που ανασταίνει.
Κρασί που την καρδιά μου την ευφραίνει
τόσο γλυκά.

Αντίκρυ η κλεψύδρα που αργοστάζει
του χρόνου κλέβει αδιάκοπα τη μοίρα
κι η γνώση μου με την ολέθρια πείρα
μ' αναρριγιά.

ΤΟΥΛΑ ΜΠΟΥΤΟΥ

ΨΩΜΙ ΚΙ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ

(Μάθημα Ιστορίας)

«... καὶ ἑτέρ' ἐπιάσαν τὸν ρὲ
Ἄλέξην καὶ ἐφέραν τον εἰς τὴν
Λευκωσίαν· καὶ ἐκρεμμάσαν τον εἰς
τὴν φούρκαν τῆ δευτέρᾳ εἰς τὰς ιβ'
μαγίου αὐκζ' Χριστοῦ».

ΛΕΟΝΤΙΟΣ ΜΑΧΑΙΡΑΣ

Τα χρόνια εκείνα
έτρωγαν
οι μεν ακρίδες το σιτάρι
οι δε κρατούντες το ψωμί
κι οι σκλάβοι
βάζαν στη λιγοστή τη ζύμη
αντί μαγιά
το πείσμα για αγώνα·

κι εμείς...
«εἰς τὸ ἐφφίκιο τῆς τζάμπρας τοῦ ρηγὸς»
δε μπορούσαμε
λόγω πρησμένων στομαχιῶν
να κοιμηθούμε.

Όταν
ἀπ' τη μεριά της θάλασσας
ακούονταν ιαχές
κι ἔφταναν οι κρωγμοί
ὡς τη Χοιροκοιτία
όπου
κάτω ἀπ' ἓνα ἀσπλαχνο ουρανό
κείτονταν τ' ἀψυχα κορμιά.

εμείς...
κλείναμε τα μάτια
και τ' ἀφτιά μας
ἔτσι μας βόλευε καλύτερα.

Ὡς ἀναχώρησε το φοβερό φουσάτο
παίρνοντας ὄμηρο
το βαρυστομαχιασμένο βασιλιά,

ακούστηκε η φωνή του Αλέξη
 κι οι «λὰς ἐδώθησαν
 εἰς τὴν πόταξίν του»

ενώ εμείς...
 δηλώνουμε ουδέτεροι
 αμέτοχοι θεατές
 ήσυχοι στην κερκίδα.

Ὡς μπαίνουν στα τσιφλίκια
 οι πεινασμένοι
 κι «ἐκουβαλοῦσαν τὰ κρασία»
 κι ὡς «ἐπαίρναν τὸ ψουμίν
 ἀπὸ τ' ἀλώνια»,
 ἴκεινη την ὥρα γράφαν στα πλακάτ
 «Ψωμί κι Ἐλευθερία».
 Ορμώντας
 βλέπανε καρσί τον «φρέ Ἰγγελον
 και τον Ἄντωνιέ»
 που δέναν βρόχους κι ακονίζαν
 τα φράγκικα μαχαίρια
 «καὶ τοὺς μὲν ἐφουρκίσαν
 τοὺς δὲ ἐκόψαν τὲς μοῦττες τους»

Κι εμείς...
 ταμπουρωμένοι
 πίσω ἀπὸ μισανοιγμένα παράθυρα
 νιώθαμε ασφαλείς.

Σαν ήρθε το μαντάτο
 πως ἔφτανε ο Ιανός στην Πάφο,
 στη Λευκωσία κρέμαζαν
 το ρήγα Αλέξη
 κι ήταν Δευτέρα
 «εἰς τὰς δώδεκα Μαγίου»

κι εμείς...
 αδιάφοροι πληροφορούμαστε
 πως
 «πάει κι αυτός, τον φάγαμε».

Αυτή ἴναι η ιστορία

που επαναλαμβάνεται
κατά καιρούς
στην κάθε Αγία Πετρούπολη
και στις φυτείες
της κάθε Κούβας.

«Ψωμί κι Ελευθερία» στα πλακάτ
«Ψωμί κι Ελευθερία» σ' όλες τις γλώσσες
«Ψωμί κι Ελευθερία» μ' όλα τα χρώματα

Το Ψωμί δεν είναι μαύρο
ούτε λευκό
το Ψωμί δεν είναι κίτρινο
ούτ' ερυθρό
έχει το χρώμα της ζωής
και είναι μείγμα
όλων των χρωμάτων.
«Ψωμί κι Ελευθερία».

Η Ελευθερία δεν είναι μαύρη
ούτε λευκή
η Ελευθερία δεν είναι κίτρινη
ούτ' ερυθρά
έχει το χρώμα του χαμόγελου
και είναι μείγμα
όλων των χρωμάτων.

«Ψωμί κι Ελευθερία»
τίποτε άλλο.
Κι ο ρε Αλέξης
κι οι «χωργιάτες» του
τίποτε άλλο δεν ζητούσαν
παρά
«Ψωμί κι Ελευθερία».

ΑΝΤΡΕΑΣ ΜΑΡΑΣ

ΣΤΟΝ ΕΥΑΓΟΡΑ ΠΑΛΛΗΚΑΡΙΔΗ

Θα ήθελα νά 'χα
τη δική σου στεντόρεια φωνή
να τραγουδώ με στίχους μελωδικούς
την ομορφιά και τη δόξα της πατρίδας μου.

Νά 'χα τη δική σου αγέρωχη ψυχή
να πολεμώ ακατάπαυστα
για την πολυπόθητη λευτεριά.

Θά 'θελα νά 'χα
την ανεξάντλητη δύναμή σου,
να στέκομαι μπροστά σε κάθε αγχόνη με λεβεντιά
και να υποκλίνονται όλοι
μπροστά στο μεγαλείο μου.

Θα 'θελα να 'μουν, αθάνατε Ευαγόρα,
το αιώνιο σύμβολο π' αξιώθηκες εσύ
Ο Μαθητής, ο Ήρωας, ο Ποιητής.

ΔΙΑΜΑΝΤΩ ΕΥΡΙΠΙΔΟΥ

ΣΥ, ΚΥΡΙΕ, ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΕΛΠΙΔΟΣ

Άνοιξε, Κύριε, τὰ ὦτα Σου
στὶς κραυγὲς τῶν δακρῦων τῶν τέκνων σου,
ποὺ βοοῦν πρὸς Σέ.
«Πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς
δίδου ἡμῖν τὸν ἄρτον ἡμῶν τὸν καθ' ἡμέραν».
Ἄνκαι ἀνάξιοι, ὁμολογοῦμε,
κάνε τοῦτο γιὰ τὴ δόξα Σου,
γιὰ νὰ μὴ ντροπιαστεῖ
ὁ δοῦλος σου ποὺ στήριξε
σὲ Σένα τὴν ἐλπίδα του.
Ἄν κλείσεις Σὺ τὴν πόρτα τοῦ ἐλέους σου,
ποιὸς ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους
μπορεῖ νὰ τὴν ἀνοίξει;
Μὴ παρίδεις, Κύριε, τὰ ἔργα τῶν χειρῶν σου.
Ἄνεμος ἔγινε ἡ ζωὴ μας πάνω στὴ γῆ.

Πολὺ τὸ μέγεθος τῆς ἀθλιότητάς μας.
 Ἐὰν Σὺ, Κύριε, δὲν μᾶς συντηρήσεις,
 ἢ Ζωὴ ἢ ζωτικὴ πάσης ζωῆς,
 δεινὸς ὁ κλύδωνας μᾶς κατακλύζει...
 Λάμψε ὡς Δικαιοσύνης Ἥλιος καὶ
 «ἐν τῷ τῆς ἡμετέρας πατρίδος αἰγιαλῷ».
 Εἰσάκουσον, Κύριε, ἡ ἐλπίς
 πάντων τῶν περάτων τῆς γῆς!

ΚΥΡΙΑΚΗ ΠΑΡΑΣΚΕΥΑ

ΜΝΗΜΗ ΝΙΚΟΥ ΚΑΒΒΑΔΙΑ

Καθὼς οργάνουν τους ὠκεανούς τα ἐμπορικὰ βαπόρια,
 ταξιδεύει ἡ ψυχὴ σου σ' ουρανοὺς ονείρων,
 καὶ σκαρφαλώνουν οἱ ορφανεμένες ἐλπίδες,
 στα ψηλότερα ξάρτια, που τ' ἀγκαλιάζει το πούσι.

Θυμητάρια των λιμανιῶν σοδιάζει ἡ μνήμη,
 συμπονᾶς τους ξάγρυπνους πόθους των ναυτικῶν,
 μ' ἀγκάθια δισταγμῶν ματώνεις τις αποφάσεις σου,
 για να μη θεμελιώσεις τὴ ζωὴ σου στὴ στεριά.

Ἡ ἀλμύρα καὶ ἡ μαλάγρα των θαλασσῶν,
 σου οἰξείδωσαν ἀρμούς καὶ κρυφοὺς διαλογισμούς.
 Τα μακρινὰ ἄστρα σου ἔστησαν φωτεινὲς ἀψίδες
 για να διαβούν, μεσίστιες, οἱ παντιέρες τῆς σκέψης.

Με το αἷμα σου, ξεθωριασμένο μελάνι,
 ξαρμύριζες τις αμαρτωλές σου φαντασιώσεις
 καὶ ἐντυνες με γλυφὴ ἄρμη τις ἐμπνεύσεις σου,
 απογυμνωμένες ἀπ' ἀνέμους φυγῆς καὶ σκέψης θανάτου.

Οἱ σκιές του Λόρκα καὶ του Τσεβέρα
 σε συντροφεύουν στὶς ἐξομολογήσεις του «Μαραμπού».
 Τὶς ὥρες τῆς μοναξιάς στὴ «Βάρδια»
 οδοιπορούσες ἄτρομα σ' ἐπαναστατικὲς στράτες...

ΓΙΑΝΝΗΣ ΑΝΔΡΙΚΟΠΟΥΛΟΣ

ΩΡΑ «ΚΛΑΔΩΜΑΤΟΣ»

Σαν έρθει η καίρια ώρα,
οι αισθήσεις ανεπαίσθητα
τον προειδοποιούν.
Το μούδιασμα στα μέλη
ο ξαφνικός κορεσμός,
η αποχή από την τροφή
και ο απόλυτος στοχασμός.

Ακίνητος βλέπει τριγύρω προβληματισμένος
γυρεύει το κατάλληλο μέρος
να αποσυρθεί, για να «κλαδώσει».

Η νοικοκυρά ξέρει.
Βάζει το κλαδί, κι αυτό ανεβαίνει
την τελευταία ανηφόρα.
Βρίσκει το πιο κατάλληλο σημείο
και κλείνεται μεθοδικά
στο κουκούλι του.

Το στάδιο της ανηφόρας
είναι για τον άνθρωπο πολύ οδυνηρό
γιατί πρέπει να εγκαταλείψει
τις καθημερινές δραστηριότητες.
Μα αν βρει τη βολική θέση
να ακινητοποιηθεί,
έχει να δώσει το απόσταγμα της εμπειρίας του,
όπως ο μεταξοσκώληκας
στριφογυρίζοντας το κεφάλι
εκκρίνει με μαστοριά το μετάξι του
για τους άλλους.

ΜΑΡΟΥΛΑ ΓΙΑΣΕΜΙΔΟΥ ΚΑΤΖΗ

ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ

Η ΑΣΠΡΟΥΛΑ Η ΓΑΤΑ

Εἶναι μιὰ καλωσυνάτη γερόντισσα τῶν παλιῶν ἐκείνων ἡμερῶν. Κάθεται ἀντίκρυ μας στὸ μικρὸ βοηθητικὸ δωμάτιο μὲ τὸν τυφλὸ γεροντάκο της, ἓνα ἥσυχο πλάσμα σὰν τὶς ἀπάνεμες θαλασσινὲς μέρες στοὺς χαριτωμένους κολπίσκους τῆς Κερυνιώτικης ἀκτῆς. Ὅταν ξεκουράζεται στὸ μικρὸ λιακωτὸ μπροστὰ στὴν εἴσοδο τοῦωματίου, μιὰ κάτασπρη γάτα πηδᾷ στὴν ἀλατζένη της ποδιὰ κι' ἀποκοιμᾶται. Ἡ γερόντισσα στὴν ἀρχὴ χαϊδεύει τὴν κατάλευκη γούνα κι' ὕστερα μένει τὸ χέρι της ἀκίνητο στὴ ράχη τοῦ κοιμισμένου ζώου.

Ἦταν φυσικὸ ἡ μάνα μου – κι' αὐτὴ γερόντισσα τῶν παλιῶν ἐκείνων ἡμερῶν – νὰ πιάσει φιλίες μὲ τὸ ἐκτοπισμένο ζευγάρι. Ἀκριβῶς ἀπὸ τὴ μάνα μου μάθαμε τὴν ἱστορία τοῦ γέρικου ζευγαριοῦ.

Ὁ γιὸς τους κάποτε ξενητεύτηκε κι' ἄφησε στὸ πατρικὸ σπίτι τὴ γυναίκα του καὶ τὸ παιδί του. Ἔστειλε βέβαια ἓνα γερὸ μνηιάτικο ἀλλὰ κι' ὁ γέρος του, καὶ ἀπὸ τὴ συνήθεια τῆς ἀγροτικῆς προκοπῆς καὶ γιὰ νὰ στηρίξει πιὸ πολὺ τὴ νύφη καὶ τὸ ἐγγόνι, νυχτοξημερωνόταν στὴ δουλειά. Πήγαινε ἀκόμα καὶ στὴν πόλη μεροκαματιάρης γιὰ νὰ ἐξοικονομήσει περισσότερα καὶ νὰ αὐξήσει τὸ κομπόδεμά του, ποὺ τὸ φύλαγε γιὰ τὸ μικρὸ του Κωστάκη.

Μιὰ μέρα ὁ Ἅγιος Θεὸς τοὺς πῆρε τὴ νύφη. Μιὰ ξαφνικὴ ἀρρώστεια τὴ βασάνισε λίγες βδομάδες, οἱ γιατροὶ δὲν μπόρεσαν νὰ τὴ βοηθήσουν καὶ μιὰ Κυριακῆ, μέρα τοῦ Θεοῦ, τοὺς ἄφησε χρόνια κι' ὀρφανὸ τὸν Κωστάκη, ποὺ μόλις φούντωνε σὰν τὸ μικρὸ δεντρί.

– Στὸ καλὸ, νύφη, λέει ἡ πεθερά. Θὰ σοῦ μεγαλώσω τὸν Κωστάκη, θὰ τὸν φυλάγω σὰν τὰ μάτια μου. Κοιμήσου ἥσυχη.

Κάθε φορὰ ποὺ πήγαινε ἡ γερόντισσα στὸ μνημα τῆς νύφης, ἔσκυβε καὶ τὴ βεβαίωνε μὲ σιγανὴ φωνὴ σὰν νὰ τῆς μιλοῦσε στ' αὐτί, καὶ τῆς ἐπαναλάμβανε τὴν ὑπόσχεση. Ἄμα γύριζε ἀπὸ τὸ κοιμητήρι, ὁ γέρος τὴ ρωτοῦσε:

- Λοιπόν;
- Δὲν μοῦ παραπονέθηκε ἡ νύφη μας. Τῆς εἶπα πὼς μεγαλώνει τὸ παιδί.
- Τὴ βεβαίωσες...!
- Κάθε φορὰ τὴ βεβαιώνω. Μάνα εἶναι κι' ἀνησυχεῖ.

Τὰ χρόνια περνᾶνε περισσότερο γρήγορα ἀπ' ὅτι περιμένεις. Ὁ Κωστάκης μεγάλωσε. Τελείωσε τὸ σχολεῖο. Ἔκαμε τὴ θητεία του κι' ἐτοιμαζόταν σήμερα-αὔριο νὰ κανονίσει τὰ χαρτιά του καὶ νὰ πάει γιὰ σπουδὲς στὴν ξένη χώρα, ἐκεῖ ποὺ ζοῦσε ὁ πατέρας του. Ἡ ἄσπρη γάτα – αὐτὴ ἡ ἀγάπη τῆς

γερόντισσας— ἦταν κι' ἀγάπη τοῦ Κωστάκη.

- Γιαγιά, θὰ μοῦ περιποιῆσαι τὴν Ἀσπρούλα μου; τῆς ἔλεγε ὁ Κωστάκης.
- Ἡ Ἀσπρούλα καὶ τὰ μάτια μου, ἔ;
- Ναί, γιαγιά.

Κεῖνο τὸ βράδυ ποὺ παίρνανε μέσα στοῦ ζεστοῦ Ἰούλη τὸ δεῖπνο κάτω ἀπὸ τὴν κληματαριά καὶ κάπως ἀνήσυχος ὁ παπποὺς σφουγγίζε μὲ τὴν παλάμη τὶς σταγόνες τὸ κρασί ἀπὸ τὸ μουστάκι του, ὁ Κωστάκης τοὺς λέει:

— Τὴν Ἀσπρούλα καὶ τὰ μάτια σας. Αὐριο μεθαύριο φεύγω... Δὲν πρόλαβε νὰ τελειώσει τὸ λόγο του κι' ἕνας ἀστυνομικὸς τὸν εἰδοποιοῦσε πὼς ἀμέσως ἔπρεπε νὰ παρουσιαστῆ στὴ μονάδα του. Τὰ τουρκικὰ καράβια πλησιάζανε τὰ νερά μας. Πρέπει οἱ φρουροὶ νὰ ἐνδυναμωθοῦν. Ὅλα νὰ γίνουν μὲ αὐστηρὴ μυστικότητα, νὰ μὴ ἀνησυχῆσει ὁ κόσμος.

Ὁ Κωστάκης φόρεσε τὰ στρατιωτικὰ του, πῆρε τὸ βιβλιάριο, φίλησε τὴ γιαγιά, προσκύνησε τὸ χέρι τοῦ παπποῦ κι' ἄρπαξε στὴν ἀγκαλιά του τὴν Ἀσπρούλα.

— Τὴν Ἀσπρούλα καὶ τὰ μάτια σας εἶπε στοὺς γέρους καὶ χάθηκε μέσα στὴ νύχτα.

Ἡ Ἀσπρούλα νιαούρισε. Λυπητερά; Ἡ ἀποχαιρετοῦσε; Ποιὸς ξέρει καλὰ τὴ γλώσσα τῶν ζώων. Μαντεύεις μόνο τὴ διάθεσή τους.

Ἡ γερόντισσα μὲ δυσκολία κατόρθωσε νὰ φέρει τὴν Ἀσπρούλα μαζί της, ἅμα πῆρε μὲ τὸ γέρο τὴ στράτα τῆς προσφυγιάς. Ἐδῶ στὸν φιλικὸ τοῦτο τόπο, ποὺ δὲν θυμίζει τὸ χωριό τους κι' ἄς τοὺς καλοφέρονται οἱ γείτονες, ἡ Ἀσπρούλα τοὺς συνδέει μὲ τὸ χαμένο ἐγγόνι τους. Τὸν καρτεροῦν. Ὅταν χτυπᾶ ἡ πόρτα — καὶ σπάνια χτυπᾶ ἀπὸ χέρι ἐπισκέπτη— θαρροῦν πὼς ἔρχεται μῆνυμα γυρισμοῦ. Κι' ἀναταράζονται μέσα στὰ παγωμένα γεράματά τους. Πρώτη ἡ Ἀσπρούλα πηδᾶ καὶ μπερδεύεται μέσα στὴν ποδιὰ τῆς γερόντισσας. Ἴσως νὰ περιμένει κι' αὐτὴ τὸν ἀγαπημένο της Κωστάκη.

Προχθὲς ἡ Ἀσπρούλα διασταύρωσε τὸ δρόμο κι' ἤρθε στὴν αὐλή μου. Καθόμουν στὰ σκαλοπάτια τῆς εἰσόδου γιὰ νὰ ξεκουραστῶ ἀπὸ τὴν περιποίηση δυὸ-τριῶν γλαστρῶν. Μὲ πλησίασε μὲ πολλὴ περίσκεψη. Ὅστερα κάθισε κι' ἔβαλε τὰ δυὸ ποδάρια της ἀπάνω στὸ παπούτσι μου. Ὑψωσε τὸ μουτράκι της καὶ μὲ κοίταξε μὲ τὰ πράσινα μάτια της μ' ἐπιμονή. Μὲ ρωτοῦσε; Μὲ ἐκλιπαροῦσε; Πάντως εἶχε ἕνα βλέμμα ἐπίμονο καὶ παραξένο.

— Τί θές, Ἀσπρούλα; τῆς λέω.

Νιαούρισε.

Παραξενεύτηκα περισσότερο. Σχέσεις με τή γάτα αὐτὴ δὲν εἶχα. Μήτε τὴ χάιδεψα, ἔστω καὶ μιὰ φορά. Βέβαια δὲν τὴν ἀπόπαιρνα ὅταν περιδιάβαζε στὴν αὐλή μου.

Ἐξακολουθοῦσε νὰ μὲ κοιτάζει. Σηκώθηκα μὲ μιὰ ὑποψία. Μήπως συμβαίνει τίποτε στὸ δωμάτιο τῶν γέρων; Προχώρησα νὰ διασταυρώσω το δρόμο. Ἡ Ἀσπροῦλα πήδηξε τρεχάλα καὶ μπῆκε πέρα στὴν αὐλή. Πλησίασα. Χτύπησα μὲ διακριτικότητα τὴν πόρτα.

– Περᾶστε, λέει ἡ γερόντισσα.

– Τὶ γίνεστε...; λέω μὲ στενοχώρια.

– Ὁ γέρος...

Καὶ τότε ἄκουσα μέσα στὸ ἀγκομαχητό του τὸ γέρο νὰ λέει:

– Νὰ πεῖς στὴ νύφη μας πὼς προσέχουμε τὸν Κωστάκη. Νὰ πᾶς τώρα στὸ κοιμητήρι. Θέλω νὰ μοῦ πεῖς πὼς εἶναι ἡσυχῆ.

ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

ΑΝΤΙΘΕΣΕΙΣ

I

*Τριανταφυλλένη, πλάι στὸν κροτάφο σου οἱ ἄγγελοι
μονομαχοῦσανε μὲ τὸ φῶς
καὶ ποίημα γέμιζε ὁ καιρὸς
γιὰ λευτεριά μὲ ὀρθόδοξα φωνήεντα.*

*Τώρα χτυποῦν τὸν οὐρανὸ σκοτάδια ἀλλόδοξα,
οἱ λυπημένες ἐποχὲς τῆς ἀνομβρίας,
τὸ τελευταῖο φιλὶ μιᾶς ἀνοιξῆς
κάποιων καιρῶν πειρατικῶν.*

*Πῶς νὰ λυτρώσω τοὺς κροτάφους ἀπ' τὴ μνήμη
καὶ τὰ νεκρὰ ὄνειρα ποὺ ρέουν στὶς ἀρτηρίες μου,
Τριανταφυλλένη τῶν παλιῶν ἐρώτων
καὶ τῆς ἐξαίσιας μυρωδιάς;*

ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

ΜΙΑ ΙΣΤΟΡΙΑ ΑΠΟ ΤΑ ΠΑΛΙΑ

Εκεί στο καφενείο-εντευκτήριο της ΠΑ.ΣΥ.Δ.Υ. όπου περνούμε τα απογεύματά μας, ή και μερικές φορές τα πρωινά μας, εμείς οι συνταξιούχοι, ερχόμαστε σε επαφή με φίλους, γνωστούς ή και ξένους. Ένας από τους πολύ καλούς φίλους, πρώην δικηγόρος, πρώην ανώτατος δικαστικός, μας λέει διάφορες ιστορίες, είτε από την πολύ ενδιαφέρουσα επαγγελματική του ζωή, είτε από τις εμπειρίες του πάνω σε άλλα θέματα, όπως τα φοιτητικά του χρόνια στο Λονδίνο, τη Διασκεπτική, ή την εμπλοκή του σε διάφορες εκλογικές αναμετρήσεις για τη θέση του Μητροπολιτη Πάφου πριν 60 τόσα χρόνια. (Πολύ ενδιαφέρον θα ήταν να ασχοληθούμε κάποτε με την λεγόμενη «ιπτάμενη ψήφο» του Τταμπουρά που άλλαξε την εκλογή μητροπολίτη στην Πάφο). Είναι κρίμα γιατί ο άνθρωπος αυτός δεν μπορεί να γράφει αφού το δεξί του το χέρι είναι σχεδόν άχρηστο και εμείς, οι ακροατές του, δεν μπορούμε να έχουμε μαγνητόφωνο μαζί μας για να καταγράψουμε τα όσα μας λέει.

Σήμερα θα προσπαθήσω να ανακαλέσω στη μνήμη μου και να καταγράψω για σας ένα πολύ ενδιαφέρον επεισόδιο από την πολυτάραχη καριέρα του ως δικηγόρου. Μου είπε:

«Ήταν προς το τέλος της δεκαετίας του '50 και είχε αρχίσει να δημιουργείται η φήμη καλού και εύστροφου δικηγόρου για το άτομό μου στην Πάφο. Τότε ακριβώς είχε γίνει ένας φόνος με εμπρησμό πέντε ατόμων στο Τουρκοχώρι Β της επαρχίας μας. Μια οικογένεια, πατέρας, μάνα και τρία παιδιά κοιμόντουσαν στο άνω μέρος του σπιτιού τους, το κάτω ήταν αποθήκη με διάφορα εύφλεκτα υλικά όπως άχερο, σιτάρι κλπ. Το άνω σπίτι πήρε φωτιά μετά από εμπρησμό και σκοτώθηκαν και οι πέντε. Ως ύποπτος για τον εμπρησμό είχε συλληφθεί ο Ντερβίς, ο νεότερος αδελφός του πατέρα της οικογένειας. Εγώ είχα αναλάβει την υπεράσπισή του και όλα έδειχναν πως υπήρχαν αρκετές πιθανότητες να αθωωθεί. Όμως ο δημόσιος κατήγορος άρχισε να του μιλά, κατά τρόπον ήρεμο και ήσυχο και σιγά-σιγά τον έκανε να παραδεχτεί πως πήγε στο Κτήμα και αγόρασε ένα τενεκκέ βενζίνη, και όχι πετρέλαιο, για το τράκτορ φίλο του, όπως είχε ισχυριστεί πιο πριν.

– Πήγες και αγόρασες ένα τενεκκέ πετρέλαιο;

– Μάλιστα.

– Και πλήρωσες μια λίρα και πέντε σελίνια;

– Μάλιστα.

– Σου υποβάλλω πως το πετρέλαιο στοιχίζει μόνο 15 σελίνια και πως εσύ πλήρωσες μια λίρα και 5 σελίνια γιατί αγόρασες βενζίνη.

Από το σημείο αυτό και μετά ο κατηγορούμενος έπεσε σε αντιφάσεις που έφεραν την τελική καταδίκη του σε θάνατο δι' απαγχονισμού.

Εδώ θα πρέπει να πούμε γιατί ο Ντερβίς οδηγήθηκε σε φόνο του αδελφού του, των παιδιών του και της γυναίκας του.

Είχαν αρραβωνιάσει τη μικρότερη αδελφή του Μειρέμ με έναν καλό νέο από διπλανό χωριό και στο προικοσύμφωνο οι γονείς της είχαν γράψει για προίκα της κάποια χωράφια και ένα περιβόλι με δικό του νερό. Όταν ο Ντερβίς ζήτησε να μεταβιβαστούν τα υπεσχημένα στην αδελφή τους, ανακάλυψε πως αυτά βρίσκονταν, κατά ένα παράξενο τρόπο, εγγεγραμμένα στο όνομα του αδελφού τους του Αχμέτ. Ο Ντερβίς είπε στον Αχμέτ πως έπρεπε να τηρήσουν το λόγο τους και πως έπρεπε τα χωράφια και το περιβόλι με το νερό να δοθούν στη Μειρέμ. Αυτός δεν δεχόταν και έγινε καβγάς τρικουβερτος. (Ο Αχμέτ είχε ξεγελάσει τον πατέρα τους, με δόλιο τρόπο, και είχε καταφέρει να πάρει τα χωράφια και το περιβόλι με το νερό). Στο μεταξύ η Μειρέμ είχε έλθει σε επαφή με τον αρραβωνιαστικό της, έμεινε έγκυος και το είχε εξομολογηθεί στον Ντερβίς. Το πράγμα είχε φτάσει στο απροχώρητο και έτσι ο Ντερβίς οδηγήθηκε στο φόνο. Αυτή είναι με λίγα λόγια η προϊστορία του δράματος αυτού.

Όμως ο φονιάς γλύτωσε την εκτέλεση και ιδού πως:

Μερικές μέρες μετά την καταδικαστική απόφαση ήλθε στο γραφείο μου ο πατέρας του και μου είπε:

– Κύριε Δ., κάμε ό,τι μπορείς να γλυτώσουμε την κκελέ (κεφαλή) του μιστή (μικρού). Έχω 400 λίρες να σου τις δώσω και να γλυτώσεις το γιο μου από την κρεμάλα.

Εγώ του είπα πως πρέπει να σκεφτώ τρόπο.

Πράγματι μετά 3-4 μέρες πήγα και βρήκα τον τουρκοκύπριο δικηγόρο Ν από τη Λευκωσία, που ήταν από τους ηγέτες της τουρκοκυπριακής κοινότητας. Του είπα το πρόβλημα και το ποσό που ήταν διατεθειμένος να πληρώσει ο πατέρας.

– Εντάξει, 300 λίρες για μένα και 100 για σένα, αν μπορέσω να κάνω κάτι, μου είπε.

Μετά από μόλις 2 μέρες με πήρε ο Ν στο τηλέφωνο και μου είπε να αγοράσω τις δυο τουρκοκυπριακές εφημερίδες που κυκλοφορούσαν στην Κύπρο και να βάλω να μου μεταφράσουν το κύριο άρθρο τους στην πρώτη σελίδα. Πράγματι αγόρασα τις εφημερίδες και είδα πως το κύριο άρθρο τους είχε και στις δυο, τίτλο: Ανάστατη η τουρκοκυπριακή κοινότητα. Στη συνέχεια έγραφαν πως οι Τούρκοι της Κύπρου βρίσκονται σε αναστάτωση και πολύ κοντά στην εξέγερση γιατί ένα πιστό στις παραδόσεις και τα έθιμα μέλος της κοινότητάς τους καταδικάστηκε σε θάνατο και πρόκειται να εκτελεστεί, δι' απαγχονισμού. Στη συνέχεια έγραφαν πως οι ηγέτες της κοινότητας θα καλέσουν τους πιστούς σε διαμαρτυρία έξω από το κυβερνείο. Ο Ντερβίς, έγραφαν, έκανε ό,τι θα έκανε κάθε πιστός στις οικογενειακές αξίες, τις παραδό-

σεις και τα έθιμα, μωαμεθανός. Το χέρι του που έβαλε τη φωτιά το καθοδήγησε ο Αλλάχ, γιατί έπρεπε να προστατευθεί η τιμή της αδελφής του.

Εγώ κάτι υποψιάστηκα πως είχε στο νου του ο Ν. Δεν φανταζόμουν όμως πως αυτό το κάτι θα ήταν τόσο δραστικό. Μετά 3 ή 4 βδομάδες, δεν θυμάμαι ακριβώς, πληροφορήθηκα πως ο Κυβερνήτης εν Συμβουλίω απένειμε χάρη στον Ντερβίς και μετέτρεψε την ποινή του σε ισόβια. Ρώτησα τον Ν πως τα κατάφερε και μου είπε πως μετά τη δημοσίευση στις εφημερίδες των ειδήσεων για αναταραχή στους κόλπους της τουρκοκυπριακής κοινότητας, πήγε στον Κυβερνήτη και του είπε πως αυτός ενδιαφερόταν για αυτόν και μόνο, γιατί ήσαν φίλοι και πως είχε βάσιμες πληροφορίες για πράξεις βίας που πιθανόν να στοίχιζαν τη θέση του ως Κυβερνήτη. Όταν μάλιστα είδε ο Κυβερνήτης πως οι εφημερίδες συνέχιζαν να συντηρούν το θέμα επιμένοντας πως ο Ντερβίς ενήργησε σαν πιστός μουσουλμάνος, τηρητής των οικογενειακών παραδόσεων και αξιών, και πως αυτό απαιτούσαν τα ήθη και τα έθιμα της κοινότητας, ο Κυβερνήτης το σκέφτηκε και αποφάσισε την απονομή χάριτος στον Ντερβίς.

Ο Ντερβίς έμεινε φυλακισμένος. Όταν μετά από μερικά χρόνια άρχισαν οι διακοινοτικές συγκρούσεις και οι άλλοι Τούρκοι φυλακισμένοι δραπέτευσαν, αυτός έμεινε στη φυλακή. Με δική μου πρωτοβουλία, του απονεμήθηκε, από την κυβέρνηση της Κυπριακής Δημοκρατίας, χάρη και ο Ντερβίς μετανάστευσε στον Καναδά και με θυμάται είτε στην ονομαστική μου γιορτή είτε τα Χριστούγεννα οπότε και μου στέλνει ευχετήριες κάρτες».

ΓΛΑΥΚΟΣ ΑΝΤΩΝΙΑΔΗΣ

ΑΛΗΘΙΝΗ ΑΓΑΠΗ

Θα είμαι ο αγέρας
κάτω από τις φτερούγες σου
Θα είμαι το φως
μέσα από τις κόρες των ματιών σου
Θα είμαι η πνοή
γύρω από το αέναο της ψυχής σου
Νά 'μouνα και η αληθινή αγάπη
όλης της ζωής σου!

ΚΑΤΕΡΙΝΑ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ-ΜΑΤΣΙΟΥ

ΜΙΑ ΝΥΧΤΑ ΣΤΗΝ ΑΜΜΟΧΩΣΤΟ

Εκείνο το Απριλιάτικο βράδυ, το γεμάτο με ευωδιές της φύσης, είχε προχωρήσει, κι ο Αριστείδης Λαμπρινός καθόταν μόνος σ' ένα μπαράκι εκεί κάπου κοντά στην παραλία της Αμμοχώστου. Είχε κατέβει σαν τουρίστας από Στοκχόλμη μ' ένα σουηδικό γκρουπ πριν δεκατέσσερις μέρες, αύριο μεσημέρι θα επέστρεφαν στη Βενετία του Βορρά. Δυο βδομάδες στο Βαρώσι, όπως λέγαν την πόλη οι ντόπιοι, ο Αριστείδης λίγο είχε απολαύσει χαρές, και περισσότερο είχε κινηθεί δρώντας αντιδικτατορικά. Στην Ελλάδα είχε επιβάλει δικτατορία μια στρατιωτική χούντα, ο Αριστείδης εκεί είχε διωχτεί πριν δύο χρόνια και στο εξωτερικό είχε συνδεθεί με τους αγωνιστές εναντίον της δικτατορίας. Αυτό το βράδυ είχε συμμαζέψει τα πράγματα κι' απέφυγε παρέες, ένοιωθε την ανάγκη νάναι μόνος έτσι είχε αφήσει το ξενοδοχείο "Famagusta Gold Town", όπου έμενε, και τώρα σκεφτικός έπινε τη μπύρα του στο μικρό κέντρο, ενώ ακουγόταν το τραγούδι.

*Ένα καρά-καράβι αρμάτωσα
να στείλω τα όνειρά μου
να 'ταν ταξί-ταξίδι μακρινό
να 'βρισκα τη χαρά μου.*

Νάχε γελαστεί; Νάχαν περάσει τα χρόνια; Τα όνειρά του ήταν χαμένα; Όχι. ούτε πρέπει νάχε γελαστεί, ούτε η ζωή του είχε περάσει, νεότερος ήταν ακόμη μόλις 32 χρόνων και τα όνειρά του δεν είχαν χαθεί. Είχε μια παράξενη πίστη όχι σε θεό, αλλά στους συνανθρώπους που έστω αργά και παγκόσμια θα εργαζόντουσαν μια κοινωνική άνοιξη.

Η βραδυά ήταν απαλή και ξάστερη κι' ο Αριστείδης εκεί στο γνωστό του μπαράκι μετά την μπύρα κάπνιζε το τρίτο του τσιγάρο, αν και δεν ήταν μαυιάδης καπνιστής. Μα απόψε ένοιωθε αρκετά παράξενα, ένα προαίσθημα για κάτι ιδιαίτερο τον κυριεύε, λες κάτι περίμενε αποκαλυπτικό, γι' αυτό εξ άλλου κάπνιζε απανωτά.

Θάταν περασμένες δέκα, όταν σβήνοντας το τσιγάρο του τράβηξε προς την παλιά πόλη όπου ήσαν οι Τουρκοκύπριοι, πέρασε το ξενοδοχείο «Κωνσταντία» κι' οι δρόμοι πια φωτιζόντουσαν αραιά αφού και τα σπίτια χάνονταν. Προχωρούσε αργά και θαρρούσε δεν είχε σκέψεις είχε αφηθεί λες κι' ονειρευόταν, μα όχι όλα γύρω ήσαν πραγματικά. Ένα περιπολικό καράβι πέρασε κι' έριξε τους προβολείς του μακριά προς τις ακτές. Σιγά-σιγά κι' είχε φτάσει σε κάτι βράχια, σταμάτησε εκεί κι' άναψε τσιγάρο. Το περιπολικό σκάφος έγλειφε ακόμη με τα φώτα των προβολέων τη θάλασσα, όμως τίποτε ύποπτο δεν φαινόταν.

Αλλά... αλλά λίγο πιο πέρα από τον Αριστείδη στα κοντινά βράχια διακρινόταν η σιλουέττα ενός ανθρώπου. Μόνου. Τι γύρευε τάχα τέτοια ώρα

εκεί μοναχός. Ήθελε παρέα; Μα αν ήταν θα την αναζητούσε σε μέρη που έχει κόσμος. Ήθελε να ρεμβάσει; Μα κι' αυτός με διάθεση ρεμβασμού είχε έλθει εδώ; Αν τον ρωτούσες δεν θα μπορούσε ν' απαντήσει.

Ο Αριστείδης παραξενεμένος κοίταξε τον άνθρωπο και στο φως του φεγγαριού του φάνηκε αρκετά νέος. Ό,τι τον εξέπληξε ήταν που μια στιγμή που ο άγνωστος κίνησε το δεξί του χέρι φάνηκε κομμένο από τον καρπό. Αυτό έκανε τον Αριστείδα να νοιώσει μια ξέχωρη παράξενη συμπάθεια για τον άγνωστο της ερημιάς εκείνης. Τον πλησίασε έτσι χωρίς να μετρήσει μήπως παρεξηγηθεί και είπε λες και τον γνώριζε.

– Καλησπέρα φίλε!

– Κα. Καλησπέρα.

Ο δεύτερος αποκρινόταν με κάποιο δισταγμό. Κι ο Αριστείδης συνέχισε:

– Σε είδα έτσι μόνο· μου γέννησες ερωτηματικά, μα όχι, όχι δε βάζω στο νου κάτι πονηρό, σε είδα σα συνάνθρωπο μόνο, γι' αυτό δε ρωτώ με προσχήματα όπως π.χ. τι ώρα είναι, η ώρα είναι πες για τους στοχαστές, και τους προβληματισμένους· έτσι ανοίγω τη γνωριμία λέγοντας κατ' αρχήν τ' όνομά μου. Αριστείδης. Από Ελλάδα που έφτασε Σουηδία κι' από Σουηδία Κύπρο. Εσέ;

– Γιάννη!

Έγινε μια μικρή σιωπή. Ο Αριστείδης ήθελε να συνεχίσει, ήθελε να μάθει για την αναπηρία του νέου, μα τι να πεί έτσι που νάναι φυσικός κι' αληθινός. Για μια στιγμή σκέφτηκε να τον καληνυχτίσει και να φύγει, μα ερωτηματικά τον δέναν· είχε τολμήσει την αρχή της γνωριμίας, γιατί να μη συνεχίσει. Έτσι αφού άναψε τσιγάρο μετά από λίγο είπε:

– Ήμουν αρκετή ώρα παραδίπλα και δεν σ' είδα να καπνίζεις έτσι δεν σου είπα «πάρε τσιγάρο» γιατί δε θέλω να δημιουργήσω την παραμικρή υποχρέωση σου απέναντί μου. Υποθέτω δεν καπνίζεις.

– Ναι· δεν καπνίζω.

– Αλλά ομολογώ μια παράξενη διάθεση με κατάλαβε να σε γνωρίσω. Αύριο φεύγω μαζί με σουηδούς τουρίστες για Στοκχόλμη κι' έμεινα θεληματικά μόνος κι' έφτασα ως εδώ λες και κάτι μου 'λεγε πως κάτι θ' ανακάλυπτα. Σε ενοχλεί η παρουσία και το θάρρος μου;

– Μα όχι.

Έμειναν πάλι σιωπηλοί. Ο Αριστείδης ήθελε να τον ρωτήσει για τα αίτια της αναπηρίας του, μα φοβόταν μη τον πληγώσει. Στο τέλος νίκησε δισταγμούς.

– Θέλω φίλε Γιάννη – επίτρεφέ μου να σε μετρώ και λέω φίλο – Θέλω να εξηγηθώ γιατί σε πλησίασα και επιδίωξα γνωριμία. Είναι φανερό πως

ζεις ένα πρόβλημα, συμπαθώ πάντα τους ανθρώπους που έχουν προβλήματα θάθελα λοιπόν να μου λέγες.

Σταμάτησε κοπιάζοντας. Κι' ο Γιάννης

– Καταλαβαίνω... καταλαβαίνω. Αναρωτιέσαι πού έχασα το δεξί μου χέρι.

– Ν... ναι!

– Η ανάγκη μ' έκανε να δουλεύω σ' ένα πριονιστήριο. Εκεί μια μέρα έγινε το κακό.

– Και δεν πήρες αποζημίωση;

– Όχι· τ' αφεντικό μου ισχυρίστηκε πως έφταιγα ο ίδιος· ύστερα τους αρμοδίους γι' αποζημιώσεις τους είχε φίλους αφού τους δωροδοκούσε.

Ο Αριστείδης έσφιξε τα δόντια.

– Τους άτιμους...

Και μετά από λίγο.

– Εγώ θα γυρίσω στην πόλη. Θάθελες να 'ρθεις μαζί μου να πιούμε κάτι μαζί; Έτσι για τη γνωριμία μας. Αύριο εξ άλλου φεύγω κι' είναι αμφίβολο αν ξαναϊδωθούμε.

– Ας πάμε!

Σηκώθηκαν και τράβηξαν κατά την πόλη. Για αρκετή ώρα ήσαν κι' οι δυο σιωπηλοί. Πρέπει να τους είχαν κυριέψει συλλογισμοί. Τώρα είχε χαθεί και το περιπολικό σκάφος που έγλειφε με τους προβολείς του τις ακτές. Ο Αριστείδης τραβούσε προς το "Famagusta Gold Town" κι' ο άλλος ακολουθούσε.

– Ας πιούμε το ποτό μας στο μπαρ του ξενοδοχείου μου. Θά'θελα αγαπητέ μου Γιάννη να σου δώσω κι' ένα μικρό ενθύμιο που έχω από Σουηδία, μια κι' αύριο φεύγω και δεν έχει νόημα να το πάρω πίσω. Θέλω αν δεν μπορώ να κάνω άλλο για σένα να σου αφήσω μια ωραία ανάμνηση από μια απρόσμενη συνάντηση.

– Όπως νομίζεις. Δεν είναι πάντως ανάγκη.

– Είναι ανάγκη για μένα. Μου είσαι ξέχωρα συμπαθής. Όταν έφτασαν, ο Αριστείδης είπε σταματώντας στο μπαρ του ξενοδοχείου.

– Μείνε για λίγο εδώ Γιάννη ν' ανέβω στο δωμάτιο μου να φέρω το δώρο μου. Κάθισε και περίμενε. Θα κατέβω γρήγορα.

Έμεινε ο νέος μόνος και λίγο αμήχανος. Τα φώτα, η ατμόσφαιρα, οι άνθρωποι όλα του ήσαν τόσο ξένα εκεί. Κατεβαίνοντας ο Αριστείδης άκουσε κουβέντες στο διάδρομο και κοντοσταμάτησε κι' άκουσε. Ήταν ο ιδιοκτήτης του ξενοδοχείου που μιλούσε με τον μπάρμαν.

- Πώς ήλθε αυτός ο αλήτης εδώ;
- Τον έφερε Κύριε εκείνος ο καλαμαράς που έχει έλθει με τους σουηδούς.
- Να τον διώξεις!

- Μα κύριε, σε λίγο κατεβαίνει κι' ο καλαμαράς φίλος του. Ας μη δημιουργήσουμε ζήτημα. Αύριο φεύγει. Ένα ποτό θα πάρουν και θα φύγουν. Τι θα κάνουν;

Ο Αριστείδης προχώρησε. Ο ιδιοκτήτης χαιρέτησε χαμογελώντας υποκριτικά.

- Καλησπέρα κύριε Λαμπρινέ.
- Κύριε Λαμπρινέ; Ο Καλαμαράς έγινε κύριος Λαμπρινός;
- Γιατί μιλάτε έτσι;
- Γιατί μιλούσατε, όπως μιλούσατε πριν λίγο;
- Μα δεν μιλούσαμε για σάς.

- Σωπάτε! Μ' εξοργίζετε περισσότερο με την υποκρισία σας. Ποιος είναι ο καλαμαράς που ήλθε με τους σουηδούς; Αλλά βέβαια σαν άτομο που θάχατε το ανάλογο κέρδος σε κορώνες ή λίρες μετρούσα. Χωρίς αυτούς είμαι ο καλαμαράς κι ο φίλος μου το «αλητάκι».

- Μα τι λέτε; τι λέτε;
- Τι λέω; Λέω πώς...

Ο Γιάννης είχε πλησιάσει κι' έλεγε στον Αριστείδη τρέμοντας.

- Πάμε να φύγουμε! Πάμε να φύγουμε!
- Να φύγουμε; Βέβαια και θα φύγουμε όχι όμως πριν τ' ακούσουν. Είμαι λοιπόν ο καλαμαράς που σας έφερε στο αριστοκρατικό σας κατάλυμα έναν «αλήτη» Ε; Μα αυτός είναι ο κύριος, ψευδοκύριοι.

Ο μπάρμαν φιθύριζε.

- Μη τον συνερίζεσαι κύριε. Θάναι μεθυσμένος.
- Ναι είμαι μεθυσμένος από οργή. Από οργή για την άδικη κοινωνία σας. Αλήτης λοιπόν ο φίλος μου, ιδιοκτήτη του "Famagusta Gold Town"; «Αλήτης» κι όχι αλήτης το αφεντικό του με το πριονιστήριο που δεν του έδωσε αποζημίωση για το κομμένο εκεί χέρι του; Τέτοιοι πρέπει νάναι οι δικοί σας φίλοι.

- Σίγουρα είστε μεθυσμένος.

- Θα πω λίγα ακόμη όχι ξεφωνίζοντας, θα σας τα πει ένας καλαμαράς «κύριε» ιδιοκτήτη του "Famagusta Gold Town". Θα σας πει πικρές αλήθειες.

Ήταν καλά στην Αίγυπτο του Φαρούκ που πλουτίσατε; Δεν ήσαν εκεί εκμεταλλευτές κι' εσείς ανάμεσά τους; Αλλά... αλλά σκεφτήτε αύριο, την άλλη μπορεί να 'ρθουν οι Τούρκοι και τότε να δούμε τι θα γίνει η χρυσή σου πόλη;

Ο Γιάννης τραβούσε τρέμοντας τον Αριστείδη.

– Σε παρακαλώ πάμε να φύγουμε.

– Πάμε γιατί εδώ μέσα πνίγομαι, ασφυκτιώ. Πάμε στον καθαρό αέρα και σ' ένα φτωχό κεντράκι να πιούμε κάτι. Πάρε το δώρο σου φίλε και πάμε.

– Άσε με να πάω σπίτι μου καλλίτερα. Ταράχτηκα με το συμβάν.

– Όπως θέλεις φίλτατε Γιάννη. Δε θέλω να επιμείνω. Μα δε γινόταν να μην τα πω, να μην αντιδράσω στην αδικία και την υποκρισία τους. Με συγχωρείς αν σε τάραξα. Μα λες ήταν γραμμένο... κι' ίσως κι' η ταραχή νάναι σημάδι ζωής. Γιατί υπάρχει το αιώνια κινούμενο και το αιώνια ζητούμενο. Κι' οι συνάνθρωποι βρίσκονται ανατολικά της βροχής.

Τ'ο φεγγάρι λες τους άκουγε κι' έκοψε το δρόμο στα δύο.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΜΑΡΚΑΝΤΩΝΑΤΟΣ

ΔΙΑΜΑΡΤΥΡΙΑ

*Διαμαρτύρομαι για το παλληκάρι που πήγε
να παλέψει για το δίκιο και δε γύρισε.*

*Για τη μητέρα, που ανυπόμονα προσμένει
το γυρισμό του χαμένου γιου της.*

*Για το μπουμπούκι που άσπλαχνο χέρι
τό 'κοψε προτού ανθοβολήσει.*

*Για τον πρόσφυγα που θέλει ν' ανάψει
το καντήλι στον τάφο του πατέρα του.*

*Για Σε δύστυχη πατρίδα, αδικοσκληρωμένη.
Διαμαρτύρομαι.*

ΗΡΑΚΛΗΣ ΕΡΩΤΟΚΡΙΤΟΥ

ΣΤΟΧΑΣΜΟΣ

ΤΑ ΤΕΛΕΙΩΣ ΑΠΑΡΑΙΤΗΤΑ

Με τον ερχομό του νέου έτους η Αυστραλία έζησε για ακόμα μια φορά την καταστροφή μεγάλων εκτάσεων δασών της. Η φωτιά ξεκίνησε από τη Μελβούρνη και έφθασε μέχρι τη Νότια Ουαλία. Εικόνες βιβλικής καταστροφής από τη μεγάλη αυτή φωτιά είδαμε και στα ελληνικά δελτία ειδήσεων. Η φωτιά πλησίασε κατοικημένες περιοχές και οι κάτοικοί τους βίωσαν την απόγνωση από τις πύρινες γλώσσες, που κατάκαιγαν δάση με πανύψηλους ευκαλύπτους. Τις εμπειρίες αυτής της απειλής καταγράφει σ' ένα γράμμα της μια ελληνίδα φίλη από την Αυστραλία. Γράφει στ' αγγλικά γιατί ακόμα δεν είχε συνέλθει από τη σύγχυση και δεν μπόρεσε να βρει την ελληνική γραμματοσειρά στο κομπιούτερ της. Ακόμα και στον τρόπο γραφής της χωρίς πολλές στίξεις, γρήγορη, λαχανιασμένη - φαίνεται η αγωνία της:

«... έπρεπε να αντιμετωπίσουμε τον εφιάλτη της φωτιάς στο δάσος, η οποία έφτασε πολύ κοντά μας. Ήμασταν σε συναγερμό για να εγκαταλείψουμε το εξοχικό μας, αλλά επειδή οι μεγάλοι δρόμοι που οδηγούσαν στο Σίδνεϋ ήταν φρακαρισμένοι, μας ζητήθηκε να πάρουμε μαζί μας τα πλέον σημαντικά μας πράγματα – έγγραφα και άλλα – και να είμαστε έτοιμοι να φύγουμε όταν θα έρχονταν οι άνθρωποι της εκκένωσης να μας πάρουν και να μας παν προς την παραλία, επειδή η θάλασσα θα ήταν ασφαλέστερο μέρος. Ευτυχώς η φωτιά άλλαξε κατεύθυνση, αλλά η εμπειρία της αναμονής για κάτι που επρόκειτο να συμβεί ήταν τρομερή. Μάζεψα φωτογραφίες, το κομπιούτερ μου, μερικά έγγραφα και δύο εικόνες. Όλα σε μια βαλίτσα, έτοιμοι να φύγουμε. Η ζωή μας σε μια βαλίτσα. Σκεπτόμουν ότι θα μπορούσαμε να τη χάσουμε και αυτήν. Τότε έπρεπε να πάρω μια απόφαση. Να πάρω τον ωραίο πίνακα που ο Άλεξ (ο άνδρας της) μου είχε χαρίσει με τον πρώτο του μισθό... Ήταν τόσο σημαντικός για μένα, ο Άλεξ πίστευε ότι αυτό θα ήταν πολύ δύσκολο στη μεταφορά. Έκατσα κάτω κι' έκλαιγα. Ο φόβος να χάσουμε ακόμα και τις ζωές μας δεν ήταν μακριά. Κοίταξα γύρω μου, το όμορφο εξοχικό μας σπίτι, λίγα κοχύλια που είχαν μαζέψει τα παιδιά μου... μια πλαστική βαρκούλα του εγγονού μου, τις γλάστρες μου, τα γεράνια μου που μου θύμιζαν την Ελλάδα, κάποια παλιά βιβλία, μερικά πιο νέα, βιβλία διευθύνσεων, λίγα μικρά μπιμπελά-ενθύμια, μικρά φθηνά πράγματα, χωρίς αξία για όλους εκτός από μένα, γιατί μου θύμιζαν κάποιες στιγμές, δυό κορνιζαρισμένα κεντήματα της μητέρας μου και της γιαγιάς μου, συναισθηματικά κομμάτια ενός μακρινού παρελθόντος σε μια μακρινή χώρα. Λευκή αξία σε μικρά πράγματα, πόση αξία στη μνήμη; Το ρολόι χτυπούσε ακόμα προς την αιωνιότητα και η καρδιά μου και το μυαλό μου έτρεχε μέσα από όλα και απ' όλους. Η νύχτα πέρασε ενώ ο Άλεξ κι' εγώ γείραμε σ' ένα καναπέ, όλη μας η ζωή σε μια βαλίτσα. Το πρωί ήλθε με το γύρισμα του ανέμου, την πτώση της θερμοκρα-

σίας και σταγόνες βροχής. Από την Τοπική Υπηρεσία Πυρκαγιών πήραμε την είδηση της άρσης της εντολής εκκένωσης. Είχαμε σωθεί.

Αποκαμωμένοι, πολύ αδύναμοι ν' ανέβουμε τη μικρή σκάλα στο πάνω πάτωμα με τις κρεβατοκάμαρες, κοιμηθήκαμε στον καναπέ μέχρι τις δέκα το πρωί. Ακόμα μια μέρα όπως όλες.

Ήταν ένας χρόνος σε μια κάψουλα φόβου. Ήταν τότε. Τώρα είμαστε πάλι στην κανονικότητά μας. Θα φτιάξω ένα κέικ και θα γίνω έξαλλη αν το κομπιούτερ μου μου δημιουργεί προβλήματα...»

Σχόλιο: Πώς κρίνεις τι είναι απαραίτητο και τι όχι σε μια στιγμή πανικού. Φόβου ζωής. Ποια η αξία κάθε αντικειμένου; Επιλέγεις με τη λογική ή με το συναίσθημα; Σίγουρα επιλέγεις για το αύριο, που ελπίζεις ότι θα είσαι ακόμα ζωντανός κι' αυτά που μάζεψες σου είναι αναγκαία γι' αυτό το «αύριο».

Τι διάλεξε να πάρει μαζί της η φίλη από την Αυστραλία; Μάζεψε φωτογραφίες, το κομπιούτερ της, μερικά έγγραφα, δύο εικόνες. Και κάτι που δε θα χώραγε στη μικρή βαλίτσα, τη μόνη που έπρεπε να μεταφέρει. Τον πίνακα που της είχε χαρίσει ο άνδρας της με τον πρώτο του μισθό. Αυτά ήταν τὰ απολύτως αναγκαία γι' αυτήν. Κι' αυτά διάλεξε να μεταφέρει. Φωτογραφίες, το κομπιούτερ της, έγγραφα και διευθύνσεις, δυό εικόνες, τον πίνακα, δώρο του άνδρα της. Έχουν μέσα τους κάποιο συμβολισμό; Εκπέμπουν δύναμη; Κάποιες φωτογραφίες, ο κύκλος των αγαπημένων προσώπων. Το κομπιούτερ, το εργαλείο ζωής και συνέχειας. Δυο εικόνες, το στήριγμα στο Θεό. Ο πίνακας, το βαθύ συναίσθημα στο αντάμα στην πορεία ζωής.

Μήπως τώρα που μας απειλεί μεγάλη φωτιά στη χώρα θα ήταν και για μας, αυτά τα λίγα πράγματα, τα απολύτως αναγκαία για το αύριο; Και αυτά δε λείπουν από όλους μας. Ας το σκεφθούμε...

ΝΙΚΗ ΚΑΛΤΣΟΓΙΑ-ΤΟΥΡΝΑΒΙΤΗ

ΜΕΛΕΤΕΣ

ΚΟΙΝΑ ΓΛΩΣΣΙΚΑ ΙΔΙΩΜΑΤΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ
ΚΥΠΡΟΥ ΚΑΙ ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΟΥ

Προσφάτως έφθασε στα χέρια μου σταλμένο από Ρόδιο συνάδελφο, ένα βιβλίο ροδιακής γλωσσικής ύλης και λαογραφίας γραμμένο από τον γιατρό και λόγιο της Δωδεκανήσου Θεόδωρο Κωνσταντινίδη (1874-1950). Το περιεχόμενο του βιβλίου παρέμενε ανέκδοτο, για δεκαετίες, σε χειρόγραφη μορφή, στα Αρχεία του Ιστορικού Λεξικού της Ακαδημίας Αθηνών και είδε το φως της δημοσιότητας το 2002, έκδομένο στη Ρόδο από τον έγγονο του συγγραφέα Κώστα Άθ. Κωνσταντινίδη. Το μεγαλύτερο μέρος του βιβλίου, το μισό περίπου, καταλαμβάνεται από το Λεξιλόγιον της Δημόδους Ροδιακής Διαλέκτου, στο οποίο όμως περιλαμβάνονται στοιχεία και από άλλα νησιά της Δωδεκανήσου.

Μελετώντας το πολύ ενδιαφέρον αυτό λεξιλόγιο, εύκολα διαπιστώνει κάποιος την ύπαρξη σημαντικού αριθμού ιδιωματικών λέξεων κοινών μεταξύ Δωδεκανήσου και Κύπρου. Μερικές από τις λέξεις αυτές θα μπορούσαν να χαρακτηρισθούν *αναμενόμενες*, οι πλείστες όμως αποτελούν εύχρηστη έκπληξη. Βεβαίως ή συχνά κοινή ιστορική πορεία της Κύπρου και της Δωδεκανήσου ήταν φυσικό να έχει ανάλογη επίδραση και στον γλωσσικό θησαυρό τους, ή έκταση όμως των ιδιωματικών ομοιοτήτων είναι πολύ ενδιαφέρουσα. Είναι έξ' άλλου γνωστό ότι το δωδεκανησιακό γλωσσικό ιδίωμα έχει ομοιότητες με το κυπριακό και από φθογγολογικής πλευράς, δηλαδή της προφοράς.

Στη συνέχεια καταγράφω τις εμφανέστερες από τις κοινές λέξεις, περιοριζόμενος στα σχόλια που παραθέτει ο συγγραφέας του βιβλίου Θεόδωρος Κωνσταντινίδης, τα όποια είναι ταυτόσημα με εκείνα που θα παρέθετε οποιοσδήποτε μελετητής για το αντίστοιχο κυπριακό λεξιλόγιο. Προηγείται ο δωδεκανησιακός τύπος, έπεται ο κυπριακός και ακολουθούν τα σχετικά σχόλια.

άγγειό, τό - *άντζειόν*, τό = άγγειον και δοχείον οιονδήποτε.

άθρουμπί, τό - *θρουμπί*, τό = τὸ φυτὸ ὁ θύμβρος, ἢ θύμβρη.

άκάλεστος, ὁ - *άκάλεστος*, ὁ = ὁ μὴ προσκληθεὶς μὲν εἰς γάμον ἢ εἰς ἐορτὴν καὶ συμπόσιον, ἀλλὰ προσελθὼν αὐθορμήτως καὶ αὐτοβούλως, ἐκ θράσους.

άκόνυζα, ἡ - *κόνυζα*, ἡ = θάμνος με κολλώδη ἀδρά φύλλα.

άκρόδωμος, ὁ - *(ά)κρόδωμαν*, τό = τὸ ἐξέχον μέρος τοῦ δώματος· τὸ ἀρχαῖον θριγκὸς ἢ γείσον.

άναέλαστρον, τό - *άναέλαστρον*, τό = ἀντικείμενο γέλωτος, ἄξιον γέλωτος· φράσις: ἔγινες τοῦ κόσμου τ' ἀναέλαστρο = οἱ πράξεις καὶ τὰ ἔργα σου τὸν γέλωτα τοῦ κόσμου προκαλοῦσι· τοῦ κόσμου τ' ἀναέλαστρο τὸν κόσμον ἀναέλα - ἀνεγέλα, ἦτοι αὐτὸς ὁ τόσον γελοῖος καὶ ἀξιοκατάκριτος κατακρίνει τοὺς πάντας.

- άνου - άνου = επίρρημα έν χρήσει έν τισι χωρίοις παρά τοίς γεωργοίς... σημαίνει άνω.
- άντήλιος, ό - άντήλιον, τό = εύχρηστον μόνον εις την αίτιατικήν του ένικοϋ και εις την φράσιν βάζω άντήλιο = θέτω την παλάμην άνωθεν τών όφθαλμών... όπως, προφυλαττόμενος άπό του ύπερβολικοϋ φωτός, δυναθώ να διακρίνω τι έναργέστερον.
- άντί, τό - άντίν, τό = ό ξύλινος κύλινδρος, εις όν περιτυλίσσεται ό ίστός τής ύφαντριάς.
- άνώφλι, τό - άνώφλιν, τό = τό άνώφλιον τής θύρας.
- άξαμον, τό - άξαμος, ό, άξαμον, τό = μέτρον άμφιέσεως ή ύποδήσεως ή επίπλου· φράσις: μου πήρε άξαμο να μου κάμη ποδήματα.
- (ά)ξαμώνω - άξαμώννω = έν Ρόδω συνηθέστερον έχει την σημασίαν του τείνω τās χειρας δια να φθάσω, θίξω, συλλάβω ή πλήξω τι, σπανιώτερον δέ του καταμετρείν έκτασιν ή τό άνάστημα άνθρώπου και φόρεμα ή ύπόδησιν επί άνθρώπου.
- άποκαλάμη, ή - (ά)ποκαλάμη, ή = τό μετὰ τον θερισμόν του στάχυος έναπολειπόμενον στέλεχος τών δημητριακών καρπών... ύπόλειμμα καλάμης.
- άππα - άππα = λέξις τών νηπίων ή προς τὰ νήπια λεγομένη = άνάστα, έγέρθητι.
- άπωρόπετρα, ή - πουρόπετρα, ή = ή πωρόπετρα, ό πωρόλιθος.
- άρμάρι, τό - άρμάριν, τό = τό έρμάριον.
- άροδάφνη, ή - άροδάφνη, ή = ή ροδοδάφνη
- άσπόρδιλας, ό - σπούρτελλος, ό = τό γνωστόν φυτόν ό άσφόδελος.
- άτός, ό - άτός ό = ό άετός.
- βαζζάνι, τό - βαζζάνιν, τό = κηπουρικόν φυτόν· ή μελιτζάνα.
- βαϋλίζω - βαίλιζω = φράσις: βαϋλισέ το τό παιδί = μέρωσέ το, κοίμησέ το. Μεταφορικώς δέ κολακεύω, θωπεύω και περιθάπω, περιποιούμαι.
- βαϋλισμα, τό - βαίλισμαν, τό = βαυκάλισμα, κολακεία, περιθαλψις παιδίου ή γέροντος.
- βόθυλας, ό - βόθυλος, ό = βόθρος· φράσις: έπεσα σ' ένα βόθυλαν.
- βούα, ή - βούφα, ή = ό λάκκος τής ύφαντριάς, έντός του όποιου θέτει τους πόδας. Συνεκδοχικώς και όλόκληρος ό ίστός.
- βουλή, ή - βουλή, ή = γνώμη, συμβουλή, συγκατάθεσις.
- βούλλα, ή - βούλλα, ή = σφραγίς· άλλά και πән διακριτικόν σήμα ή σημείον ζώου.
- βουττώ - βουττώ = κολυμβών βυθίζομαι εις τό ύδωρ, ως και έφορμω κατά τινος.
- βράστη, ή - βράστη, ή = α. καύσων, ζέστη· φράσις: σήμερα έκαμε πολλή βράστη. β. πυρετός· φράσις: ό άρρωστος έχει πολλήν βράστην.
- βροϋχος, ό - βροϋχος ό = έντομον πτερωτόν, ως μικρά άκρίς, όπερ εις σμήνη επικαθήμενον επί τών στάχυων του σίτου καταστρέφει αϋτούς.
- βύλλα, ή - βίλλα, ή, βίλλος, ό = τό πέος του άνδρος και τών ζώων.

βῶλος, ὄ - βῶλος, ὄ = σβῶλος.

γαῖμα, τό - γαῖμαν, τό = αἶμα.

γιορτάζω - γιορτάζω = ἑορτάζω τὴν ἐπέτειον - οὐχὶ ὀνομαστικὴν - τοῦ πά-
τρωνός μου ἁγίου, ἥτις ἑορτὴ καὶ μεταβιβάζεται ἢ κληροδοτεῖται εἰς τοὺς
ἀπογόνους.

γιορτή, ἡ - γιορτή, ἡ = ἐκάστη οἰκογένεια ἐν τοῖς χωρίοις τῆς Ρόδου ἔχει ὡς
προστάτην καὶ πάτρωνά της ἰδιαίτερον ἅγιον, ὃν ἑορτάζει, ἀνεξαρτήτως
τῆς ὀνομαστικῆς ἑορτῆς τῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας· ἡ δὲ ἑορτὴ τοῦ πά-
τρωνος αὐτοῦ ἁγίου λέγεται γιορτὴ τοῦ τάδε καὶ τοῦ τάδε, καθ' ἣν προ-
σκαλοῦνται ὑπὸ τοῦ ἑορτάζοντος εἰς συμπόσιον οἱ ἱερεῖς, οἱ διδάσκαλοι
καὶ οἱ πρόκριτοι τοῦ χωρίου.

γληφόνι, τό - γληφόνιν, τό = θάμνος, τὸ γνωστὸν ἀρωματικὸν φυτὸν γληχώ-
νιον τῶν ἀρχαίων, φλησκούνι κοινῶς καὶ μέντα ἢ ἀγρία.

γρυλλώνω - γρυλλώννω = ἀόριστος ἐγρύλλωσα· ἀνοίγω βλοσυρῶς τοὺς
ὀφθαλμοὺς καὶ βλέπω ἀσκαρδαμυκτεῖ· ἀπειλῶ διὰ βλοσυροῦ βλέμματος.

γῶμα, τό - γῶμαν, τό = τὸ δῶμα τῆς οἰκίας οὔσης ἐστεγασμένης δι' ἀργιλ-
λώδους πεπιεσμένης γῆς.

δάκκαμα, τό - δάκκαμμιν, τό = δῆγμα, δαγκαματιά.

δεῖν, τό - δεῖν, τό = συνδυάζεται πάντοτε μετὰ τοῦ ἄρθρου *το*: τὸ δεῖν = τὸ
βλέμμα, ἢ ὄψις· λέγεται δὲ συνήθως περὶ ἀρρώστου βαρέως πάσχοντος:
τὸ δεῖν του δὲν μοῦ 'ρέσκει.

διακονία, ἡ - διακονειὼν, τό = ἡ ἐπαιτεία.

διακονιάρης, ὁ - διακονιάρης, ὁ = ὁ ἐπαίτης.

διακονῶ - διακονῶ = ἐπαιτῶ.

διαλογίζομαι - διαλοῖζομαι = τὸ ἀλλαχοῦ διαλογοῦμαι. Φράσις: διαλογι-
σμένο σὲ θωρῶ...

δικιμάζω - δικιμάζω = δοκιμάζω, κατ' ἀφομοίωσιν.

διχαλώνω - διχαλώννω = ποιῶ τι δισκελές, δίχληλον, διαιρῶ τι εἰς τὸ ἄκρον
αὐτοῦ.

διωλίζω - διωλίζω = ἀροτριῶ τὸ δεύτερον τὴν γῆν ἄνευ σπορᾶς καὶ μόνον
πρὸς τὸν σκοπὸν ὅπως σπάσω τοὺς βῶλους καὶ προπαρασκευάσω τὸν
ἀγρόν.

διώλισμα, τό - διώλισμαν, τό = ἡ πρᾶξις τοῦ διωλίζειν τὴν γῆν δευτέραν φορᾶν.

δόχνω - δόχνω = εὐχρηστον εἰς τὸ γ' πρόσωπον δόχνει = ὅ,τι καὶ τὸ ἀρχαῖον
δοκεῖ καὶ εἰς τὸ γ' πρόσωπόν του ἔδοξε = ὅ,τι καὶ τὸ ἀρχαῖον· φράσις:
ἔτσι μοῦ δόχνει νά..., ἔδοξε μου νά...

δῶμα, τό - δῶμαν, τό = τὸ δῶμα τῆς οἰκίας ἐστεγασμένης δι' ἀργιλλώδους
πεπιεσμένης γῆς.

ἐγιώ - ἐγιώ = ἐγώ

εἶα, εἶγια - εἶα, εἶγια = οὕτω λέγεται τὸ εἶδον ἐν τισι χωρίοις.

έμπυρίζομαι - έμπυρίζω, έμπυρίζομαι = κατακαίομαι, επί ήθικης σημασίας
· φράσεις: *έγώ καίγομαι κ' έμπυρίζομαι να δουλεύω και συ κάθεσαι στο
δροσιό.*

έττσά - έτσά, έτσάς = έτσι, ούτω.

ζαβλακωμένος, ό - ζαβλακωμένος, ό = ό καταβεβλημένος εκ νόσου, πενίας
κλπ.

ζαβλακώννω - ζαβλακώννω = καταβάλλω, έξαντλώ.

ζεύλα, ή - ζεύλα, ή = ή ζεύγλη και δωρικόν ή ζεύγλα, ήτοι τó εκάτέρωθεν του
ζυγού τοξοειδές μέρος ή και ιδιαίτερον ξύλον, όπου εισέρχεται ό λαιμός
του βοός.

ζύος, ό - ζύός, ό = ό ζυγός του άρότρου.

ήπατα, τά - ήπατα, τά = εντόσθια· άπαντά μόνον εις την φράσιν εκόπησαν
τά ήπατά μου, εκ φόβου, έξ απελπισίας, έξ άπροόπτου κακής άγγελίας.

θεμωνιά, ή - θεμωνιά, ή = ό,τι και τó άρχαϊον θημωνιά, ήτοι ό σωρός των εις
δεμάτια στάχυων εντός του άλωνίου.

θεμωνιάζω - θεμωνιάζω = κατατάσσω τους στάχυς εις σωρόν = θεμωνιάν.

θωρω - θωρω = όρω, καθορω. Φράσεις: *τί με θωρείς καλά καλά;* = τί με βλέ-
πεις άσκαρδαμυκτεί;

ίλαρος, ό - ίλαρος, ό = ό,τι και τó άρχαϊον ίλαρός, προσηγής.

κακκαρίζω - κακ(κ)αρίζω = επί όρνιθος ό,τι και τó άρχαϊον κακκάζειν, ήτοι
φωνασκούσης.

κακκάρισμα, τό - κακ(κ)άρισμαν, τό = τó κάκκασμα τής όρνιθος.

κακοβάλλω - κακοβάλλω = ύποπτεύω τι κακόν· φράσεις: *δέν εκακόβαλε
καθόλου.*

κακομάζζαλος, ό - κακομάζαλος, ό = ό καυμένος, ό κακόμοιρος.

κακοψυχία, ή - κακοψυσία, ή = ναυτία προς έμετον, λίγωμα.

καλαμάγρα, ή - καλαμάγκρα, ή = ή πόα καλαμάγρωστις.

καμμυστός, ό - καμμυτός, ό = με κεκλεισμένους όφθαλμούς.

καμμω - καμμω = μέλλων θά καμμύσω, άόριστος εκάμμυσα, παθητικός πα-
ρακείμενος καμμούμενος και καμμυμένος· φράσεις: *κάμμυσε τά μάτια
σου, κάμμα τά μάτια σου.*

κανίσκι, τό - κανίσσιν, τό = τó άρχαϊον κανίσκιον = δώρον, φιλοδώρημα.

κάου - κάου = λέξις των νηπίων προς άποτροπήν άπό του πυρός ή ζέοντος
ύδατος, φαγητού.

κατσουφιάζω - κατσουφιαζώ = γίνομαι κατηφής, κατηφιάζομαι.

κατσουφιασμένος, ό - κατσουφιασμένος, ό = κατηφής.

καφίζι, τό - καφίζιν, τό = μέτρον χωρητικότητος δημητριακών· ίσως ή καπί-
θη των άρχαίων.

κάφαλον, τό - κάφαλος, ό = ύπονοείται όμοϋ και ή λέξις χωράφι = άγρός

περικαίεις τοὺς θάμνους καὶ ἐκδασωθείς, ὅπως καλλιεργηθεὶ τὸ ἐπόμενον ἔτος.

κλουθῶ - κλουθῶ = ἀκολουθῶ· λέγεται καὶ ἀκλουθῶ. Φράσις: κλούθα μου καὶ μὴ φοβάσαι.

κνιάρης, ὁ - ὀκνιάρης, ὁ = ὀκνηρός, τεμπέλης, ράθυμος.

κοιτάζω - τζοιτάζω = προκειμένου μόνον περὶ ὀρνίθων καὶ πτηνῶν· φράσις: ἐκοιτάσαν οἱ ὄρνιθες καὶ τὰ πουλιά.

κόκκα, ἡ - κόκκα, ἡ = ἐντομή, ἐγκοπὴ ἐν δὲ τῇ σηματολογία τῶν αἰγῶν σημαίνει ἐγκοπὴν εὐρεῖαν ἐπὶ τῶν πλαγίων τοῦ ὠτός.

κουζίν, τὸ - κουζίν, τό = ὑποκοριστικὸν τοῦ κοῦζζος.

κοῦζζος, ὁ - κοῦζος, ὁ = εἶδος ὑδρίας ἀρχαίας εὐρισκομένης εἰς τοὺς τάφους ἢ ἀλλαχοῦ μὲ εὐρὸ στόμα.

κουλούμπρα, ἡ - κουλούμπρα, ἡ = τὸ πρέμνον τῆς κράμβης, τοῦ θρίδακος.

κούννα, ἡ - κούννα, ἡ = πυρήν, γίγαρτον ὀπώρας· φράσις: κολοκυθόκουννες.

κουन्नίν, τό - κουन्नίν, τό = ὑποκοριστικὸν τῆς λέξεως κούννα καὶ σημαίνει κόκκον σίτου ἢ ἐλάχιστον τεμάχιον, ἐλάχιστον μέρος πράγματός τινος.

κούππα - 'πόκουππα = πρηνῶς, πρηνηδόν.

κουρκούτης, ὁ - κουρκουτάς, ὁ = τὸ γνωστὸν ἔρπετόν, ἡ κοινὴ σαύρα.

κυλίντρι, τό - τζυλίντριν, τό = κύλινδρος ἐκ μαρμάρου πρὸς πίεσιν τοῦ ἐδάφους.

κύμπη, ἡ - κύμβη, ἡ, τζύμπη, ἡ = ἡ σπονδυλικὴ στήλη, ἡ ράχις, ὁ αὐχὴν.

κωλολάμπουσα, ἡ - κωλολάμπης, ὁ = ἡ πυγολαμπίς.

λακάνη, ἡ - λακάνη, ἡ = ἡ λεκάνη, πῆλινον δοχεῖον.

λακτίζω, λαχτίζω - λακτῶ = ἀκριβῶς ὅ,τι καὶ τὸ ἀρχαῖον λακτίζω, ἦτοι: α. κλωτσῶ, μᾶλλον δέ, ρίπτων τινὰ χαμαί, λακπατῶ αὐτὸν καὶ β. εἰς τὴν σημασίαν τοῦ σκιρτᾶν, σπαρταρᾶν, λαχταρίζειν.

λιγοψυχιά, ἡ - λλιοψυσιά, ἡ = λίγωμα, λιγωμάρα.

λιλλί, τό - λιλλίν, τό = λέξις τῶν νηπίων σημαίνουσα χάντρα ἀναρτώμενα εἰς τοὺς λαιμοὺς αὐτῶν καὶ συνεκδοχικῶς στίλβοντα ἀντικείμενα καὶ παιδικὰ ἀθύρματα.

λιξεύω, λιξεύγω - λ(ε)λιξεύω = ὅ,τι καὶ τὸ ἀρχαῖον λιχνεύω καὶ λιχάζω, ἦτοι ὑπερεπιθυμῶ κάτι, ὀρέγομαί τι.

λοιμική, ἡ - λοιμιτζή, ἡ = νόσος λοιμώδης, θανατηφόρος.

λοοῦμαι - λοοῦμαι = λογίζομαι, θεωρῶ, λογαριάζω.

μακούκκι, τό - μακούκιν, τό, μακούτζιν, τό = ὑφαντικὴ: ἡ κερκίς, τὸ ἀλλαχοῦ σαΐτα.

μάλαμα, τό - μάλαμαν, τό = ἐκτὸς τῆς σημασίας τοῦ χρυσοῦ, ἐν τῇ γεωργικῇ σημαίνει τὴν μάζαν τῶν ἀλωνισθέντων στάχυων, συγκειμένην ἀναμιξ μετ' ἀχύρων καὶ σίτου ἀλλὰ μὴ συσσωρευθέντων ἀκόμη.

μαμμά - μαμμάν = λέξις τῶν νηπίων σημαίνουσα ἄρτον καὶ συνεκδοχικῶς ἐσθίειν.

μαρτί, τό - μαρτίν, τό, μαρτής, ὁ = συνυπονοεῖται ἡ λέξις ρίφι ἢ ἀρνί = τὸ

οϊκόσιτον καὶ χειρόηθες ἐρίφιον ἢ ἀρνίον, ὅπερ ἀκολουθεῖ τῷ κυρίῳ αὐτοῦ, ὡσπερ ὁ κύων.

μελισσώνας, ὁ - μελισσ(ι)ώνας, ὁ = μελισσών.

μιμμί - μιμμίν = λέξεις τῶν νηπίων, σημαίνουσα πόνον ἢ νυγμόν, τραῦμα, ἔγκραυμα, πάθησιν ἐπώδυνον κλπ.

μιτσοτός, ὁ - μιτσής, ὁ = μικρός· ἐτυμολογικῶς ἐκ τοῦ ἀρχαίου μικκός.

μματίζω - ἀμματίζω = ἐμβολίζω δένδρα, ἐνοφθαλμίζω.

μονή, ἡ - μονή, ἡ = κοίτη, στρωμνή, κλίνη.

μούτζη, ἡ - μούζη, ἡ, μούζα, ἡ = τὸ ἀλλαχοῦ μουντζούρα, ἤτοι μελάνωσις δι' αἰθάλης.

μουτζώνω - μουζώννω = μέλλων μουτζώσω = μουντζουρώνω· φράσις: ἐμουτζώθης = ἐκηλιδώθης, ἐμελανώθης δι' αἰθάλης.

μουλλωμένος, ὁ - μουλλωμένος, ὁ = συνεσταλμένος ἐκ φόβου.

μουλλώνω - μουλλώννω = συμμαζεύομαι, περιστέλλομαι ἐκ φόβου, ἐντροπῆς κλπ.

μούτη, ἡ - μούττη, ἡ = ἡ μύτη, ἡ ρίς.

μουά - μουά = λέξεις τῶν νηπίων σημαίνουσα ὕδωρ καὶ τὸ πίνειν ἢ θέλειν ὕδωρ.

μούτζα, ἡ - πούζα, ἡ = ἡ βουβωνοκήλη καὶ ἐντεροκήλη.

μύλλα, ἡ - μύλλα, ἡ = χοίρειον λίπος.

μυσερό, τό - μυσιαρός, ὁ = σαύρα ἢ τοιχοδρόμος, τῶν οἰκιῶν.

νεελῶ - νηελῶ, ἀναελῶ = περιγελῶ, σκώπτω· ἐτυμολογικῶς ἐκ τοῦ ἀναγε-
λώ· φράσις: τοῦ κόσμου τ' ἀνεέλαστρο τὸν κόσμο ἀνεέλα

νουρά, ἡ - νουρά, ἡ = ἡ ουρά.

ξαμώνω, ἀξαμώνω - ξαμώννω, ἀξαμώννω = μέλλων θα ξαμώσω· συνηθέ-
στερον ἔχει τὴν σημασίαν τοῦ τείνω τὰς χεῖρας διὰ νὰ φθάσω, θίξω, συλ-
λάβω κάτι, σπανιότερον δὲ τὴν σημασίαν τοῦ καταμετρεῖν ἔκτασιν ἢ τὸ
ἀνάστημα ἀνθρώπου καὶ φόρεμα ἢ ὑπόδησις ἐπὶ ἀνθρώπου.

ξανάστρουφος, ἀξανάστρουφος, ὁ - ἀξινόστραφος, ἀξινάστροφος, ὁ = τὸ
κοινὸν ἀνάποδος.

ξυῶ, - ξυῶ = μέλλων θὰ ξύσω = οὔτω λέγεται καὶ προφέρεται τὸ ξύω.

ὀπλιά, ὀπλιά, ἡ = ὁ ἀστερισμὸς ἡ πλειάς, κοινῶς πούλια.

οὔγια, ἡ - οὔγια, ἡ = ἡ ὠα, ἡ ἄκρα ὑφάσματος.

ὄχτος, ὁ - ὄχτος, ὁ = ὄ,τι καὶ τὸ ἀρχαῖον ὄχθος.

πά' νὰ πεῖ - πά' νὰ πεῖ = τουτέστιν, ὥστε, μὲ ἄλλους λόγους, δηλαδὴ κλπ.

παντῶ - παντῶ = ἐμποδίζω τινὰ ἀπὸ τοῦ νὰ κάμη τι ἢ ἀπὸ τοῦ νὰ ἐπιτεθῇ
κατὰ τινος ἢ ὑπερασπίζω τινὰ ἀπὸ τῆς ἐπιθέσεως ἄλλου.

παπού - παπού = λέξεις τῶν νηπίων, σημαίνουσα παπούτσια, πέδιλα· φρά-
σις: καλὰ παπού!

πάππα - πάππα, πάππαλλα = λέξεις τῶν νηπίων, ἡ ὁποία σημαίνει: δὲν ἔχει, δὲν ὑπάρχει, ἀπώλετο, ἀπέπτα, οὐκ ἔστιν ἤδη.

πατίχα, ἦ - πατίχα, ἦ = εὐχρηστον εἰς τινα ἀπόκεντρα χωρία, ἀντὶ καρπούζι.

πεικάζω - πεικάζω = μέλλων θὰ πεικάσω = ἀπεικάζω, συμπεραίνω, τεκμαίρομαι.

πισώνω - πισώννω = ἀλείφω, κολλῶ διὰ πίσης ἢ καὶ δ' ἄλλου ἀδιαβρόχου μίγματος διερωγὸς ἀγγεῖον.

πιταυτήσιμος, ὁ - καταυτήσιμος, ὁ = πρόσφορος, κατάλληλος, ἀρμόζων, ἀρμόδιος.

πολοιφάδι, τὸ - πολιφά(δ)ιν, τὸ = τὸ μετὰ ἀρκετὴν χρῆσιν ὑπολειπόμενον τεμάχιον μιᾶς πλακὸς σάπωνος.

ποταυρίζομαι - ποταυρίζομαι = σκορδινάσθαι [τεντώνεσθαι] καὶ χασμαῖσθαι.

πούγγα, ἦ - πούγγα, ἦ = α. ἢ τσέπη τοῦ ἐνδύματος καὶ β. μικρὰ πῆρα, κοινῶς σακούλα.

πουργός, ὁ - πουρκός, ὁ = ἔχει τὴν ἀρχαιοτάτην σημασίαν τοῦ: ὑπρέτης ἐργάτου, τεχνίτου, ἰδίᾳ κτίστου, ᾧτινι κομίζει πηλόν, λίθους κλπ.

πουργεύω - πουρκεύω = τὸ ὑπουργεῖν, κατὰ τὴν ἀρχαίαν σημασίαν, ἦτοι τὸ ὑπηρετεῖν ἐργάτην κτίστην καὶ προσάγειν αὐτῷ λίθους, πηλόν καὶ ὅ,τι ἄλλο χρειῶδες.

πυρίνα, ἦ - πυρίνιν, τὸ = τὸ ἀρχαϊκώτατον ἀττικὸν ἢ πυρίνη = γίγαρτον ἐλαίας, τὰ ὑπολείμματα τεμάχια γιγάρτων μετὰ τὴν ἐκπίεσιν τῶν ἐλαίων.

ρίφι, τὸ - ρίφιν, τὸ = ἔριφος, ἐρίφιον.

ρόβι, τὸ - ρόβιν, τὸ = εἶδος ἀρακᾶ πρὸς τροφήν τῶν βοῶν, ὁ λεγόμενος ἀλλαχοῦ βίκος.

ροματίζομαι - ροματίζομαι = ὄνειρεύομαι, βλέπω ὄνειρον· καὶ μεταφορικῶς φαντάζομαι, βλέπω κατὰ φαντασίαν.

ρώα, ἦ - ρώ(β)α, ἦ = ρώγα.

σάλτος, ὁ - σάρτος, ὁ = πήδημα, ἄλμα.

σειῶ - σειῶ = σείω.

σελλάϊ, τὸ - σελλάϊν, τὸ = ράχιν βουνοῦ, ἀκρολοφία.

σελλί, τὸ - σελλίν, τὸ = σκίμπους ἢ καθέδρα, ἐφ' ἧς καθήμεναι ἔτικτον αἱ γυναῖκες κατὰ τὸ παλαιὸν μαιευτικὸν σύστημα.

σηκώστου - σηκώστου = οὕτω σχηματίζεται ὁ ἀόριστος τοῦ ρήματος σηκῶνομαι, ἐν τοῖς χωρίοις· καὶ πληθυντικὸς σηκωστήτε.

σέπομαι - σέπομαι = σαπίζω· σέπομαι, σέπεσαι, σέπεται, εἰς τὸν μέλλοντα θὰ σαπῶ, ἀόριστος ἐσάπην.

σκαρβελώνω - σκαρβελώννω = ἀναπηδήσας ἀναρριχῶμαι εἰς τὸν τοῖχον, δένδρον, δῶμα.

σκούλουκας, ὁ - σκούλουκος, ὁ = ὁ σκώληξ.

σκουτάλλα, ἦ - σκουτέλλα, ἦ, σκουτέλλιν, τὸ = πινάκιον βαθὺ ὡς λεκανίδιον, συνήθως ἀλειφτόν, στιλπνὸν καὶ κεχρωσμένον.

- σπάστρα, ἡ - σπάστρα, ἡ = ἡ πάστρα, ἡ καθαριότης.
 σπαστρεύω - σπαστρεύω = παστρεύω, καθαρίζω.
 σπαστρικός - παστρικός = καθαρός.
 στάθου - στάθου = στήθι· οὕτω λέγεται παρὰ τοῖς χωρικοῖς καὶ οὐχὶ στά-
 σου, σταμάτα κλπ.
 σταφυλλίτης, ὁ - σταφυλίτες, οἱ = ἡ κιονίς, ἡ σταφυλὴ τοῦ λάρουγγος.
 στρέφω - στρέφω = α. ἐπιστρέφω, ἐπανακάμπτω, β. στρέφω τὸ βλέμμα
 ὅπως ἴδω, παρατηρήσω καὶ γ. ὅπερ εὐχρηστότερον εἰς πολλὰ χωρία, ἐπὶ
 τῆς σημασίας ἐμῶ, κάμνω ἐμετόν.
 σύγγαμπος, ὁ - σύγγαμπος, ὁ = πληθυντικός οἱ σύγ-γαμποι = οἱ ἔχοντες
 συζύγους δύο ἀδελφάς, ὁ μπατζανάκης.
 συγκλύζομαι - συγκλύζομαι = συνταράσσομαι.
 σύκλα, ἡ - σίκλα, ἡ = ἀγγεῖον ἢ δοχεῖον συνήθως μετάλλινον, δι' οὗ
 ἀντλοῦμεν ὕδωρ ἐκ φρέατος, τὸ ἀλλαχοῦ λεγόμενον κουβάς.
 σφογγεῶ - σφογγεῶ, σφοντζεῶ = μουντζώνω, φασκελώνω. Ἐτυμολο-
 γικῶς ἐκ τοῦ ἀρχαίου σφάκελος.
 τάκκος, ὁ - τάκκος, ὁ = τεμάχιον κορμοῦ δένδρου, τὸ ὁποῖον μεταχειρίζον-
 ται οἱ χωρικοὶ ἢ ὡς ἐδώλιον ἢ κόπτουσιν ἐπ' αὐτοῦ κρέας κλπ. Κατόπιν
 μετέπεσε κοινῶς εἰς τὴν σημασίαν τοῦ τεμάχιον χονδρὸν = κόμματος, λε-
 γόμενον καὶ ἐπὶ γυναικὸς εὐτραφοῦς καὶ καλλιμελοῦς.
 ταμένος, ὁ - ταμένος, ὁ = Φράσις: ἤμουν ταμένος νὰ ῥθῶ στὴν χάρι τῆς
 Βαγγελίστρας = εἶχον ἀφιερῶσει ἐμαυτὸν νὰ ἔλθω εἰς τὴν ἐπέτειον ἑορ-
 τῆν τῆς.
 τουλούππα, ἡ - τουλούππα, ἡ = ἐν τῇ ἐριουργίᾳ καὶ ὑφαντουργίᾳ, τολύπη
 ἐρίων.
 τριχιά, ἡ - τρισιά, ἡ = σχοινίον πλεκόμενον ἐκ τριχῶν.
 τσίλλα, ἡ - τσιλλάρα, ἡ, τσίλλαρος, ὁ = διάρροια καὶ κόπρανα διαρροϊκά,
 ὡς τῶν νηπίων.
 φάσσα, ἡ - φάσσα, ἡ = οὕτω προφέρεται μὲ δύο σ, ὅπως καὶ γράφεται, τὸ
 πτηνὸν ἡ φάσσα.
 φού - φ(φ)ού = πῦρ, φωτιά, κατὰ τὴν γλῶσσαν τῶν νηπίων· σημαίνει δ' ἐπί-
 σης καὶ τὸ φύσημα πρὸς σβέσιν φωτός, φλογὸς κηρίου κλπ.
 φτί, τό - φτίν, τό = τὸ αὐτί, οὔς.
 χολέντρα, ἡ - χολέτρα, ἡ = τὸ μέρος τῆς στέγης κατὰ τὸ ἄκρον τοῦ δώμα-
 τος, ἐξ οὗ δι' αὐλακος ἢ νάρθηκος καταρρέουσι τὰ ὑέτια ὕδατα.
 χοχλάζω - χοχλάζω = ὅ,τι καὶ τὸ κοχλάζω.
 φαλί, φαλλί, τό - φαλ(λ)ίν, τό = τὸ φαλίδι.
 ψιακή, ἡ - φατζή, ἡ = τὸ ψιάκιον, δηλητήριον.

ΤΟ ΘΕΑΤΡΙΚΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ ΚΥΠΡΟΥ ΧΡΥΣΑΝΘΗ*

Εν πρώτοις, ευχαριστούμε τον Κυπριακό Σύνδεσμο Παιδικού Νεανικού Βιβλίου και την Κυπριακή Βιβλιοθήκη, που με την ευγενή τους πρωτοβουλία για τη διοργάνωση της αποφινής εκδήλωσης προς τιμήν του αείμνηστου μας Κύπρου Χρυσάνθη, μάς παρέχουν την ευκαιρία ν' αναφερθούμε σε δύο εξόχως σημαντικές πτυχές του πολυσχιδούς συγγραφικού του έργου: τη θεατρική και την παιδική – νεανική λογοτεχνική του δημιουργία. Αν και σε όλα αυτά τα δεκαπέντε χρόνια από την εκδημία του, ποτέ δεν σίγησαν οι εύφημες μνείες και οι αναγωγικές αναφορές στα θαυμαστά πολυειδή επιτεύγματα της ανεξάντλητης λογοτεχνικής του γραφίδας, καθώς και στην ανεξίτηλη σφραγίδα της κατάθεσής του στα κυπριακά και πανελλήνια πολιτισμικά δρώμενα. Σε πείσμα κάποιων που επεχείρησαν άλλοτε έως και πρόσφατα με αλλότρια, προφανώς, κίνητρα και αυθαίρετα κριτήρια να υποβαθμίσουν την ποιοτική στάθμη μιας τέτοιας αδιαμφισβήτητης ακτινοβολίας, η λαλέουσα αείρροη πηγή εξακολουθεί να αρδεύει όχι μόνο τα χρυσά άνθη του Χρυσάνθιου αείζωου λόγου, αλλά ολοένα και περισσότερο δυναμώνει το βαθύριζο, πολύκλωνο και πυκνόφυλλο δέντρο της συγγραφικής του γενεαλογίας.

Εμείς, που στεκόμαστε κάτω από τον ήσυχιο τούτου του πελώριου εύκαρπου δέντρου, ας δοκιμάσουμε να πιαστούμε απόψε από μερικά γερά κλαδιά του, για να γευτούμε έστω και λίγους από τους χυμώδεις καρπούς του· κι ύστερα ας σκύψουμε με κατάνυξη στο χώμα του, για να μυρίσουμε και ν' αφουγκραστούμε ορισμένα από τα ζωνρά μιλήματα των θαμνόφυτων και των λουλουδιών, που με περισσή φροντίδα φύτεψε τριγύρω του. Από εκείνη, εννοώ, την πλούσια συγκομιδή, που η ευάρμοστη σύζευξη της πεζής αφηγηματικής γραφής και της ποιητικής πηγαίας έμπνευσης μετέπλασε σε έντεχνο θεατρικό λόγο ευρηματικής ιδιοπρόσωπης σύλληψης, καίριας παρουσίας και διαχρονικής εμβέλειας. Εξάλλου, ένας ποιητής και ένας πεζογράφος σαν τον Χρυσάνθη, που υπηρέτησε πιστά όλα ανεξαιρέτως τα πεδία της συγγραφικής κουλτούρας σε ισοβαρή αναμέτρηση με τις απαιτήσεις και τις προδιαγραφές τους, δεν θα μπορούσε, ασφαλώς, να μην επιδοθεί στο πολυσύνθετο τούτο είδος, για να μας δώσει αληθινά αριστουργήματα. Επομένως, η θεατρογραφία στις διάφορες ειδολογικές της κατηγορίες και τις ποικιλότητες μορφές της, δεν ήλθε, απλώς, να προστεθεί ως μια επιπλέον σελίδα στην πληθωρική του εργογραφία, αλλά να επισφραγίσει ως λυδία λίθος τήν τέχνη μιας σφαιρικής δημιουργικής έκφρασης, της ταυτόσημης τής Αριστοτελικής μίμησης ως πράξεως σπουδαίας και τελείας.

Η αγάπη του για το θέατρο και η εντρύφησή του στη θεατρική παιδεία ως προς την εξελικτική διαλεκτική της πορεία, από την κλασική αρχαιότητα

* Ομιλία που έγινε στην Καστελιώτισσα στις 11 Φεβρουαρίου 2013

ως τον Σαίξπηρ και τη μεταγενέστερη εποχή, καταγράφεται στα «προλεγόμενα» των *Θεατρικών Αποδελτιώσεων* του, όπου ανάμεσα σ' άλλα διαφωτιστικά της «θεατρικής του ιστορίας» σημειώνεται: «Δεν σπούδασα θέατρο. Πού καιρός! Δεν είχα και τα φυσικά προσόντα για θεατρική καριέρα. Αλλά αγαπώ το θέατρο με πάθος». Η μετ' επιτάσεως εξομολογητική αυτή δήλωση εξηγεί όχι μόνο την αδιάλειπτη αφοσίωσή του στη θεατρική συγγραφή, αλλά και στην κεφαλαιώδη συνεισφορά του στην ίδρυση και δραστηριοποίηση θεατρικών φορέων. Εκτός από τις δημοσιεύσεις σε έγκριτα ελλαδικά και κυπριακά περιοδικά, οι αλληπάλληλες, επίσης, ραδιοφωνικές και τηλεοπτικές μεταδόσεις και οι σκηνικές παρουσιάσεις των έργων του από σχολεία και σωματεία στις πόλεις και στην ύπαιθρο συνέβαλαν καταλυτικά στη δημιουργία θεατρικής συνείδησης στον τόπο μας.

Από αυτό το ακαταλάγιστο πάθος για το αρχαίο δράμα, που είχε πρωταρχικά καλλιεργηθεί μέσα του στα γυμνασιακά θρανία με τη διδασκαλία, αλλά και τη αναδιδασκαλία των μαθητικών παραστάσεων και συνεχίστηκε με πιο συνειδητές προσλήψεις ως τα φοιτητικά του χρόνια, βγήκε στο φως το 1950 η *Δημώνασσα*, «στην οποία υπάρχουν πολλές μνήμες στίχων από την αρχαία τραγωδία», όπως μας εξιστορεί σε άλλο σημείο του εισαγωγικού τούτου κειμένου. Και, βέβαια, δεν σταμάτησε εκεί, αν κρίνουμε από μια σειρά έμμετρων δραματικών έργων, που στοιχειοθετούν την πρώτη κατηγοριοποίηση της δαφιλούς θεατρικής του παραγωγής, μνημειώνοντας τον πολυσέλιδο συγκεντρωτικό του τόμο υπό τον τίτλο *Δραματικός Λόγος*, όπου εκτός από τη *Δημώνασσα* περιλαμβάνονται και άλλες δέκα δραματικές αριστοτεχνικές συνθέσεις: *Ηλέκτρα*, *Αξιοθέα*, *Θεομαχίες*, *Τα γενέθλια του Δία*, *Ιπποκράτης*, *Εύδημος ο Κύπριος*, *Δελφικές Αμφικτυονίες*, *Ελένη Παλαιολόγου*, *Αλέξιος Α' κι οι Σταυροφόροι*, *Η μάχη στους Μύλους*. Αν και δεν ακολουθούν αυστηρά την αρχιτεκτονική δομή της δραματικής ποίησης, έξι από τα έργα προιδαάζονται από σύντομο ή εκτενέστερο πρόλογο, ενώ σε επτά από αυτά ενεργό ρόλο διαδραματίζει ο γυναικείος ή αντρικός χορός με επικεφαλής τους κορυφαίους ή τις κορυφαίες, που διαλέγονται με τους πρωταγωνιστές. Μερικά αποτελούν ενιαίο σύνολο μιας πράξης και άλλα, αντί του επιμερισμού στα επεισόδια και στάσιμα της αρχαίας δραματουργίας, διακρίνονται σε υποβλητικές εικόνες και θεατρικές πράξεις μέσα από συνεκτικές εναλλαγές σκηνικής οικονομίας. Οι νεότερες αυτές τραγωδίες και κωμωδίες με εμφανή στοιχεία σατυρικού δράματος, όπως και τα έργα που παραπέμπουν σε ιατροφιλοσοφικά κείμενα και σταθμούς του ιστορικοπολιτικού μας βίου, διαπνέονται από τόνους φιλοσοφικού στοχασμού και λαϊκής θυμοσοφίας, αλλά και από μια ποιητική εικονοπλασία και γλωσσοπλασία επικολυρικής έξαρσης. Οι τίτλοι είναι δηλωτικοί ενός ευρέος θεματικού φάσματος, που διατρέχει τον κύκλο της αρχαιοελληνικής Μυθολογίας και Ιστορίας και της Ιστορίας της αρχαίας Κύπρου, σηματοδοτώντας όμως στη συνέχεια και άλλα ορόσημα της Φραγκοκρατίας, της Βυζαντινής περιόδου και της εθνικής μας Παλιγγενεσίας. Τόσο η επιλογή των θεμάτων όσο και οι ήρωες που εν-

σαρκώνουν τα δρώμενα μέσα από την πλοκή του ιστορικού πλαισίου και τη συνύφανση νοηματικών προεκτάσεων στο παρόν της προβληματικής του συγγραφέα προβάλλουν την πεμπτούσια της ελληνικής αρετής και του ελληνοπρεπούς ήθους. Τραγικές ηρωίδες, ανθρωπόμορφοι θεοί και ημίθεοι, αρχαίοι φιλόσοφοι και αθλητές, βασίλισσες της αρχαίας και βυζαντινής Κύπρου, βυζαντινοί αυτοκράτορες και πρωτεργάτες του 1821 με τη φωτεινή τους διάνοια και το πολυμήχανο πνεύμα τους, τα ιδεώδη του ανθρωπιστικού τους παραδείγματος και τις αγωνιστικές πράξεις της θυσίας τους κομίζουν χωρίς κηρυγματικούς διδακτισμούς το ανά τους αιώνες μέγα δίδαγμα του ελληνικού πολιτισμού. Έτσι, η Δημόνασσα με τις ρηξικέλευθες πολιτικές και νομοθετικές της αποφάσεις αναφωνεί: «Ο νόμος μίλησε και δεν ταιριάζει / εγώ που για προστάτη του με τάξανε / πρώτη να μην τον σεβαστώ. Ποιο σέβας/κατόπι θα κατέχη τους πολίτες;». Ενώ η Ηλέκτρα θέτει τον αδελφό της ενώπιον των ευθυνών του: «Ορέστη, εσύ 'σαι ο βασιλιάς κι οφείλεις / απόφαση βαρεία να πάρης./ Αν στο δικό σου σπίτι δίκαιο δε μοιράζεις, / πώς θ' απαιτήσεις άλλοι να το πράξουν;». Η ηρωίδα – βασίλισσα Αξιοθέα και σύζυγος του τελευταίου βασιλιά της Κύπρου Νικοκλή συμβουλεύει αποφθεγματικά: «... οι δύσκολοι καιροί απαιτούν / σκέψη και χρόνο να μη δαπανούμε». «Άλλο 'ναι λαός κι άλλο 'ναι ο όχλος». «Είναι ντροπή φιλόζωες να φανούμε / για της σκλαβιάς την ταπεινή ζωή, / έστω κι αν δώσανε οι θεοί / την κάθε μια ζωή». Εξάλλου, πόσο επίκαιρη απηχεί η επισήμανση του Ήφαιστου στις Θεομαχίες: «Δίχως πυρ, πρώτες ύλες ποια χώρα / δε μου λέτε μπορεί να καυχιέται / για εθνική οικονομία και τα τέτοια;» Από τις ακροτελεύτιες υπομνήσεις του Κύπριου φιλοσόφου Εύδημου συλλέγουμε το απόσταγμα της σοφίας του: «Δεν το 'μαθα πως έχει τόσες γλύκες / ο θάνατος για μια μεγάλη ιδέα. / ... / Δεν έχει βάθος η ζωή αν δεν έχη / κι ο θάνατός της βάθος». Ο Νίκωνας από την Καρπασία, προκειμένου να συμμετάσχει με τον πρώην συναθλητή του Σαλαμίνο Γόλγο στις *Δελφικές Αμφικτυονίες* του ομώνυμου έργου, απευθύνει στον Ιερομνήμονα τις ιδέες και τα συναισθήματα του: «Την αδελφότητα τιμώ και την ειρήνη / και των ανθρώπων τη συνένωση. / Χεροπιαστά κι αδελφικά στο βίο σου πετυχαίνεις / κι εσύ κι ο διπλανός κι ο μακρινός. / Η αντιδικία κι η έχθηρα εμποδίζουν / την πρόοδο και τον πλούτο / και την ψυχή μαυρίζουν». Στην *Ελένη Παλαιολόγου* συνοψίζονται μεταξύ άλλων οι εξής αλήθειες σε σχέση με την αντιστασιακή βούληση του λαού ενάντια στους ισχυρούς κατακτητές και την πίστη στα ελληνοχριστιανικά ιδεώδη: «Μα ποιος δυνάστης μπόρεσε να λιώση / ένα λαό στην ισχυρή του φτέρνα;». «Μοναδική στον κόσμο αξιοπρέπεια / θαρρώ το να 'σαι Ορθόδοξος Ρωμίος. / Δυο λέξεις που το παν στο γράμμα κλείνουν». Στο προτελευταίο και στο τελευταίο δράμα αντίστοιχα είναι ως να συνάπτονται και να αλληλοσυμπληρώνονται με επίκαιρους απόηχους οι νουνεχείς σκέψεις του Νικηφόρου και του στρατηγού Μακρυγιάννη: «Το κράτος έχει βάρη αβάσταχτα. / Θα πρέπει στέρεα πλάτη να κρατήση / το κτήριο που κουνιέται». «... Να βρούνε τα παιδιά μας / λεύτερο χώμα να υψωθούν, / να λογαριάσουν το κορ-

μί μας / τα λεύτερα έθνη, / να πουν πως μπήκαμε σε τάξη και σε νόμο. / Τούτο θα πη φιλότιμο / κι αγάπη της πατρίδας».

Πέρα από τον ελληνοκεντρισμό των νοημάτων και των μηνυμάτων πατριδολατρίας που αποπνέουν τα έργα στην πανανθρώπινη συνείδηση της εξακτίνωσής τους, αναδεικνύουν συνάμα την εκλεκτική συγγένεια του δημιουργού τους με ορισμένα κεντρικά πρόσωπα της αρχαιοπρεπούς του αυτής θεατρογραφίας. Έτσι, ένας λειτουργός του Ιπποκράτη δραματοποιεί τον πατέρα της Ιατρικής, όπως μέσα από ένα άλλο του βιβλίο ιατρικού θεματικού κύκλου θέτει στο επίκεντρο της δραματολογικής του πλοκής σοφούς ιατρούς της αρχαιότητας, των Ελληνιστικών και Βυζαντινών χρόνων: *Ιπποκράτης, Ο Ηρόφιλος, Αέτιος Αμιδηνός και ο Γαληνός στην Κύπρο* είναι τα «τέσσερα ραδιοφωνικά μονόπρακτα» που μεταδόθηκαν από το ραδιόφωνο από το 1965 μέχρι το 1968 και που ενσωματώνονται σε ένα μικρότερο τόμο υπό τον γενικότερο τίτλο *Αλέκτορα οφείλουμε στον Ασκληπιό*, σύμφωνα με το αρχαίο έθιμο προς τιμή του προσάτη των ιαμάτων και της θεραπευτικής τέχνης. Η ακλόνητη πίστη στο υψηλό λειτούργημα της Ιατρικής από τον συγγραφέα – θεράποντα του Ασκληπιού και συνάμα τον θιασώτη του Διονύσου και μουσηγέτη Απόλλωνα διαφαίνεται στους στίχους ενός από τα πιο πάνω δράματα: «Η τέχνη του γιατρού 'ναι γνώση και καρδιά / και φρόνημα υψηλό». «Δεν έχει χρεία τιμών και δόξας ο γιατρός. / Τιμή του τη ζωή να σώζει».

Σε μια άλλη ειδολογική ταξινομία ανήκουν τα θρησκευτικά δράματα, που περιλαμβάνονται είτε στα πρωτοεκδομένα αυτοτελή βιβλία είτε στον συναθροιστικό τόμο του *Θρησκευτικού Λόγου*. Το μακρόπνοο έργο σε επτά πράξεις *Θεοτόκε η ελπίς και Το όνειρο της Παναγίας – Η κοίμησή της* σε δύο σκηνικές εικόνες είναι εμπνευσμένα από τη ζωή της Παναγίας μας από τη γέννησή της ως την ανάληψή της στους ουραμούς και συνδέονται με τα παλαιότερα δραματικά μυστήρια, που μεταφέρθηκαν εξελικτικά από το εσωτερικό των εκκλησιαστικών τελετουργιών στην πρόσοψη ή τον περίβολο του ναού και κατοπινότερα έγιναν αντικείμενο αναπαράστασης σε διάφορους χώρους. Οφείλουμε, όμως, να ομολογήσουμε ότι παρόλο που δεν πέρασαν συστηματικά στη γραφή των Νεοελλήνων θεατρικών συγγραφέων, ο Κύπρος Χρυσάνθης με τις θρησκευτικές του αυτές δραματικές συνθέσεις μέσα σε κλίμα καταλυτικής μυσταγωγικής ανάτασης μάς μεταφέρει τους ρυθμούς και τα μέτρα μιας υπερκόσμιας αποκάλυψης. Άλλα έργα θρησκευτικού – εκκλησιαστικού περιεχομένου δραματικής δομής είναι: *Βαρνάβας ο γιος της παράκλησης*, με σκηνικά δρώμενα από τη δράση του ιδρυτή της Εκκλησίας μας, που μαζί με τον Απόστολο Παύλο και τα άλλα ιερά πρόσωπα της συνοδείας τους μύησαν στον Χριστιανισμό τον ειδωλολατρικό κόσμο της νήσου μας. Ο *Ηράκλειος*, επίσης, αποτελεί ένα δραματικό χρονικό γύρω από τα γνωστά γεγονότα της αποτροπής των Σλάβων, των Αβάρων και των Περσών από τη Βασιλεύουσα με τη θαυματουργή μεσολάβηση της Παναγίας των Βλαχερνών και ο *Παπαλεόντιος ο Πρωτομάρτυρας* έχει πηγή έμπνευσης τη

μαρτυρική θυσία του αγωνιστή εφημέριου της Φανερωμένης στα δίσεκτα χρόνια της Τουρκοκρατίας.

Στην έναρξη της Ελληνικής Επανάστασης στην Κύπρο εκτυλίσσονται, ακόμη, δύο δραματοποιημένα ιστορικά κείμενα: το εκτενές κινηματογραφικό σενάριο *Εθνομάρτυρας Κυπριανός*, που παρά τη σκηνική του πληρότητα, δυστυχώς, δεν το είδαμε να ανεβαίνει στη μικρή ή τη μεγάλη οθόνη και ο *Κανάρης στη Λάπηθο*. Εδώ ο σκηνογραφικός διάκοσμος έξω από το μοναστήρι της Λάμπουσας για τη συνάντηση των δυο Ελλήνων νησιωτών με τους Κύπριους καλόγερους και τους δυο Τούρκους μαζί με τον Μπέη και τον γέρο προεστό του χωριού, εκπροσωπούν κατά συμμετρική συνεκδοχή τον ξεσηκωμό του γένους και τους αγώνες συμπαρατάσεως του κυπριακού ελληνισμού στην Ελλάδα του 1821.

Η μεταγενέστερη, ωστόσο, κυπριακή επανάσταση του επικού Απελευθερωτικού μας Αγώνα του 1955-1959 απετέλεσε για τον πολυγραφότατο χαλκέντερό μας συγγραφέα ένα άλλο εφαιτήριο πληθωρικής έμπνευσης, για να μας δώσει τα καθαυτό αγωνιστικά θεατρικά του έργα. Έτσι, η ηρωική δράση και ο ένδοξος θάνατος του υπαρχηγού της ΕΟΚΑ και του Ανδρέα Ζάκου ζωντανεύουν με αισθαντική θεατρικότητα μέσα από τα έργα *Γρηγόρης Αυξεντίου* και *Νενίκησε τον θάνατο*. Το τουνέλι εξιστορεί με ασθματικούς διαλόγους τις πολυμήχανες και παράτολμες απόπειρες των αγωνιστών να αποδράσουν από τις φυλακές και τα κρατητήρια, ενώ το πολυπρόσωπο *Ήταν όλοι τους αντρείοι* και *Το κρησφύγετο*, που οι πράξεις τους θα μπορούσαν να αποτελέσουν αυτοτελή θεατρικά δρώμενα, απηχούν την ενσυνείδητη αγωνιστική συστράτευση σύσσωμου του κυπριακού λαού: από τους νεότερους μέχρι τους γεροντότερους, τα γενναία παλικάρια και τις ατρόμητες κοπέλες, τις αγρότισσες και τους παπάδες στα βουνά και τα κρησφύγετα, σε μέρη μυστικών καταφυγίων και στα ανακριτήρια των βασανιστηρίων εναντίον του Άγγλου αποικιοκράτη, αλλά και του επαίσχυντου προδότη. Ωστόσο, το θέμα της προδοσίας πραγματεύεται αυτοτελώς το ομώνυμο έργο, όπου πατέρας και μητέρα απαρνούνται τον προδότη γιο τους, ενώ αυτός αποζητά την κάθαρση μέσα από την εκδίκηση της θυματοποίησής του και τον δικό του, εντέλει, θάνατο.

Συγκινητικές ιστορίες ξεδιπλώνουν και τρία άλλα μονόπρακτα: Στους *Δυο ήρωες*, οι μανάδες των δυο παλικαριών από το Γέρι, του Κυριάκου και του Ιωνά, προαισθάνονται στο παραλήρημά τους τον θάνατό τους, αλλά και τη συνέχιση της ζωής τους στο πρόσωπο των συναγωνιστών τους. Η *Ανάσταση του Αντάρτη* με τη δισημία της ερμηνευτικής της πρόσληψης είναι αφενός ο αναστάσιμος θάνατος του αντάρτη, που κοινώνει με το αίμα της θυσίας του και αφετέρου η αναστάσιμη ζωή του άθεου αντάρτη κάτω από τη θαυματουργική επενέργεια της θείας μετάληψης. Στο *Δίλημμα* η υπέρβαση της άρνησης του γιατρού, που δεν μπορεί να σκοτώσει, γίνεται με τη συνειδητοποίηση της ατιμωτικής προδοσίας τον καιρό του Αγώνα.

Από τον μακρύ πολυθεματικό κατάλογο της θεατρικής δημιουργίας του Κύπρου Χρυσάνθη δεν θα μπορούσε, εντούτοις, να μείνει έξω το κοινωνικό δράμα, εφόσον οι διαπροσωπικές και συζυγικές σχέσεις, οι σχέσεις μεταξύ γονέων – παιδιών, η εφηβική ηλικία, η φτώχεια και η ποιότητα ή η αξιοπρέπεια της ζωής έναντι του θανάτου τον απασχόλησαν και σε άλλα, κυρίως, έργα της πεζογραφίας του. Στεκόμαστε ενδεικτικά στα ακόλουθα με απλές νύξεις στον νοηματικό πυρήνα της προβληματικής τους: *Το παράδειγμα* περιστρέφεται με πνευματώδη εύθυμη διάθεση γύρω από την καταλυτική επίδραση της μίμησης του παραδείγματος σε προγενέστερες εποχές των συναναστροφών μιας μικροαστικής κλειστής κοινωνίας, όπου η σύγκριση με τη δική μας των μέσων μαζικής επικοινωνίας και τον σημερινό απρόσωπο περίγυρο εξάγεται αβίαστα. *Το ροζ φουστάνι* θίγει το νευραλγικό και αμφιλεγόμενο θέμα της ευθανασίας και τις τριβές στις οικογενειακές σχέσεις από την αποδοχή ή την απόρριψή της. Ένα θέμα που προδρομικά, από το 1963 που εκδόθηκε το έργο από την *Πνευματική Κύπρο*, ο Χρυσάνθης το φέρνει στο προσκήνιο της επικαιρότητας. Η έλλειψη των βασικών πόρων επιβίωσης και η αρνητική στάση του πατέρα ή της μητέρας απέναντι στα παιδιά τους δραματοποιούνται με εύληπτο τρόπο στα σύντομα έργα *Πατέρας δίχως παιδί*, που πρωτοπαίχτηκε από την κυπριακή τηλεόραση τον Ιούλιο του 1959 και *Οι τρεις*, που μεταδόθηκε από το Ρ.Ι.Κ. τον Οκτώβρη του 1963 με την ευκαιρία της Παγκόσμιας Ημέρας του Παιδιού σύμφωνα με τις σχετικές υποσημειώσεις.

Η τελευταία μεγάλη ομαδοποίηση της θεατρικής παραγωγής του κορυφαίου μας συγγραφέα αφορά στο παιδικό – νεανικό του θέατρο. Η θεματική και εδώ ποικίλλει ανάλογα με τις ηλικίες και τα ενδιαφέροντα των μικρών παιδιών και των νεαρών αναγνωστών και σε συνάρτηση με τους στόχους του συγγραφέα: τη γνωριμία με την Ιστορία και τις λαϊκές μας παραδόσεις, τη σωστή συμβουλευτική αγωγή προς απόκτηση καλών συνηθειών και υγιών αρχών για μια αληθινή ψυχαγωγία, που καταξιώνεται από τη χαρά της ζωής, της ωφέλιμης γνώσης και της χρηστομάθειας. Η σειρά αυτή των παιδικών θεατρικών σε αυτοτελή βιβλιοθήκια με τον επίτιτλο *Το θεατράκι μας* υπογράφεται με ένα από τα γνωστά ψευδώνυμα του συγγραφέα μας Λάμπρος Κ. Ρήγγας, ενώ κάποια απ' αυτά περιλαμβάνονται σε μεταγενέστερες εκδόσεις κάτω από τους γενικούς τίτλους *Παιδική Σκηνούλα* και *Υγεία και Χαρά*. Αξίζει να σημειωθεί ότι τα «πέντε τρίπρακτα» της *Παιδικής Σκηνούλας* είναι αφιερωμένα στις αείμνηστες Μαρία Π. Ιωάννου και Μαρία Καρατζά, «που έχουν δουλέψει με ένθεο πάθος για το παιδικό θέατρο εδώ στην Κύπρο», σύμφωνα με την αφιέρωση.

Ως γιατρός και σχολίατρος επί χρόνια ένιωθε το χρέος να μιλήσει στις ευάλωτες και εύπλαστες παιδικές ψυχές για το υπέρτατο αγαθό της ψυχοσωματικής υγείας και της διατήρησής της, αλλά και της προσήλωσης στις μεγάλες θρησκευτικές μας γιορτές, τα Χριστούγεννα και την Ανάσταση. Για να

επικοινωνήσει, ακόμη άμεσα και αποτελεσματικά με τα παιδιά, δεν είχε ανάγκη να επικαλεστεί ξένους παραμυθάδες, όπως τον Άντερσεν και τον Λαφοντέν, ούτε καν και τον δικό μας τον Αίσωπο, εφόσον μπορούσε ν' αντλήσει από την πλούσια παρακαταθήκη των θρύλων και των λαϊκών μας παραμυθιών. Αναφέρουμε και πάλι ενδεικτικά το τρίπρακτο δραματάκι του *Το Βασιλόπουλο της Βενετίας*, βασισμένο πάνω στα ιστορούμενα και θρυλούμενα της Αροδαφνούσας και *Ο Πετεινός ο Γούμενος*, μια εύθυμη έμμετρη αλληγορία από κυπριακό παραμύθι, που με την προσωποποίηση κατοικίδιων, πουλιών και ζώων του δάσους σατιρίζει τη μεγαλομανία των ανθρώπων και την υποτίμηση κατώτερων δήθεν συνανθρώπων, αλλά και την τιμωρία από την προδοσία της φιλίας.

Σταματώ ως εδώ, γιατί πιστεύω ότι θα λεχθούν και άλλα πρόσθετα και συμπληρωματικά από την επόμενη ομιλήτρια. Αν και, όσα και να ειπωθούν κι όσα κι αν αναλυθούν για το έργο του μεγάλου ποιητή και πεζογράφου της Κύπρου, του αείμνηστου μας Κύπρου Χρυσάνθη, δεν είναι παρά ελάχιστα ψιχία από τον πνευματικό άρτο που αφειδώλευτα μας πρόσφερε μέσα από τον νου και την καρδιά του. Κάποια ψήγματα, που λάμπουν αιφεγγή και αείφωτα από το ανεξάντλητο ορυχείο των ευγενών μετάλλων της πολύχορδης φωνής του, που οι λιγυροί της φθόγγοι και οι εναρμόνιες μουσικές της θα γεμίζουν πάντα τον κυπριακό μας αγέρα ως τις εσχαιές του ελληνικού του ορίζοντα. Στη λατρεμένη του σύζυγο, στα πολυαγαπημένα του παιδιά και εγγόνια, ευχόμαστε να ζουν και με περηφάνια να τον θυμούνται πάντα, καθώς και σ' όλους εμάς τους φίλους του μ' ευγνωμοσύνη να τον τιμούμε για όσα εκλεκτά και αξιέραστα μάς χάρισε. Ας είναι αιώνια η μνήμη του.

ΧΡΥΣΟΘΕΜΙΣ ΧΑΤΖΗΠΑΝΑΓΗ

ΤΟ ΦΙΛΗΜΑ

Σκύβω, φιλώ τα χώματα,
 δε Σε χορταίνω πατρίδα.
 Δρασκελώ τα βουνά, τα φαράγγια Σου,
 δε σε χορταίνω, πατρίδα.
 Ρουφώ αχόρταγα τα νερά Σου,
 γλυκά, αλμυρά, μέλι.
 Αγκαλιάζω φιλώ τους ανθρώπους Σου
 δε Σε χορταίνω, πατρίδα.

ΗΡΑΚΛΗΣ ΕΡΩΤΟΚΡΙΤΟΥ

ΙΑΤΡΟΪΣΤΟΡΙΚΑ ΣΧΟΛΙΑ ΣΕ ΤΕΣΣΕΡΑ ΜΟΝΟΠΡΑΚΤΑ ΤΟΥ ΚΥΠΡΟΥ ΧΡΥΣΑΝΘΗ

(Συνέχεια από το προηγούμενο τεύχος)

«Ηρόφιλος»

Το δεύτερο μονόπρακτο του Κ.Χ. τοποθετείται στην Αλεξάνδρεια κατά τον 3^ο αι. π.Χ. Είναι η λαμπρή περίοδος της πόλης, η «Πτολεμαϊκή», που ξεκίνησε το 331 π.Χ. κι έφτασε ως το 31 π.Χ., οπότε αρχίζει η ρωμαϊκή περίοδος. Λαμπρά οικοδομήματα στολίζουν την πόλη. Το Σεράπειον ή Σαράπειον είναι ο ναός του Σεράπιδος, μεγαλοπρεπές κτήριο με περίτεχνη κόσμηση και πολλαπλές λειτουργίες. Η πολιτιστική ακτινοβολία της Αλεξάνδρειας είναι μεγάλη. Το Μουσείον, κατά τον γεωγράφο Στράβωνα, αποτελεί τμήμα των Ανακτόρων. Εκεί λειτουργούν πολλά πνευματικά ιδρύματα, ενώ σε ορισμένους χώρους του εργάζονται ερευνητικά επιστήμονες και δημιουργούν καλλιτέχνες και συγγραφείς. Ανάμεσά τους αναφέρονται τα ονόματα του Ευκλείδη, του Αρίσταρχου και του Ερατοσθένη, των ποιητών Θεόκριτου και Καλλιμάχου, του γλύπτη Απελλή και πολλών άλλων. Ο Βιτρούβιος χαρακτηρίζει το Μουσείο ως απέραντο οικοδόμημα, το οποίο διέθετε αστεροσκοπείο, βοτανικό κήπο, ζωολογικό κήπο και πλήθος συλλογών, που αποτελούσαν ένα σημαντικό τμήμα της Βιβλιοθήκης.¹

Ο θαυμασμός προς το Μουσείο δηλώνεται και στο θεατρικό μονόπρακτο, όταν ένας άνθρωπος του λαού, ο Αλέξανδρος, ο οποίος βρέθηκε να εργάζεται εκεί ως φύλακας, βγαίνει στη σκηνή. Συζητώντας αυτός με τον νεαρό γιατρό Καλλιμάχο, και περιμένοντας να ξεγεννήσει η γυναίκα του, εκφράζει τον θαυμασμό του για τον Πτολεμαίο και για το Μουσείον (ίδρυμα αφιερωμένο στις Μούσες):

*ΑΛ.: Αλλά, γιατρέ Καλλιμάχε, του Πτολεμαίου τού πρέπει
να τον κηρύξουνε θεό. Μεσ στο Μουσείο δεκάδες -
εκατοντάδες ζούνε οι επιστήμονες, κι' οι γεωγράφοι,
οι ρήτορες, γραμματικοί, φιλόσοφοι,
μεταφραστές κι αντιγραφείς.
Έτσι χωρίς σκοτούρες για το καθημερινό ψωμί
στην Τέχνη ή την Επιστήμη τους βυθίζονται και μελετούν...*

Συναρτημένη στην λειτουργία του πολυδύναμου οργανισμού του Μουσείου ήταν η επί αιώνες φημισμένη Βιβλιοθήκη, η πυρπόληση της οποίας, αιώνες αργότερα, στέρησε πολύτιμα για τον πολιτισμό και την επιστήμη έργα. Το περιώνυμο αυτό ίδρυμα της Αλεξάνδρειας συγκέντρωνε εκείνα τα χρόνια ανεκτίμητο θησαυρό βιβλίων, όχι μόνο χάρις στα δαπανώμενα χρήματα και τους αντιγραφείς που απασχολούνταν εκεί, αλλά και χάρις στο υφιστάμενο νομικό πλαίσιο για όλα τα διερχόμενα από την Αλεξάνδρεια χειρόγραφα. Η

υπάρχουσα υποδομή, η παροχή κάθε δυνατής υποστήριξης, το κλίμα της ελευθερίας στην έρευνα και την έκφραση, έφεραν στην Αλεξάνδρεια πρωτοφανή πολιτιστική και πνευματική ανάπτυξη.

Σημαντική ήταν και η πρόοδος στην ιατρική. Δεν ήταν μόνο η μελέτη του Ιπποκράτη και των αρχαίων γιατρών. Ήταν και η προαγωγή της επιστήμης και η παραγωγή νέας γνώσης. Δύο κορυφαίοι γιατροί της πόλης ήταν ο Ηρόφιλος και ο Ερασίστρατος, οι οποίοι άσκησαν και δίδαξαν συνολικά την ιατρική, διέπρεψαν δε ερευνητικά στην Ανατομική του ανθρώπου. Το πνευματικό κλίμα της Αλεξάνδρειας γενικά, και η δραστηριότητα του Ηροφίλου τονίζονται και στο μονόπρακτο του Κ.Χ. σε υποτιθέμενη συζήτηση μεταξύ των τριών γιατρών του έργου. Στο απόσπασμα που παραθέτουμε μιλά ο Ηρόφιλος:

*Ζούμε σε λύτερους καιρούς, Ηγήτορα, με ορίζοντες
πλατιούς. Ο Πτολεμαίος ανατομές σε πτώματα επιτρέπει.
Αυτός μας μάζεψε τις πραγματείες του Ιπποκράτη
και το Σεράπειο γέμισε χειρόγραφα χιλιάδες.
Στην Αλεξάνδρεια λύτεροι καιροί και πλούτος κι υποστήριξη.
Χωρίς αυτά, δρόμους δεν βρίσκει η επιστήμη.*

Αυτές οι ιδανικές πολιτικές και κοινωνικές συνθήκες ήταν και ο λόγος της μεγάλης προόδου της εποχής. Ο Ευκλείδης αναπτύσσει τη γεωμετρία, ο Ίππαρχος την τριγωνομετρία, ο Ερατοσθένης τη γεωγραφία, ο Εύδοξος τα μαθηματικά, ο Ήρων τη φυσική, με διάφορες εντυπωσιακές εφαρμογές της, ο Αρίσταρχος την αστρονομία. Όλα αυτά στην Αλεξάνδρεια των Πτολεμαίων. Οι δύο κύριοι πόλοι ανάπτυξης της ιατρικής είναι ο Ηρόφιλος (κατά προσέγγιση 335-280 π.Χ.) και ο Ερασίστρατος (πιθανώς 304-240 π.Χ.). Και οι δύο δημιούργησαν Σχολές Ιατρικής που διατηρήθηκαν επί αιώνες και εξαπλώθηκαν πολύ πέρα από τα σύνορα του κράτους των Πτολεμαίων. Η ιστορία της ιατρικής έχει διασώσει πολλά από τα ονόματα των Ηροφιλείων και Ερασιστρατείων γιατρών.

Τα πρόσωπα που δρουν στο μονόπρακτο είναι οι γιατροί Ηρόφιλος, Καλλίμαχος και Ηγήτορας (Ηγήτωρ). Αντί χορού εμφανίζονται τρία ακόμα πρόσωπα - άνθρωποι του λαού: Ο νεκροθάφτης, ο Αλέξανδρος και ο Αφηγητής που εισάγει στο θέμα ή γεμίζει τα κενά. Εκτός από τον Ηρόφιλο υπαρκτά πρόσωπα είναι και οι άλλοι δύο γιατροί. Για τον Ηρόφιλο θα έχουμε την ευκαιρία να πούμε αρκετά ιστορικά στοιχεία που θα συγκριθούν με τον θεατρικό λόγο του Κ.Χ. Θα δώσουμε όμως σε αυτό το σημείο και κάποιες πληροφορίες για τα δύο άλλα πρόσωπα. Ο Ηγήτορας ήταν Αλεξανδρινός που έζησε κατά τον 3^ο αι. π.Χ. Ως γιατρός ασχολήθηκε κυρίως με χειρουργικά και ορθοπαιδικά προβλήματα, μαρτυρείται δε σύγγραμμά του με τον τίτλο «Περί αιτίων». Από το βιβλίο σώζονται μόνον αποσπάσματα, ενώ αναφορά στον Ηγήτορα γίνεται από τον Απολλώνιο τον Κιτιέα και από τον Γαληνό. Ο Καλλίμαχος, Αλεξανδρινός επίσης, έζησε από το 225 έως το 150 π.Χ. Έγραψε «Ερω-

τήματα Ιατρικά» και «Περί στεφάνων βλαπτόντων την κεφαλήν», αποσπάσματα του δε αναφέρονται από τον Γαληνό, τον Ερωτιανό, τον Πολύβιο, τον Πλίνιο, ίσως και από άλλους συγγραφείς².

Το έργο αρχίζει με τον αφηγητή ο οποίος εκφράζει την κοινή γνώμη για τον Ιπποκράτη: τον χαρακτηρίζει μέγιστο γιατρό, των φιλοσόφων πρώτο, που έχει προσφέρει πολλά στην επιστήμη και τον άνθρωπο. Την ιατρική ο αφηγητής τη θεωρεί τέχνη που μαθαίνεται δίπλα σε δάσκαλο. Για τη μάθησή της απαιτείται μεγάλο διάστημα άσκησης, ενώ η κλίση προς την ιατρική τέχνη παίζει πολύ μικρό ρόλο. Απαιτείται όμως, κρίνει ο απλός άνθρωπος - αφηγητής, να τηρεί ο γιατρός και ορισμένες ηθικές και δεοντολογικές αρχές. Εκφράζει δε ορισμένες από αυτές: να μη ψέγει συναδέλφους μπροστά στον κόσμο, να συμπαθεί τον άρρωστο και να σκέπτεται την ταλαιπωρία του, να είναι καθαρός και ευπροσήγορος, συνετός και σεμνός. Είναι φανερό ότι πρόκειται για ορισμένες από τις ιπποκρατικές αρχές, όπως αυτές εκφράζονται στα ηθικοδεοντολογικά έργα του Ιπποκράτη, δηλαδή στον Όρκο, τον Νόμο, το Περί Ευσχημοσύνης κ.ά. Παραθέτω τους στίχους του Κ.Χ.:

*...σ' έμπειρο δίπλα να σπουδάσει απ' τα μικρά του χρόνια
[] και ν' ασκηθεί πολύ καιρό για να μπορεί να λέγεται γιατρός.
Είν' άτεχνος κι αντεπιστήμονας αυτός που εμπρός στον κόσμο
- κι όχι μπροστά στους ειδικούς - κατηγορεί τη γνώμη
και τις πράξεις μοιτέχνων του.*

*[] Αλλά και σωφροσύνη κι ήθος δυνατό
σεμνότητα κι εγκράτεια
και σεβασμό προς τους οικείους.
Και να φιλοσοφείς: Γιατρός φιλόσοφος ισόθεος ...*

Είναι φανερό πως οι γνώσεις αυτές δεν αντιστοιχούν στο επίπεδο του απλού ανθρώπου. Ο Κ.Χ., γνώστης της θεωρίας και της πράξης, συμμετέχος αυτών των αντιλήψεων, «δανείζει» τις απόψεις και τις γνώσεις του στον αφηγητή γιατί θέλει να μπολιάσει μ' αυτές το κοινό του: ακροατές στο ραδιόφωνο, αναγνώστες στο δημοσίευμα ή θεατές σε μια πιθανή παράσταση. Το ίδιο πνεύμα ενυπάρχει και στις ειδικότερες γνώσεις που δύσκολα μπορεί να κατέχει ένας απλός άνθρωπος του λαού.

*Πρώτη αρετή για τον χειρουργό η ευχειρία
κι η γνώση των μερών του σώματος
μήπως και βλάβη προκαλέσει κι αυξημένους πόνους.*

Η ανησυχία που δηλώνεται με τον πιο πάνω στίχο αποτελεί για τον συγγραφέα μια καλή ευκαιρία για να ανεβάσει επί σκηνής τα πρόσωπα του έργου. Αν ένας χειρουργός ακόμα και με καλό και σταθερό χέρι, με ευχειρία, δεν αισθάνεται σιγουριά για τις ανατομικές του γνώσεις ή πρέπει να σταματήσει τη χειρουργία ή πρέπει, με οποιοδήποτε τρόπο, να αποκτήσει αυτές τις

γνώσεις οδηγούμενος στην Ανατομική. Με αυτή την αριστοτεχνική κίνηση ο Κ.Χ. παρουσιάζει τον Ηρόφιλο επί σκηνής αφού προηγουμένως τον αναγγείλει μέσω του αφηγητή. Ο Ηρόφιλος, λοιπόν,

*δεν ένοιωθε τη σιγουριά πως έχει γνώση αλάνθαστη
για του κορμιού τα σπλάχνα, τις πορείες των νεύρων
κι άλλα σημαντικά.*

Για τούτο σ' εργαστήρι δούλευε καιρό σε ζώα απάνου...

Ας δούμε όμως αναλυτικότερα τη ζωή και τη δράση αυτού του μεγάλου γιατρού που άσκησε και διέπρεψε στην Αλεξάνδρεια.

Ο Ηρόφιλος ήταν, κατά τους αρχαίους βιογράφους του, από την πόλη Χαλκηδόνα. Είχε διδαχθεί την ιατρική κοντά στον Κώο γιατρό Πραξαγόρα, οπαδό της Σχολής των Δογματικών. Δογματικοί ονομάζονταν οι επίγονοι εκείνοι του Ιπποκράτη που από σεβασμό στον μεγάλο δάσκαλο προσκολλήθηκαν στα γραπτά του με εμμονή δόγματος, αφήνοντας σε δεύτερο επίπεδο τη μεθοδολογία και τη φιλοσοφία του³. Ο Ηρόφιλος δεν δίστασε αργότερα να ασκήσει κριτική και να κατακρίνει τις εσφαλμένες απόψεις του Πραξαγόρα για την (κατά Ιπποκράτη) χυμοπαθολογία. Στην αναζήτηση αυτής της αλήθειας προέκυψε το ενδιαφέρον του και η ανάπτυξη της Ανατομικής. Εύστοχα τα δηλώνει όλα αυτά ο Κ.Χ. βάζοντας στο στόμα του αφηγητή:

*Ο Ηρόφιλος από τη Χαλκηδόνα, μαθητής
του Πράξανδρου του Κώου, δογματικού που πίστευε με πάθος
τού δάσκαλού του τού Ιπποκράτη τις θεωρίες για τους χυμούς,
δεν ένοιωθε τη σιγουριά πως έχει γνώση αλάνθαστη
για του κορμιού τα σπλάχνα, τις πορείες των νεύρων ...*

Κάτι που είναι πολύ ουσιστικό για όσους πρόκειται να ασχοληθούν με τη χειρουργική. Γι' αυτό και βάζει ο συγγραφέας την κατηγορηματική δήλωση στο στόμα του ίδιου του Ηρόφιλου:

*...[] Η Ανατομία θα πρέπει να 'ναι βάση σε όσους προπαντός
με τα χειρουργικά θ' ασχοληθούν ...*

Και ο Ηρόφιλος είχε ασχοληθεί πολύ με τα χειρουργικά νοσήματα, με έμφαση στα μαιευτικά και στα γυναικολογικά. Σημειώνεται ακόμα πως μελέτησε τη δυστοκία και τη στειρότητα και (μάλλον πρώτος στον κόσμο) περιέγραψε τοκετό πενταδύμων! Είχε όμως γνώσεις και εμπειρίες και για τα φάρμακα και για τη διατροφή και για τα όνειρα και για τη φυσιολογία του ανθρώπινου οργανισμού. Αυτό συνάγεται από αναφορές άλλων συγγραφέων και κυρίως του Γαληνού, από τις οποίες γνωρίζουμε τους τίτλους και ορισμένα σημεία των έργων αυτών, καθώς τα ίδια τα βιβλία καταστράφηκαν με την πυρκαϊά της Βιβλιοθήκης της Αλεξάνδρειας. Σύμφωνα με τον Αρ. Π. Κούζη⁵ και τον Γ.Κ. Πουρναρόπουλο⁶ μεταξύ των έργων του Ηρόφιλου αναφέρονται «Περί σφυγμών πραγματεία», πολύτομη, «Διαιτητικόν», «Προς τας

κοινάς δόξας», «Μαιευτικόν» κ.ά. Ακόμα σχολίασε τα έργα του Ιπποκράτη σε σύγγραμμά του με τον τίτλο «Ιπποκράτους γλωσσών εξήγησις» και με υπομνήματα στο «Προγνωστικόν» και στους «Αφορισμούς» του Ιπποκράτη.

Όμως εκείνο το οποίο χάρισε μια εκλεκτή θέση στην ιατρική ιστορία είναι οι ανατομικές του έρευνες. Όπως γράφει ο Γαληνός, οι έρευνες αυτές πραγματοποιήθηκαν όχι σε ζώα, όπως έκαναν οι παλαιότεροι αλλά και σύγχρονοί του σε άλλες περιοχές, αλλά σε ανθρώπινα σώματα. «Ουκ επί αλόγων ζώων, καθάπερ οι πολλοί, αλλ' επ' αυτών των ανθρώπων πεπονημένας». Τις παρατηρήσεις του είχε καταγράψει σε τρία βιβλία με τον τίτλο «Ανατομικά», τα οποία δεν σώζονται.

Ας δούμε όμως πώς αναπτύσσει βήμα-βήμα την ανατομική ενασχόληση και τα επιτεύγματα του Ηρόφιλου ο Κ.Χ. Τη σχετική συζήτηση αρχίζει ο Καλλίμαχος με ερώτημά του αν τα όργανα που απαρτίζουν το ανθρώπινο σώμα είναι ίδια με εκείνα των ζώων και αν η μορφή των οργάνων είναι ίδια ή ανάλογη. Ο προβληματισμός του εκπαιδευόμενου γιατρού εκπλήσσει τόσο τον Ηγήτορα όσο και τον δάσκαλο Ηρόφιλο, ο οποίος είχε ανάλογα ερωτήματα και γι' αυτό θέλησε να αναζητήσει τις απαντήσεις στο ανθρώπινο σώμα.

HP.: Αρχή σοφίας κι επιστήμης είναι η απορία.

Συχνά στο νου μου μελετώ την απορία ετούτη μήπως αλλάξουν μες στο σώμα μας οι σχέσεις και θα πρέπει πάνω σε πτώματα του ανθρώπου να σπουδάσουμε.

Σας λέω πως πλέρωσα να εξασφαλίσω τέτοιο πτώμα.

Άλλωστε αυτός ήταν ο τρόπος προμήθειας πτωμάτων για ανατομή ως την Αναγέννηση, αλλά και κατά τους επόμενους αιώνες. Όλοι οι μεγάλοι ανατόμοι της εποχής, αν και πανεπιστημιακοί καθηγητές, αν και γιατροί βασιλέων και ηγεμόνων, υπέστησαν πολλές διώξεις και τα βιβλία τους κάηκαν στην πυρά της Ιεράς Εξέτασης⁷. Ακόμα και ο μεγάλος Ανδρέας Βεζάλ ή Βεσάλιος (Vesalius, 1514-1564). Γράφει σχετικά ο Μ.Παπαμιλιτιάδης: «...Παρά τον κάματον της ημέρας, κατά τας νύκτας μετά των συμφοιτητών του εισήρχετο εις το νεκροταφείον, υπερπηδών τον τοίχον του περιβόλου, δια να αποκτήσει έστω και εν τμήμα ενταφιασθέντος πτώματος. [] Συχνότερα ήτο η νυχτερινή εξόρμησις του Βεσαλίου εις τον τόπον των εκτελέσεων του Mont Faucon []. Εκεί υπήρχον αγχόναι δια πολλά άτομα και αι πιθανότητες αποκτήσεως του αναγκαίου δια την έρευναν υλικού ήσαν περισσότεραι. Αι κατ' ιδίαν ανατομαί εγένοντο την νύκτα εις δωμάτια ενοικιασθέντα δι' άλλον προορισμόν»⁸. Κι όμως, αυτά που συνέβαιναν στην Ευρώπη του 16^{ου} αι. δεν συνέβαιναν στην Αλεξάνδρεια του 3^{ου} αι.π.Χ, χάρις στη σοφία, την παιδεία και τον ανοιχτό νου του Πτολεμαίου. Γράφει ο Κ.Χ.:

HP.: Ζούμε σε λεύτερους καιρούς Ηγήτορα με ορίζοντες πλατιούς.

Ο Πτολεμαίος ανατομές σε πτώματα επιτρέπει.

Κι όμως όταν είναι να παραλάβουν το πτώμα προς ανατομή, χρησιμοποιούν την πίσω πόρτα του σπιτιού και παίρνουν συνωμοτικές προφυλάξεις. Γιατί; αφού ήταν μια εγκεκριμένη διαδικασία, με έγκριση του ίδιου του ανώτατου άρχοντα; Επειδή μεγάλο μέρος του λαού, των απλών ανθρώπων, δεν ακολουθεί τις προοδευτικές και φιλελεύθερες αντιλήψεις, δεν επιδέχεται εύκολα και γρήγορα τις τολμηρές αλλαγές. Το δηλώνει ο διάλογος ανάμεσα στον Καλλίμαχο, τον Ηγήτορα και τον Ηρόφιλο, όπως τον δημιουργεί ποιητικά στο μονόπρακτό του ο Κ.Χ.:

ΚΑΛ.: Δάσκαλε Ηρόφιλε χτυπούν την πόρτα πέρα.

ΗΡ.: Την πίσω πόρτα; Τού'πα το πτώμα να μου φέρει.

ΗΓ.: Τότε θα πρέπει εκεί να τρέξωμε για την παραλαβή.

Δεν είναι φρόνιμο να δουν στη γειτονιά.

Η ύποπτη φήμη με τρομάζει. Τούτο θά'χε αντίκτυπο και στη σχολή και στους αρρώστους ... και προφυλάξεις γιατί στο μέλλον τη διευκόλυνσή τους θέλω.[]

ΗΓ.: Το πρώτο τελείωσε βιβλίο ανατομίας, Ηρόφιλε.

Καινούργιο τώρα θα μαζέψεις υλικό. Σε χαίρομαι.[]

ΗΡ.: Έχω υλικό γι' ακόμα ένα βιβλίο. Πιστεύω ωστόσο

πως πρέπει να προσμένω την καινούργια γνώση απ' τις ανατομές στ' ανθρώπινο το πτώμα.

Κι ενώ ο διάλογος συνεχίζεται σε ανάλογο ύφος ο νεαρός σπουδαστής Καλλίμαχος μπαίνει και αναγγέλλει την άφιξη των ανθρώπων με το πτώμα. Ο προμηθευτής - νεκροθάφτης παραπονείται για τις δυσκολίες που ο ίδιος αντιμετώπισε για να αποκτήσει το πτώμα, εν μέρει γιατί ήταν πράγματι έτσι, ίσως όμως και για να μπορεί να ζητήσει περισσότερα χρήματα. Ο ίδιος μάλιστα, άνθρωπος χωρίς ιδιαίτερη μόρφωση, εκφράζει την αντίληψη των λαϊκών ανθρώπων που, μη μπορώντας να κατανοήσουν το επιστημονικό ενδιαφέρον, την θεωρούν κάποιο είδος μαγείας:

*ΝΕΚΡ.: Καλές μαγείες! δεν ξέρω τι δαιμόνια μού καλείτε,
τι φάρμακα μού φτιάχνετε και δένετε τον κόσμο
και τον αποτρελαίνετε ...*

Ο Ηρόφιλος δεν απαντά στον προμηθευτή του πτώματος, γνωρίζοντας ότι γι' αυτόν το μόνο κίνητρο είναι το οικονομικό και, εφ' όσον πληρώνεται, θα φέρνει πτώματα. Δίνει όμως την απάντηση σε κάθε ανάλογο ερώτημα οποιουδήποτε δηλώνοντας στον Ηγήτορα πως

*Εμείς τα μυστικά της φύσης προσπαθούμε
να ξεσκεπάσουμε και μελετώντας τα
με τη σειρά τη συνδρομή να δώσουμε στον πάσχοντα.*

Και όμως, αυτή η αγαθή και επιστημονική προαίρεση του Ηρόφιλου (αλλά και του Ερασίστρατου καθώς και των ανατόμων των επόμενων αιώνων)

παρεξηγήθηκε, σχολιάστηκε και κατηγορήθηκε είτε από άγνοια είτε από δόλο. Ο Κων. Μιχαήλ, που έγραψε την πρώτη ιστορία της ιατρικής στη νεοελληνική γλώσσα το 1794, γράφει σχετικά: «[Ο Ηρόφιλος] αγχαλά και εις όλα τα μέρη της ιατρικής επιμελήθη, εξαιρέτως όμως εις την Ανατομίαν επροχώρησε, και τόσας υψηλάς παρατηρήσεις εις αυτήν έκαμεν, ώστε μερικοί ενόμισαν ότι έκαμε κατατομάς [:ενν.: ανατομάς] και εις ανθρώπους ζωντανούς, λέγοντας ότι εζήτούσε την άδειαν από τους κριτάς [:δικαστάς] να παίρνει τους ενόχους εις θάνατον και να τους σχίζει, ερευνώντας ακριβώς την κατασκευήν του σώματος»⁹. Να, λοιπόν γιατί ο Ηγήτορας είχε εκφράσει τους φόβους του και είχε φροντίσει να γίνει μυστικά η παραλαβή του πτώματος. Ή, για να ακριβολογήσουμε, αυτά τα γεγονότα γνώριζε ο γιατρός Κ.Χ., γνώστης της ιστορίας της ιατρικής, ιατροϊστορικός και ο ίδιος, και έβαλε αυτά τα λόγια στο στόμα τού Ηγήτορα. Για να ολοκληρώσουμε τα σχετικά με τις ψευδείς και συκοφαντικές πληροφορίες για τον Ηρόφιλο, θα πούμε ότι τις απόψεις αυτές υποστήριξαν ο λατίνος Κέλσος και ο μεταγενέστερος εκκλησιαστικός συγγραφέας Τερτυλλιανός. Αρκετοί μεταγενέστεροι συγγραφείς στηριζόμενοι στα σωζόμενα παραθέματα του Ηρόφιλου ανατρέπουν τις κατηγορίες.

Αυτές τις συκοφαντίες για ανατομές ζωντανών αναφέρει από τη γνώση του της βιβλιογραφίας και ο Κ.Χ. όταν βάζει έναν λαϊκό άνθρωπο, τον Αλέξανδρο, να τις μεταφέρει, την ώρα που περιμένει τη γυναίκα του να ξεγεννήσει:

*ΑΛ.: Δε λέω. Εμπιστεύομαι το πλάσμα μου στα χέρια του.
μα πότε-πότε με τρομάζουν οι διαδόσεις...*

Ο νεαρός γιατρός Καλλίμαχος προσπαθεί να εξηγήσει τα αληθινά γεγονότα στον Αλέξανδρο:

*ΚΑΛ.: Κουβέντες των εχθρών του. Τρέμουνε τη φήμη του
και νιώθουν τη δική τους ατεχνία.*

*Γι' αυτό σκαρώνουν ιστορίες τρομαχτικές
για να μαυρίσουνε το καθαρό του μέτωπο.*

*ΑΛ.: Σωστά μιλάς. Μα χθες ακόμα φίλος μου ορκιζόταν
πως είδε πτώματα να κουβαλούν στο σπίτι σας.
Κάποιος προχθές στον κήπο του Μουσείου βεβαίωνα
πως δώσανε απ' τις φυλακές καινούργιους, που αρρωστήσανε
βαριά,
σε δυο γιατρούς, να τους σπουδάσουν ζωντανούς
τις σάρκες τους με τάξη κόβοντας.
κι είπανε ονόματα, Ερασίστρατος και Ηρόφιλος.*

Αλλά σχετικά με τον άλλο μεγάλο αλεξανδρινό ανατόμο, τον Ερασίστρατο, θα επανέλθουμε με την αφορμή άλλης αναφοράς στο μονόπρακτο.

Από την πλούσια ενασχόληση του Ηρόφιλου με την ανατομή πτωμάτων πρέκυψαν τρία ανατομικά βιβλία. Το ένα από αυτά αναφέρεται ειδικά στο

κεντρικό νευρικό σύστημα. Ήδη ο Ηρόφιλος είχε μεγάλη εμπειρία με τους εγκέφαλους ζώων. Τελικά είχε την ευκαιρία να μελετήσει και τον ανθρώπινο εγκέφαλο και να επισημάνει ομοιότητες και διαφορές, να πιθανολογήσει τις λειτουργίες και τον ρόλο του και να ονομάσει διάφορες εγκεφαλικές δομές. Όπως συνέβη στην πραγματικότητα και, όπως γράφει ο Κ.Χ., αυτό τού έγινε προορισμός της ζωής του.

*HP.: [] Εγώ στο διπλανό κελλί θ' αποκαλύψω
τ' ανθρώπου τον εγκέφαλο ...*

*Και θά' ναι ο εγκέφαλος το θέμα του άλλου μου βιβλίου
για την ανατομία του ανθρώπου.*

*Πολύ μ' ελκύει το πράγμα, μού σφηνώθηκε στον νου μου
σαν προορισμός ζωής...*

Τα ευρήματα από τις συστηματικές, πολύωρες, μακροχρόνιες ανατομικές έρευνες του Ηρόφιλου άλλαξαν το επίπεδο των γνώσεων της εποχής του και ονοματοδότησαν όργανα και σχηματισμούς που φέρονται ακόμα με το ίδιο όνομα. Στον εγκέφαλο περιέγραψε τον «ληνό», τον «γραφικό κάλαμο», τους φλεβώδεις κόλπους, τις κοιλίες, το χοριοειδές πλέγμα, καθώς και τον κερατοειδή, τον χοριοειδή και τον αμφιβληστροειδή χιτώνα του ματιού και το οπτικό νεύρο. Οι δύο πρώτοι αναφερόμενοι σχηματισμοί ονομάστηκαν προς τιμή του από τους μεταγενέστερους «ληνός του Ηροφίλου» και «γραφικός κάλαμος του Ηροφίλου», ενώ το χοριοειδές πλέγμα ονομάστηκε «Ηρόφιλον πλέγμα». Εκτός από τα ευρήματα αυτά του εγκεφάλου πολλά τού οφείλουμε και για τα σωματικά όργανα και τους σχηματισμούς. Είναι αυτός που περιέγραψε τους σιαλογόνους αδένες, το πάγκρεας, το πρώτο τμήμα του λεπτού εντέρου (το οποίο ονόμασε δωδεκαδάκτυλο), ενώ έδωσε καλές περιγραφές του ήπατος (συκωτιού), των χοληφόρων και άλλων οργάνων^{5,7,10,11}. Αξίζει να τονισθεί εδώ και ο κοινός νους του μεγάλου ερευνητή. Ονόμασε τον ληνό λόγω ομοιότητας με την αγροτική κατασκευή για το πάτημα των σταφυλιών. Τον γραφικό κάλαμο ονόμασε έτσι γιατί έμοιαζε με το φτερό, που χρησιμοποιούσαν στην εποχή του για να γράφουν. Το δωδεκαδάκτυλο από το μήκος του, που το μέτρησε πρόχειρα χρησιμοποιώντας για μέτρο τα δάκτυλα των χεριών του κ.ο.κ. Όλα αυτά τα σπουδαία επιτεύγματα ο Κ.Χ. τα εντάσσει στο μονόπρακτο, βάζοντας τον Αφηγητή να τα περιγράφει. Δεν θα άφηνε τον ίδιο τον Ηρόφιλο να τα αναφέρει για να μη τον βάλει στη δύσκολη θέση να περιαιτολογήσει. Δεν θα άφηνε τους συνεργάτες και μαθητές του καθώς θα μπορούσε να αμφισβητηθεί η ειλικρίνειά τους λόγω του θαυμασμού προς τον δάσκαλο. Γι' αυτό βάζει να τα μνημονεύσει ο Αφηγητής, ένας αντικειμενικός τρίτος που εκφράζει τον διαχρονικό παρατηρητή, ένα υποκατάστατο χορού, ή μιας πληθυσμιακής ομάδας.

ΑΦ.: Όλη τη μέρα μελετούσε τον εγκέφαλο ο Ηρόφιλος.

*[] Και στην περιγαμνή με χέρι σταθερό κι ας τό δερναν
της ανακάλυψης τα ρίγη, χάραζε τη γνώση*

κι όρους καινούργιους πρόσθεσε:
 φλεβώδη κόλλο, τον χοριοειδή χιτώννα και τον κάλαμο
 το γραφικό, τις τέσσερις κοιλίες του εγκεφάλου
 και τους χιτώνες του βολβού.
 Τάχα ποιος μπόρεσε τη συλλογή ν' ακολουθήσει του επιστήμονα
 πως μ' ένα δυο σημεία συνθέτει κόσμο ολάκερο!
 Φαντάστηκε στην τέταρτη κοιλιά πως ζει η ψυχή
 κι από την έδρα αυτή τα πάντα κυριαρχεί, τα πάντα ελέγχει.

Βλέπουμε πόσο λεπτομερώς, με πόση ακρίβεια μας δίνει ο Κ.Χ. τα ευρήματα της έρευνας του Ηρόφιλου. Και δεν περιορίζεται μόνο στον εγκέφαλο, προχωρεί και στην περιγραφή των άλλων ανακαλύψεων του Αλεξανδρινού ανατόμου, μέσω του υποθετικού Αφηγητή:

*Κι αφού με λεπτομέρεια κοίταξε το κάθε τι του εγκεφάλου
 προχώρησε στα σπλάχνα και στ'αγγεία και καινούργιες γνώσεις
 αποκαλύπτοντας σαν το δωδεκαδάκτυλο το πρώτο του έντερου μας
 τμήμα
 που ο Ηρόφιλος τ' ονόμασε έτσι.*

Για να μη συνεχίσει όμως με την συμπαγή αφήγηση, ο συγγραφέας γυρίζει και πάλι στον θεατρικό διάλογο, μεταξύ Ηγήτορα και Ηρόφιλου, για να μας αναπαραστήσει τον τοκετό πενταδύμων.

Στην υπόθεση του έργου η έγκυος προσκομίζεται σε κακή κατάσταση, χλωμή και σχεδόν άσφυγμη. Μεταφέρεται στην αίθουσα τοκετών για να εξετασθεί από τον Ηρόφιλο και τον Ηγήτορα, ενώ ο νεαρός γιατρός Καλλίμαχος επιφορτίζεται να υποστηρίξει ψυχολογικά τους συγγενείς. Στη συζήτηση είχε αναφερθεί το όνομα του Ερασίστρατου, που ασκούσε ιατρική την ίδια εποχή και έκανε κι αυτός ανατομικές και άλλες έρευνες. Ο Ερασίστρατος (πιθ. 304-240 π.Χ.), γιος του γιατρού Κλεόμβροτου, δεν ήταν οπαδός της θεωρίας της Χυμοπαθολογίας, αλλά υποστήριζε ότι «τας νόσους γίνεσθαι δια πλήθος τροφής και απεψίας και φθοράς, την δε ευταξίαν και αυτάρκειαν είναι υγείαν». Γι' αυτό τον λόγο ο Κ.Χ. βάζει στο στόμα του Ηρόφιλου τα εξής:

*Αντίμαχος μου ο Ερασίστρατος μα σέβομαι τη γνώμη του.
 Κι αυτός βασίζεται σε ανατομές κι ας έχομε άλλες γνώμες
 εμείς για τα αίτια των νόσων και τις εξηγήσεις τους ...*

Δεν υπάρχει κλαδος της ιατρικής στον οποίο ο Ερασίστρατος να μην έχει θετική και πρωτότυπη συμβολή. Ο Πουρναρόπουλος⁶ αναφέρει αναλυτικά σχεδόν το σύνολο των σύγχρονών μας ειδικοτήτων και την «ψηφίδα» γνώσης που αυτός πρόσθεσε. Πρόσφερε ερμηνείες για τα φαινόμενα της φυσιολογίας και τους μηχανισμούς διαταραχής τους, περιέγραψε νοσήματα, εφηύρε εργαλεία όπως ο σιγμοειδής καθετήρας και ο εμβρουοσφάκτης. Το εργαλείο αυτό χρησίμευε για την εγκατατομή του εμβρύου, δηλαδή σε τεμαχισμό του μέσα

στη μήτρα, σε περιπτώσεις «εγκαρσίου σχήματος» που θα συνεπαγόταν ρήξη της μήτρας και θάνατο της γυναίκας. Αναφορά του μάλιστα γίνεται και στο ποιητικό θεατρικό μονόπρακτο του Κ.Χ.:

Τι βρήκε ο Ερασίστρατος δεν ξέρω. Μα έμαθα πως έφτιαξε τον εμβρουσφάκτη για να τέμνει τα έμβρυα στις δυσκολίες της γέννας.

Όμως η βασική συμβολή του Ερασίστρατου έγινε στην Ανατομική^{4-6,10,12}. Περιοριζόμενοι μόνο στα ευρήματά του επί ανθρώπων, θυμίζουμε πως περιέγραψε την καρδιά που τη θεωρούσε αφετηρία όλου του αγγειακού δικτύου! Καθιέρωσε τους όρους *τριγλώχιν* και *διγλώχιν* για τις καρδιακές βαλβίδες, *άζυγος* (φλέβα), *τραχεία αρτηρία*, *επιγλωττίς* κλπ. Περιέγραψε επίσης την *παρεγκεφαλίδα*, που την ονομάζει *περικρανίδα*. Αναφέρεται ότι πολλοί από τους μαθητές του τον είχαν λατρεύσει σαν θεό!

Αλλά ας συνεχίσουμε με τον τοκετό πενταδύμων. Είναι φυσικό το γεγονός να προβληματίσε πολύ τον Ηρόφιλο που, όπως γράφει ο Κ.Χ., θέλησε να μεταφέρει και σε άλλους την εμπειρία του αυτή:

*Αυτό δεν το συνάντησα στις πραγματείες που διάβασα.
Η ιστορία δεν μίλησε ποτέ. Κι' η φήμη επίσης.
Θα πρέπει να σπουδάσω την περίπτωση, να βρω μια εξήγηση
και να τη διαφυλάξω για όσους θάρθουνε μετά από μας.
Η πείρα μας δεν πρέπει νάναι υπόθεση προσωπική...*

Στη συνέχεια της ιστορίας ο πατέρας που πληροφορείται το γεγονός, σκεπτόμενος ότι θα χάσει σύζυγο και παιδιά, ή πώς θα τα ζήσει, αλλά σκεπτόμενος και το περίγελο των φίλων του λιποθυμά κι αυτό δίνει την αφορμή στον Ηρόφιλο να προβληματισθεί για τη μέτρηση των σφυγμών

*HP.: ...Από καιρό στο νου μου γυροφέρνω μια ιδέα:
ένα όργανο ειδικό για να μετρούμε τους σφυγμούς,
να πούμε μια ειδική κλειψύδρα.*

Πράγματι ο Ηρόφιλος ασχολήθηκε και με τούτο το θέμα, και με τη διαφορά αρτηριών και φλεβών και - σε ζώα - με τον χρόνο που θα μπορέσει να επιβιώσει ένα ζώο που του διάνοιξαν τις αρτηρίες. Κι αυτό ήταν αναγκαίο για να βρεθούν τεχνικές για την ταχεία επίσχεση μιας αιμορραγίας από τραυματισμούς στον άνθρωπο. Μάλιστα, για την οικονομία του έργου, η γνώση αυτή θα εφαρμοσθεί άμεσα, όταν φέρνουν μαχαιρωμένο από κάποιον κατάδικο τον νεκροθάφτη που πούλαγε τα πτώματα.

... Αιμορραγεί πολύ

HP.: Πολύ ο σφυγμός του αδύνατος.

Πάρτε λουριά και δέσετε σφικτά τα πόδια και τα χέρια του...

[] Θάρρος καλέ. Κατέχουμε την τέχνη να σωθείς.

Στις γνώσεις του Ηρόφιλου, από τις μελέτες του στη Φυσιολογία, περιλαμβάνονται και εκείνες ότι απαιτείται αντικατάσταση του όγκου του αίματος που χάθηκε. Έστω και αν η εξήγηση δεν είναι αυτή που μετά από δύομιση χιλιάδες χρόνια πρεσβεύουμε, ο Ηρόφιλος είχε τη δική του εξήγηση, που αξιόπιστα τη μεταφέρει ο συγγραφέας του μονόπρακτου:

ΗΡ.: Καλλίμαχε, μια κούπα φέρε του νερό.

Έχασε τόσον αίμα κι οι χυμοί του διαταράχθηκαν.

Μεγάλη υπόθεση το υγρό για τη ζωή.

Την δέχομαι την άποψη για τους χυμούς που δίδαξε ο Ιπποκράτης, κι όμως δεν νοιώθω πώς μοναχά η διατάραξή τους γεννά τη νόσο...

Όπως στην έναρξη του μονόπρακτου ο Αφηγητής μας έδωσε το κλίμα της εποχής και μας σύνδεσε με τον τόπο, τον χρόνο και τα πρόσωπα, έτσι θα κλείσει τον κύκλο με τις μελλοντικές εξελίξεις ο ποιητής, μέσω και πάλι του Αφηγητή. «Προφητεύει» το ήδη γεγονός:

ΑΦ.: Μια μέρα προφητεύω θα ξαπλώσουνε οι αρχές του σε άλλες πόλεις και θα ιδρυθούν σχολές σε τούτες τις αρχές του βασισμένες.

Στην Πέργαμο και στη Λαοδικεία μετανάστευσαν δυο μαθητές του και του γιατρού την Τέχνη ασκούν.

Άρχισε κι όλας ο Βακχείος γι' αυτό να γράφει και για τη σχολή του κι άλλος ακόμα μαθητής του, ο Αριστόξενος ...

Η Ιστορία της Ιατρικής έχει καταγράψει την παρουσία «Ηροφιλείων» γιατρών (όπως και «Ερασιστρατείων») σε μεγάλη γεωγραφική έκταση και σε βάθος τριών αιώνων, και έχει διασώσει τα ονόματα πολλών από αυτούς.

Όπως και με τα άλλα γεγονότα (και όπως στα άλλα μονόπρακτα) ο Κ.Χ. φτιάχνει μεν την ιστορία που θέλει να αφηγηθεί, τη χτίζει όμως εξ ολοκλήρου με πραγματικά περιστατικά, που ελεγχόμενα ανευρίσκονται σε πηγές της εποχής. Ένα ακόμα δείγμα της δεξιότητάς του, αλλά και των εκτενών γνώσεων και της βαθιάς του μελέτης της Ιστορίας της Ιατρικής.

ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ ΡΗΓΑΤΟΣ

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Shenouda S.: Excavation on the cricket playground in Alexandria. Περιοδ. Opuscula Romana, p. 178-205, 1973.
2. Γεωργακόπουλος Κ.: Αρχαίοι Έλληνες Ιατροί. Εκδ. Ιασώ, Αθήνα 1998.
3. Ρηγάτος Γ.: Σχολές και εκπρόσωποι. Στο τεύχος «Οι διάδοχοι του Ιπποκράτη». Ε - Ιστορικά, τευχ. 227, 11 Μαρτ. 2004, σελ. 6-10.
4. Ρηγάτος Γ.: Οι Αλεξανδρινοί: Ηρόφιλος και Ερασίστρατος. Ο.π.π., σελ 12-19.

5. Κούζης Αρ.Π.: Ηρόφιλος. Λήμμα, Μεγάλη Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια (Μ.Ε.Ε.) том. ΙΒ', σελ. 387-388, Αθήναι, Αχρονολ.
6. Πουρναρόπουλος Γ.Κ.: Ερασίστρατος. Ο περί τα πρωτεία αμιλλώμενος τον Ιπποκράτη, κατά Γαληνόν, αρχαίος Έλλην ιατρός. Διατριβή επί υφηγεσία. Αθήναι 1953.
7. Ρηγάτος Γ.: Ιστορία της Ιατρικής. Από τον Μεσαίωνα ως τον 18^ο αιώνα / Ημερολόγιο 2005. Εκδ. ΒΗΤΑ, Αθήνα 2005.
8. Παπαμιλιάδης Μ.: Ο Α. Vesalius και το έργο αυτού. Ακαδημαϊκή Ιατρική 1965. 29: 87-98.
9. Μιχαήλ Κ.: Διαιτητική ης προτέτακται και ιστορία συνοπτική περί αρχής και προόδου της ιατρικής επιστήμης ... Τυπογρ. Ιωσήφ Βαουμαϊστέρου, Βιέννη 1794. [Διάφορες αναδημοσιεύσεις. Πρόσφατη φωτομηχανική αναπαραγωγή στο βιβλίο: Δ. Καραμπερόπουλος, «Η πρώτη ιστορία της ιατρικής στην Ελληνική Γλώσσα». Εκδ. Σταμούλη, Αθήνα, Πειραιάς 1994].
10. Bouillet J.:Επιτομή Ιστορίας της Ιατρικής. Μετάφρασις Ν.Π. Παρίσης. Τυπογρ. Κορίννης, Αθήναι 1884.
11. Ρόζος Β.Π. και Παπαβασιλείου Ι.Θ.: Εγχειρίδιον Ιστορίας της Ιατρικής. Τομ. Β', Αθήναι 1989.
12. Σούδα: Suidae Lexicon. Ex recognitione Imm. Bekkeri. Berolinis. Typis et Impensis C.Reimerii, a[nn]o 1854./Σούδα (Σουίδα). Τομ. Α',Β'Βιβλιοθήκη των Ελλήνων, Αθήναι (αχρονολόγητο).
13. Κούζης Αρ.Π.: Ερασίστρατος. Λήμμα στη Μ.Ε.Ε. Τόμ. ΙΑ',σελ. 498, (αχρονολόγητο)
14. Κούζης Αρ.Π.: Εις περίφημος Κυκλαδίτης ιατρός, ο Ερασίστρατος. Κυκλαδικόν Ημερολόγιον 1935, σελ. 97-100.
15. Κούζης Αρ.Π.: Ηροφίλειοι. Λήμμα, Μ.Ε.Ε., Τόμ. ΙΒ', σελ. 387, Αθήνα, αχρονολ.

ΟΙ ΑΓΓΛΙΚΕΣ ΜΕΤΑΦΡΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΚΥΠΡΙΑΚΗΣ ΛΑΪΚΗΣ ΠΟΙΗΣΗΣ

A: Μεταφρασιμότητα ή μη μεταφρασιμότητα της ποίησης

Είναι γενικά παραδεκτό ότι από όλα τα διάφορα είδη μετάφρασης, η μετάφραση της ποίησης είναι η πιο δύσκολη και η πιο απαιτητική. Οι μεγάλες και συχνά ανυπέρβλητες δυσκολίες της μετάφρασης της ποίησης ώθησαν αρκετούς μεταφραστές και θεωρητικούς της επιστήμης της μετάφρασης στη διατύπωση της άποψης περί του ανέφικτου της μετάφρασης της ποίησης. Το θέμα αυτό περί του εφικτού ή ανέφικτου της μετάφρασης της ποίησης, ή με άλλα λόγια της μεταφρασιμότητας ή μη μεταφρασιμότητας της ποίησης, απασχόλησε τη διανόηση από την εποχή του Κικέρωνα στην Αρχαία Ρώμη, δηλαδή πάνω από δυο χιλιάδες χρόνια, και συνεχίζει να την απασχολεί μέχρι σήμερα. Το ερώτημα είναι διαχρονικό· μπορεί η μετάφραση ενός ποιήματος να αποδώσει το νόημα του πρωτοτύπου, τη μορφή του πρωτοτύπου και ταυτόχρονα να επιτύχει να δημιουργήσει στον αναγνώστη ή ακροατή της γλώσσας στόχου, το ίδιο αποτέλεσμα, να έχει την ίδια απήχηση, να προκαλέσει τον ίδιο αντίκτυπο, τα ίδια συναισθήματα, που επιφέρει το πρωτότυπο ποίημα πάνω στον δέκτη του πρωτοτύπου; Μπορεί, δηλαδή, η μετάφραση της ποίησης να επιτύχει πλήρη ισοδυναμία, αν όχι σε όλα τα διαφορετικά επίπεδα στα οποία λειτουργεί το πρωτότυπο ποίημα, τουλάχιστον στα βασικά επίπεδα, δηλαδή στο νοηματικό/σημασιολογικό επίπεδο (νοηματική ισοδυναμία: *equivalence of sense*), στο μορφικό επίπεδο (μορφική ισοδυναμία: *formal equivalence*), και στο πραγματολογικό επίπεδο (πραγματολογική ή δυναμική ισοδυναμία: *dynamic equivalence*); Με την πραγματολογική ή δυναμική ισοδυναμία (*dynamic equivalence*) του Eugene Nida εννοούμε ότι η μετάφραση ενός ποιήματος θα πρέπει να έχει το ίδιο συνολικό επικοινωνιακό αποτέλεσμα στους δέχτες του, με εκείνο που έχει το πρωτότυπο στους δικούς του δέχτες.

Το να επιτύχει ο μεταφραστής και τις τρεις σημαντικές αυτές ισοδυναμίες είναι υπερβολικά δύσκολο, αν όχι ακατόρθωτο, γιατί στην ποίηση περιεχόμενο, νόημα και μορφή είναι άρρηκτα συνδεδεμένα. Και μαζί με την μουσικότητα του στίχου, ανεξάρτητα αν το ποίημα είναι γραμμένο σε ρίμα ή σε συγκεκριμένο μέτρο, ή ακόμη και σε ελεύθερο στίχο, δημιουργούν στον ακροατή/αναγνώστη του ποιήματος συγκεκριμένα συναισθήματα. Αρχικά ο μεταφραστής θα προσπαθήσει να επιτύχει και τις τρεις αυτές ισοδυναμίες, ωστόσο, αναπόφευκτα, στην πορεία θα βρεθεί προ του διλήμματος αν θα πρέπει να δώσει περισσότερη έμφαση και να επικεντρώσει την προσοχή του μόνο σε μια ισοδυναμία, (Lefevere, 1975: 99), συνήθως στην ισοδυναμία νοήματος, θυσιάζοντας με αυτό τον τρόπο τις άλλες ισοδυναμίες. Στην ουσία, η ταυτόχρονη επίτευξη ισοδυναμίας σε όλα τα επίπεδα λειτουργίας ενός ποιήματος εί-

ναι ανέφικτη, συνεπώς ποτέ κανένα μεταφρασμένο ποίημα σε οποιαδήποτε άλλη γλώσσα δεν είναι ακριβώς «ίσον» με το πρωτότυπό του.

Ανεξάρτητα με το αν οι μεταφράσεις ποίησης επιτυγχάνουν τις ισοδυναμίες αυτές, οπότε μιλάμε για μεταφρασιμότητα της ποίησης, ή δεν τις επιτυγχάνουν, οπότε μιλάμε για μη μεταφρασιμότητα, μεταφράσεις ποίησης επιχειρούνται από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα, άλλες πιο επιτυχείς από άλλες, καθιστώντας με αυτό τον τρόπο τους αναγνώστες/ακροατές τους κοινωνούς ξένων λογοτεχνιών και ξένων κουλτούρων. Στην Κύπρο, μια έρευνα, που διενήργησα το 2002, στα πλαίσια εκπόνησης της διδακτορικής διατριβής μου (Παναγιώτου, 2002: 177), κατέδειξε την εξελικτική πορεία που είχαν οι Αγγλικές μεταφράσεις της Κυπριακής ποίησης, που είναι γραμμένη τόσο στην κοινή Ελληνική όσο και στην Κυπριακή ιδιωματική γλώσσα, κατά συγκεκριμένες χρονικές περιόδους, ως ακολούθως:

- 1878 – 1960 = 49 δημοσιευμένες Αγγλικές μεταφράσεις μόνο
- 1960 – 1974 = 565 δημοσιευμένες Αγγλικές μεταφράσεις
- 1974 – 2002 = 1710 δημοσιευμένες Αγγλικές μεταφράσεις

Όπως φαίνεται από τον πιο πάνω πίνακα, από το 1974 μέχρι το 2002, οι Αγγλικές μεταφράσεις της Κυπριακής ποίησης είχαν τριπλασιαστεί. Αν και από το 2002 μέχρι σήμερα δεν έχουμε επισήμως πλήρη στοιχεία για τον ακριβή αριθμό των δημοσιευμένων Αγγλικών μεταφράσεων της Κυπριακής ποίησης, από γενικές παρατηρήσεις που έτυχε να κάνω σε περιοδικά, που φιλοξενούν Αγγλικές μεταφράσεις και σε βιβλία που κυκλοφόρησαν, κατά τη χρονική περίοδο αυτή, οι μεταφράσεις αυτές θα πρέπει τώρα να έχουν τουλάχιστον διπλασιαστεί αν όχι τριπλασιαστεί, καθιστώντας με αυτό τον τρόπο την Κυπριακή ποίηση πιο γνωστή στον Αγγλόφωνο κόσμο και ίσως, μέσω των Αγγλικών μεταφράσεων, ευρύτερα γνωστή και στον υπόλοιπο κόσμο.

B: Μετάφραση της διαλέκτου

Ένα άλλο σημαντικό ζήτημα, που απασχόλησε μεταφραστές και θεωρητικούς της μετάφρασης είναι το ερώτημα, σε ποια γλώσσα θα πρέπει να μεταφράζονται οι διάλεκτοι, δηλαδή αν θα πρέπει να μεταφράζονται στην κοινή γλώσσα (standard language) της γλώσσας στόχου, ή σε μια από τις διαλέκτους της. Και εδώ οι απόψεις δίστανται. Από τη μια πλευρά υπάρχει η πεποίθηση ότι η διάλεκτος θα πρέπει να μεταφράζεται σε αντίστοιχη διάλεκτο της γλώσσας στόχου. Ωστόσο, ποια από τις διαλέκτους της γλώσσας στόχου μπορεί να θεωρηθεί αντίστοιχη διάλεκτος της συγκεκριμένης προς μετάφραση διαλέκτου; Επίσης, μήπως η επιλογή μιας συγκεκριμένης διαλέκτου της γλώσσας στόχου εγείρει συγχρόνως και προβλήματα, που άπτονται του στάτους και του επιπέδου της; Μήπως δηλαδή αυτή η επιλογή θεωρηθεί κατωτέρου επιπέδου ή πιο περιορισμένου εύρους χρήσης από τη διάλεκτο αφετηρίας; Επιπρόσθετα, αν μια λογοτεχνική παραγωγή μεταφραστεί σε κάποια

διάλεκτο της γλώσσας στόχου, θα καταστήσει μόνο τους ομιλούντες τη συγκεκριμένη διάλεκτο της γλώσσας στόχου κοινωνούς της μεταφρασμένης λογοτεχνικής παραγωγής αυτής, αλλά, ταυτόχρονα, θα την αποστερήσει από τους ομιλούντες την κοινή γλώσσα στόχου, που είναι και η κατά πολύ ευρύτερη ομάδα.

Το πρόβλημα εστιάζεται περισσότερο στις λογοτεχνικές παραγωγές εκείνες (πεζά, θεατρικά, ποίηση), όπου ο συγγραφέας γράφει στην κοινή γλώσσα (standard language), αλλά ταυτόχρονα εισάγει διαλογικά, φραστικά ή λεκτικά στοιχεία από διάλεκτο της κοινής γλώσσας αφετηρίας. Η πρακτική αυτή είναι συχνή. Με τον τρόπο αυτό ο συγγραφέας θέλει να εκφράσει τη διαφορετικότητα του λόγου και του ατόμου, το οποίο χρησιμοποιεί τις επιλογές αυτές. Αυτή η διαφορετικότητα του λόγου και του ατόμου θα πρέπει κανονικά να διατηρηθούν και στη γλώσσα στόχου. Αν ο μεταφραστής προτιμήσει να τα μεταφράσει όλα στην κοινή γλώσσα στόχου, πράγμα που αποτελεί και την κοινή πρακτική, τότε η διαφορετικότητα αυτή χάνεται, οπότε και η πραγματολογική ή η δυναμική ισοδυναμία με τη σειρά της αποτυγχάνει.

Στην ξένη μεταφραστική παραγωγή υπάρχουν ορισμένα παραδείγματα τέτοιων επιλογών, τα οποία, ωστόσο, δεν είναι άμοιρα άλλων προβλημάτων. Μεταφράζοντας Αριστοφάνη στα Αγγλικά ο Alan Sommerstein (1973) επέλεξε την Σκωτσέζικη διάλεκτο, για να αποδώσει την αρχαία Δωρική διάλεκτο, αντιπαραβάλλοντάς την προς την Αττική διάλεκτο. Μπορεί με την επιλογή του αυτή να πέτυχε την ηχητική διάκριση, δηλαδή τη διαφορετικότητα στην προφορά, που υπάρχει μεταξύ Σκωτσέζικης διαλέκτου και κοινής Αγγλικής, όπως ήταν τότε η διαφορετικότητα στην προφορά μεταξύ των δύο διαλέκτων Αττικής και Δωρικής, ωστόσο, η αντιστοιχία Σκωτσέζικης και Δωρικής στο επίπεδο του εύρους χρήσης της διαλέκτου δεν είναι ισοδύναμη. Η Σκωτσέζικη διάλεκτος είναι περιορισμένου εύρους χρήσης σε σύγκριση με την κοινή Αγγλική, ενώ Αττική και Δωρική διάλεκτοι ήταν σχετικά ισοδύναμες. Συνεπώς, η επιλογή της Σκωτσέζικης διαλέκτου υποβαθμίζει αρκετά τη Δωρική διάλεκτο.

Τη Σκωτσέζικη διάλεκτο και ιδίως προφορά επέλεξε επίσης γνωστός παραγωγός Αγγλικής τηλεοπτικής σειράς, κατά τη διασκευή Ρωσικού έργου στα Αγγλικά, για τους Άγγλους ηθοποιούς που υποδύονταν Ρώσους χωρικούς. Φυσικά, οι άλλοι ηθοποιοί που υποδύονταν άτομα προερχόμενα από την Ρωσική αστική τάξη και αριστοκρατία χρησιμοποιούσαν την κοινή Αγγλική (standard English). Η επιλογή αυτή προκάλεσε τεράστιο σάλο στη Σκωτία, γιατί οι Σκωτσέζοι τη θεώρησαν πολύ υποτιμητική για τη διάλεκτό τους να χρησιμοποιείται από αμόρφωτους και αγροίκους Ρώσους χωρικούς. Συνεπώς, η λανθασμένη επιλογή αυτή είχε ιδεολογικές, πολιτικές και κοινωνικές επιπτώσεις, τις οποίες δυστυχώς ο μεταφραστής/παραγωγός δεν είχε προβλέψει (Hattim and Mason, 1990: 40).

Παρόμοια παραδείγματα υπάρχουν βέβαια και άλλα στα Αγγλικά και σε άλλες γλώσσες. Από την Κυπριακή γραμματεία, ο μεταφραστής Στάθης Gauntlett (1991: 116) αναφέρει τα προβλήματα που αντιμετώπισε κατά τη μετάφραση στα Αγγλικά της νουβέλας *Οι Συμμορίτες* του Λεύκιου Ζαφειρίου. Η νουβέλα είναι γραμμένη στην κοινή Ελληνική, όμως σε ορισμένα διαλογικά μέρη, οι χαρακτήρες του έργου εκφράζονται χρησιμοποιώντας την Κυπριακή διάλεκτο. Ο μεταφραστής βρέθηκε προ μεγάλου διλήμματος σε ποια γλώσσα να αποδώσει φράσεις, όπως: «να φύω», «αμάν είναι πράμα!», «δεσποσύνη», «φρόνιμα είπα σου» και άλλα. Η μετάφραση τέτοιων ιδιωματικών φράσεων είναι προβληματική, για τους λόγους που αναφέραμε πιο πάνω.

Όστόσο, όταν ένα διήγημα, ένα θεατρικό έργο, ένα ποίημα είναι γραμμένα εξ ολοκλήρου σε διάλεκτο, τότε αυτή θα πρέπει να θεωρείται εντελώς ξεχωριστή περίπτωση, γιατί μέσα σ' αυτά δεν υπάρχει διαφορετικότητα του λόγου, για την οποία να θεωρηθεί αναγκαίο να γίνει διάκριση και στη μετάφραση, με επιλογή άλλων διαλέκτων, που ίσως να δημιουργήσει τα προβλήματα που αναφέρθηκαν πιο πάνω. Όταν ένα διήγημα, ένα θεατρικό έργο, ένα ποίημα είναι γραμμένα εξ ολοκλήρου σε διάλεκτο, τότε η διάλεκτος αυτή θα πρέπει να θεωρείται ανεξάρτητη, αυτοτελής και αυτάρκης γλώσσα και όχι απόκλιση από την κοινή γλώσσα (Newmark, 1988: 195). Για το λόγο αυτό, αυτά θα πρέπει να μεταφράζονται στην κοινή γλώσσα στόχου, πράγμα που είναι και η κοινή πρακτική. Με τον τρόπο αυτό, κοινωνοί της λογοτεχνικής παραγωγής γραμμένης σε διάλεκτο γίνονται όλοι ανεξαιρέτα, και οι ομιλούντες την κοινή γλώσσα στόχου και οι ομιλούντες τις διαλέκτους της. Κατά την άποψη του Rossetti (στον Connolly, 1997: 140) το μόνο αληθινό κίνητρο για τη μεταφορά της ποίησης σε μια νέα γλώσσα πρέπει να είναι το να προικίσει ένα νέο έθνος, όσο είναι δυνατόν, με άλλο ένα όμορφο απόκτημα. Και πράγματι, κατά την άποψή μου, οι Αγγλικές μεταφράσεις της Κυπριακής ποίησης, γενικά, έχουν προικίσει τον Αγγλόφωνο κόσμο με ένα μεγάλο απόκτημα.

Οι Αγγλικές μεταφράσεις της Κυπριακής λαϊκής ποίησης

Δυστυχώς, σε αντίθεση με τις Αγγλικές μεταφράσεις της Κυπριακής ποίησης, που είναι γραμμένη στην κοινή Ελληνική, οι οποίες έχουν προικίσει τον Αγγλόφωνο κόσμο, η πλούσια Κυπριακή λαϊκή ποίηση δεν τον έχει προικίσει επαρκώς, γιατί μεταφράσεις της Κυπριακής λαϊκής ποίησης στα Αγγλικά είναι αδικαιολόγητα πολύ περιορισμένες.

Ένα άλλο εύρημα της έρευνας που αναφέρθηκε πιο πάνω για την Αγγλική μεταφραστική παραγωγή της Κυπριακής ποίησης γενικά, είναι οι μεταφρασμένοι στα Αγγλικά Κύπριοι ποιητές. Από τους καταγεγραμμένους τότε 365 ποιητές, που έγραψαν στην κοινή Ελληνική, είχαν την τύχη να δουν δημοσιευμένες Αγγλικές μεταφράσεις ποιημάτων τους οι 188, δηλαδή λίγο περισσότεροι από τους μισούς. Σε πλήρη αντίθεση με αυτούς, από τους 222 κα-

ταγραμμένους λαϊκούς μας ποιητές, μόνο 13 ευτύχησαν να δουν δημοσιευμένες Αγγλικές μεταφράσεις ποιημάτων τους. Και ενώ, όπως ήδη αναφέρθηκε, η Αγγλική μεταφραστική παραγωγή της Κυπριακής ποίησης γραμμένης στην κοινή Ελληνική, θα πρέπει να έχει διπλασιαστεί ή τριπλασιαστεί από το 2002 μέχρι σήμερα, η αντίστοιχη Αγγλική μεταφραστική παραγωγή της Κυπριακής λαϊκής ποίησης παρέμεινε σχεδόν στάσιμη.

Οι 13 λαϊκοί ποιητές, που έχουν μεταφρασμένα και δημοσιευμένα ποιήματά τους στα Αγγλικά είναι οι ακόλουθοι, κατ' αλφαβητική σειρά:

<i>Ποιητές</i>	<i>Αριθμός ποιημάτων μεταφρασμένων στα Αγγλικά</i>
1. Άζινοσ Χαράλαμπος	2
2. Διαμαντή Ανδρέας	1
3. Κακολής Παντελής	73
4. Καρνέρας Κυριάκος	1
5. Κατσαντώνης Αντώνης	1
6. Κατσαντώνης Κώστας	1
7. Κλόκκαρης Αντώνης	2
8. Λιπέρτης Δημήτρης	50
9. Μαρκίδης Κώστας	3
10. Μαυρίδης Νεόφυτος	2
11. Μιχαηλίδης Βασίλης	5
12. Παλαίσης Χριστόφορος	1
13. Γιερμασοΐτης Βάσος	1

Όπως φαίνεται από τον πιο πάνω πίνακα, τον μεγαλύτερο αριθμό μεταφρασμένων ποιημάτων του στα Αγγλικά έχει ο Παντελής Κακολής, ο οποίος έζησε στην Αγγλία πολλά χρόνια, μετέφρασε ο ίδιος τα ποιήματά του στα Αγγλικά, με τη βοήθεια του καθηγητή David J. Melling, και φρόντισε για την έκδοση των ποιημάτων του σε δύο δίγλωσσες συλλογές, μια στη Βιβλιοθήκη Κυπρίων Λαϊκών Ποιητών Αρ. 28 με τίτλο, *Κομμάτιν που τον Κόσμον μου* (*Part of my Cosmos*), και μιαν άλλη προσωπική με τίτλο *Στημ Μέσην θκυ Πολιτισμών* (*Between Two Cultures*). Ο μεγάλος λυρικός διαλεκτικός μας ποιητής Δημήτρης Λιπέρτης, για τη μεγάλη ποιητική του παραγωγή, έχει ένα αντιπροσωπευτικό αριθμό ποιημάτων του μεταφρασμένων στα Αγγλικά, 50 τον αριθμό. Το ίδιο δυστυχώς δεν μπορεί να λεχθεί για τον εθνικό μας ποιητή Βασίλη Μιχαηλίδη, ο οποίος έχει μόνο 5 ποιήματά του μεταφρασμένα στα Αγγλικά, από διάφορους μεταφραστές, τα οποία είναι δημοσιευμένα και αναδημοσιευμένα σε διάφορα έντυπα και βιβλία. Οι υπόλοιποι 10, από τους πιο πάνω 13 λαϊκούς ποιητές, μόνο ένα ή δύο ποιήματά τους έχουν μεταφρασμένα στα Αγγλικά. Ωστόσο, τι γίνεται με ονόματα μεγάλων και γνωστών λαϊκών μας ποιητών, όπως ο πολυγραφότατος Παύλος Λιασιδής, με δύο μεγάλους τόμους ποιημάτων του εκδομένους από το Κέντρο Επιστημονικών

Ερευνών, ο Κωνσταντίνος Φιλίππου (Τζαπούρας), ο Χριστόφορος Παλαίσης, με άλλους δύο τόμους ποιημάτων του, εκδομένους επίσης από το ίδιο Κέντρο, και πολλών άλλων, όπως Πιερός Πιερέτης, Δημήτρης Ττάκκας, Ηλίας Τζαμπάζης, Γιακουμής Ατσίκκος, Ηλίας Γεωργίου κ.ά. όπως φαίνεται από τις εκδόσεις της Βιβλιοθήκης Κυπρίων Λαϊκών Ποιητών, οι οποίοι δεν έχουν ούτε ένα ποίημά τους μεταφρασμένο στα Αγγλικά και δημοσιευμένο. Κατά την άποψή μου, ο Αγγλόφωνος κόσμος έχει στερηθεί, σε μεγάλο βαθμό, τον πλούτο, τη σοφία, τη γνώση για την κουλτούρα, την ιστορία, τον τρόπο διαβίωσης, τον μόχθο, τις σκέψεις και ανησυχίες του Κυπριακού λαού, επί Αγγλοκρατίας και μετέπειτα.

Ειδική μνεία θα πρέπει να γίνει εδώ και για την άλλη μας λαϊκή ποίηση, εκείνη των Ακριτικών και μεσαιωνικών τραγουδιών. Αγγλικές μεταφράσεις πολύ μικρού αριθμού ποιημάτων της περιόδου αυτής, υπάρχουν σε δύο ανθολογίες μόνο, α) Στην *Ανθολογία Κυπριακής Ποίησης* του Κώστα Μόντη και Αντρέα Χριστοφίδη (*Anthology of Cypriot Poetry*) σε μετάφραση Amy Mims, υπάρχουν μεταφράσεις 5 ποιημάτων, ανάμεσα στα οποία της *Αροδαφνούσας*, της *Τρανταφυλλένης*, του *Βαλιαντή τζαι της Μαρουθκιάς*, καθώς επίσης και ορισμένων διστίχων. β) Στην ανθολογία *27 Centuries of Cypriot Poetry* των εκδόσεων Π.Ε.Ν, σε μετάφραση John Vickers, υπάρχουν Αγγλικές μεταφράσεις δύο παρομοίων ποιημάτων του *Διγενή τζαι του Χάροντα*, και της *Αροδαφνούσας*, ως επίσης και ορισμένων διστίχων. Ωστόσο, ένας μεγάλος αριθμός, συγκεκριμένα 27 ποιημάτων, Ακριτικών και άλλων, σε μετάφραση Λουκίας Μαρουλέτη, υπάρχουν στη δίγλωσσή της έκδοση, με τίτλο *Cypriot Folk Poems (900 AD – 1900 AD)*. Η Λουκία Μαρουλέτη ασχολήθηκε ιδιαίτερα με τις λαϊκές μας παραδόσεις και την Κυπριακή μεσαιωνική και νεότερη λαϊκή ποίηση (900 – 1900 μ.Χ). Στη δίγλωσση της ανθολογία αυτή, πριν από κάθε ποίημα προτάσσει μια μικρή εισαγωγή, δίνοντας το ιστορικό υπόβαθρο κάθε ποιήματος για καλύτερη κατανόησή του. Με την έκδοση της αυτή η Λουκία Μαρουλέτη συμβάλλει σε ένα μεγάλο βαθμό στη διάδοση της μεσαιωνικής και νεότερης μας λαϊκής ποίησης στον Αγγλόφωνο κόσμο.

Ανακεφαλαιώνοντας, από τα πιο πάνω φαίνεται ξεκάθαρα ότι οι μέχρι σήμερα Αγγλικές μεταφράσεις της λαϊκής μας ποίησης είναι αδικαιολόγητα πενιχρές σε αριθμό. Υπάρχει αδήριτη ανάγκη για σοβαρή και συστηματική προώθηση, από επίσημους και ιδιωτικούς φορείς, της μετάφρασης στα Αγγλικά και έκδοσης ποιημάτων των λαϊκών μας ποιητών, ούτως ώστε, χρησιμοποιώντας και πάλιν τα λόγια του Rossetti, να προιχίσουμε τον Αγγλόφωνο κόσμο με ένα πολύ σημαντικό απόκτημα, τον πλούτο της λαϊκής μας ποίησης.

ΑΝΤΗΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ ΧΑΤΖΗΟΔΥΣΣΕΩΣ

Σημείωση: Η εισήγηση αυτή για τις Αγγλικές μεταφράσεις της Κυπριακής Λαϊ-

κής ποίησης έγινε μέσα στα πλαίσια της Ημερίδας *Η Μετάφραση στη Λογοτεχνία* που οργάνωσε το Κυπριακό Κέντρο ΠΕΝ στις 29.09.2012.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Aristophanes (1973), *Lysistrata, The Acharnians, The Clouds* (translated with an introduction by Alan Sommerstein), London.
- Connolly David (1997), *Μετα-Ποίηση*, Ύψιλον/βιβλία, Αθήνα.
- Hattim B. & Mason I. (1990), *Discourse and the Translator*, Longman, London.
- Lefevere A.(1975), *Translating Poetry: Seven Strategies and a Blueprint*, Amsterdam & Assen: Van Gorcum.
- Maroulleti Lucy (2000), *Cypriot Folk Poems (900 AD-1900 AD)*, Visions, New York.
- Montis C. & Christophides A. (1974), *Anthology of Cypriot Poetry*, Cultural Services, MoEC, Nicosia.
- Newmark Peter (2003), *A Textbook of Translation*, Longman, London.
- Πρακτικά Α΄ Συμποσίου Μεταφραστών Κυπριακής Λογοτεχνίας (2001), Πολιτιστικές Υπηρεσίες, ΥΠΠ, Λευκωσία.
- Πρακτικά Β΄ Συμποσίου Μεταφραστών Κυπριακής Λογοτεχνίας (2002), Πολιτιστικές Υπηρεσίες, ΥΠΠ, Λευκωσία.
- 27 Centuries of Cypriot Poetry* (1983), P.E.N Publications, Nicosia.

ΣΤΟΝ ΣΑΛΟ ΤΟΥ ΣΥΜΠΑΝΤΟΣ

Ερημονήσι
 στον σάλο του σύμπαντος.
 Φωτόνια και αστρικές καταιγίδες,
 ψιχάδι ματαιότητας,
 σπάζει στις μυστικές μου ακτές.
 Ωκεανοί του σκότους με τεράστιες τρύπες,
 στου χάους συχνάζω τα αχανή.
 Υποψία αρμονίας
 κάτι σαν δίχτυ χρυσό
 στις άκρες των γαλαξιών
 με συγκρατεί,
 καθώς περιδινούμαι
 ανάμεσα σε κόσμους
 σπαράσσοντας
 κι ανεξήγητα κάποτε
 λιώνω σε φως.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΟΝΔΥΛΑΚΗΣ

Ο Ι. Κονδυλάκης θεωρείται, και είναι, ο πατέρας του νεοελληνικού χρονογραφήματος. Είναι αυτός που καθιέρωσε το είδος αυτό της γραφής στις εφημερίδες της εποχής του. Μιας γραφής ζωηρής, έξυπνης, γρήγορης, σπιρτόζας, που σχολίαζε, κατά τρόπον ευτράπελο, τα γεγονότα της καθημερινής ζωής. Τον Κονδυλάκη, που μάλλον δεν τον ξέρουν οι νεότεροι, ακολούθησαν οι Παλαμάς, Κακλαμάνος, Νιρβάνας, και στη συνέχεια οι Σπύρος Μελάς, Παύλος Παλαιολόγος, Παναγιώτης Παπαδούκας, Δημήτρης Ψαθάς, Νίκος Τσιφόρος, Κώστας Πρετεντέρης και άλλοι νεότεροι που καλλιέργησαν το είδος αυτό και που, εκτός του ότι συνέβαλαν ώστε αυτό να γίνει το πιο δημοφιλές κομμάτι μιας εφημερίδας, το μετέτρεψαν σε λογοτεχνικό κείμενο με σοβαρές απαιτήσεις μέσα από το ευτράπελο και παιγνιώδες ύφος του.

Ο Ι. Κονδυλάκης, έγραφε, εκτός από χρονογραφήματα, και πάρα πολλά διηγήματα που αναφέρονται, όλα σχεδόν, σε τύπους ή γεγονότα της ιδιαίτερης του πατρίδας της Κρήτης. Όποιος έχει διαβάσει έστω και μερικά από αυτά, τα ανακαλεί στη μνήμη του σαν πρότυπα εξαιρετικής γραφής, σαν πρότυπα σάτιρας και κυρίως σαν πρότυπα αγάπης για τον τόπο που τον γέννησε, την Κρήτη. Η αγάπη του Κονδυλάκη για την ιδιαίτερή του πατρίδα, είναι διάχυτη σε όλο το έργο του, χωρίς αυτό να τον εμποδίζει να βλέπει με χιούμορ και κατανόηση τις όποιες αδυναμίες των παιδιών της.

Τα κείμενά του είναι γραμμένα σε απλή καθαρεύουσα, πράγμα που πιθανόν να ενοχλεί το σημερινό αναγνώστη. Οι διάλογοί του όμως είναι γραμμένοι στη μουσικότερη κρητική τοπολαλιά και διανθισμένοι με πολλές κρητικές μαντινάδες. Η περιγραφική του ικανότητα είναι πολύ δυνατή, οι χαρακτήρες τους οποίους ψυχογραφεί αναδύονται ολοζώντανοι μέσα από τις σελίδες των διηγημάτων του, είτε είναι «Η πρώτη αγάπη» είτε «Ο επικήδειος» είτε το «Όταν ήμουν δάσκαλος», είτε, τέλος, το αριστούργημά του «Ο Πατούχας».

Στον επικήδειο το κείμενο του είναι, κυριολεκτικά, σπαρακιστό. Χωρίς να το θέλεις γελάς δυνατά, σε σημείον ώστε να αναρωτιώνται οι γύρω σου «καλέ τι έπαθε αυτός και γελά με τόσην ένταση;» Ιδιαίτερα στο σημείο εκείνο όπου περιγράφει τον εαυτό του να μιλά στην κηδεία του πατέρα του φίλου του και αφού είπε τα τετριμμένα αναφέρθηκε εν ολίγοις στον φίλο του, το γιο του μακαρίτη, δεν έχει τι άλλο να πει, οπότε άρχισαν οι συμμετέχοντες και βαρυσθενούντες συγχωριανοί να του υπαγορεύουν

– Πε πράγμα και για τ' άλλα παιδιά.

Πώς δεν τρελάθηκα, Θεέ μου, κείνη τη στιγμή! Αλλά κατάφερα να γυρίσω πίσω το γέλιο που μ' ανέβηκε σαν λόξυγκας στο λαιμό. Από την αγωνία και τη ζέστη έτρεχε ο ιδρώτας ποτάμι από το μέτωπό μου. Να πω και για τ' άλλα παιδιά; Αλλά τι να πω δι' όνομα του Θεού! Μήπως τάξερα καλά καλά; Στρέφομαι λιγάκι και λέγω χαμηλόφωνα στο χωρικό:

– Πώς τα λένε;

– Ο Αντρουλιός...

– Ο Αντρουλιός, εξηκολούθησα, ο φημισμένος σκοπευτής, ο οποίος ανυπομονεί να συνεχίσει τους ηρωικούς άθλους του γενναίου πατρός του...

– Η Μαρία, μου ψιθύρισε ο υποβολεύς.

– Η Μαρία το κόσμημα του οίκου του, η σεμνή και ενάρετος Μαρία...

Εις το άκουσμα του ονόματός της η Μαρία έβαλε φωνή μεγάλη:

– Μπαμπά μου, και πως θα μπαίνω στο έρμο το σπίτι να μη σε θωρώ μπλειό!

Αισθανόμουν ότι δεν άντεχα πια, ότι η δύναμις της αντιστάσεώς μου ήτο στο τέλος της. Τι μαρτύριο ήτο αυτό, να έχω τόσο ακράτητη ορμή να γελάσω, να ξεκαρδιστώ στα γέλια και να με πνίγει η αγωνία! Και ο υποβολεύς το σκοπό του:

– Ο Νικόλας... η Γαρουφαλιά...

Το βλέμμα μου έπεσε στον πεθαμένο και μου φάνηκε πως ήμουν πιο αξιοθρήνητος από αυτόν.

– Και τι να πω δια τον Νικόλαον...

Δεν είχα τίποτε να είπω δια τον Νικόλαον αλλ' ούτε και με αφήκαν. Από το απέναντι μέρος, όπου εστέκοντο δύο φίλοι μου ήλθε ένα φύσημα μύτης, ένα γέλιο που ξέφυγε από τη μύτη, γιατί το στόμα ήταν φραγμένο με μαντήλι...

Ο ομιλητής είναι αδύνατον πια να συγκρατηθεί. Ξεσπά σε γέλια και για να δικαιολογηθεί βρίσκει αφορμή το φίλο μας το φαρμακοποιό από το μέτωπο του οποίου τρέχει ιδρώτας χρώματος, καφέ από την μπογιά με την οποία έβαφε τα μαλλιά του.

– Μωρέ βάφεσαι; Του λέω για να δείξω τάχα ότι γι' αυτή την ανακάλυψη γελούσα.

– Δε μου λες πως είσαι για δέσιμο; Αποκρίνεται ο Ζαμαλής και σκουπίζεται με μεγάλο χρωματιστό μαντήλι.

Δια να σκεπάσει το σκάνδαλο ο παπάς άρχισε να ψάλλη. Την ίδια στιγμή δυο χέρια μ' έσπρωξαν προς τα έξω· ήταν ο χωρικός που μούλεγε τα ονόματα· και στην πόρτα της εκκλησιάς μου λέγει:

– Το καλό που σου θέλω, φύγε, φύγε γρήγορα!

Πιστεύω πως τα πολύ δυνατά έργα των μεγάλων λογοτεχνών πρέπει να διαβάζονται αυτούσια χωρίς τήν παρεμβολή οποιουδήποτε παρουσιαστή. Πιστεύω πως ο λαμπρός, ο θαυμάσιος, ο γεμάτος χιούμορ και καυστική σάτιρα,

«Επικήδειος» του Κονδυλάκη χάνει πάρα πολύ και πως μόνο αν το διαβάσετε αυτούσιο θα μπορέσετε να χαχανίσετε με την ψυχή σας.

Το «κακό συναπάντημα» είναι εξίσου σπαρταριστό με τον «Επικήδειο» δυστυχώς, λόγω χώρου, θα τον δώσω και πάλιν σε περίληψη.

Ο Σηφογιάννης είναι τύπος και υπογραμμός καλού Χριστιανού, καλού Κρητικού, καλού συζύγου και κυρίως καλού ανθρώπου, αν και εδώ που τα λέμε το καλού ανθρώπου περιέχει όλα τα άλλα... Ένα μόνο ελάττωμα είχε αν μπορεί αυτό να θεωρηθεί ελάττωμα. Ήταν πολύ δουλευτής, εργασιομανής με τη σημερινή έννοια της λέξης, και αυτό γιατί πίστευε πως με τη σκληρή δουλειά θα μπρορούσε να κάνει λεφτά ώστε να εξαγοράσει τον Αγά, το Σούμπαση και τον κάθε γενίτσαρο και να γλυτώσει έτσι το ξύλο που αυτοί έδιναν στους Ρωμιούς σε κάθε ευκαιρία. Έτσι και τη μέρα αυτή, ενώ είναι γιορτή, θέλει να πάει στο περιβόλι του να δουλέψει, παρ' όλες τις αντιρρήσεις της γυναίκας του.

Ξεκινά λοιπόν, καβάλα στο γαϊδαρό του, τον οποίο έχει φορτώσει με τα γεωργικά του εργαλεία.

Ήταν καθισμένος στο σαμάρι δίπλα, με ρωμαϊκή καβάλα όπως την έλεγαν τότε και την λέγουν ακόμη. Οι Ρωμοί καβαλούσαν έτσι για να είναι έτοιμοι να πεζέψουν, άμα φαινότανε κανένας Τούρκος. Χωρίς αυτή την έγκαιρη δουλική ταπεινώση, το μικρότερο που είχαν να υποφέρουν ήτο το ξύλο.

Και πράγματι στο δρόμο για το περιβόλι του συναντά τον αγά της περιοχής, τον περίφημο Μόχογλου, ο οποίος ήταν ως συνήθως, μεθυσμένος. Στις καλές του μπορούσε και να προστατέψει κάποιους Ρωμιούς από την αδικία των γενιτσάρων, όμως στις κακές του έκανε πράγματα και θάματα. Κάποτε φώναξε μια όμορφη ρωμιά υπηρέτριά του και τη ρώτησε αν θέλει να παντρευτεί. Όταν αυτή του απάντησε πως θέλει, της είπε να διαλέξει τον πιο όμορφο ντελικαννή της περιοχής για να της τον δώσει για άντρα. Δυο μέρες μετά τον γάμο τη φώναξε και τη ρώτησε αν της άρεσε ο γάμος. Αυτή απάντησε πως ναι, της άρεσε. Τότε ο Μόχογλου έβγαλε το πιστόλι και τη σκότωσε. Μόλις τον αντίκρισε από μακριά ο Σηφογιάννης ξεπέζεψε έσκυψε και περίμενε πέντε περίπου λεπτά να περάσει για να σηκωθεί. Όμως ο Μόχογλου δεν προσπέρασε. Σταμάτησε και τον ρώτησε που πάει. Ο Σηφογιάννης του είπε πως πάει στο περιβόλι του να δουλέψει, οπότε ο Μόχογλου του είπε πως δεν είναι καλός Χριστιανός αφού πηγαίνει μέρα γιορτής να δουλέψει και γι' αυτό θα τον κάνει μωαμεθανό.

– Ό,τι σου λέω να λες!

– Πέχ ευ, αγά. (Πολύ καλά).

Ο Μόχογλου άρχισε να απαγγέλλει με τόνο ιερατικής ευχής:

– Τούρτουρος και τουρτουρίνα!

Ο Σηφογιάννης επανάλαβε!

– Τούρτουρος και τουρτουρίνα!

Κι ο Μόχογλου εσυμπλήρωσε:

– Και μεγάλη Τουρκαρίνα!

Αφού επανάλαβε και τη δεύτερη φράση ο χωρικός, ο Αγάς του είπε:

– Αγνάντισες εδά μωρέ είντα γίνηκε;

Με δειλό νεύμα ο Σηφογιάννης φανέρωσε πως δεν κατάλαβε.

– Θα σου πω, εγώ, είπεν ο Μόχογλου. Ετούρκεψά σε. Και να μου γνωρίζεις χάρη που σ' εγλύτωσα από το σουνέτι. Από σήμερα και πέρα είσαι Τούρκος. Και σου δίνω τόνομα Τζαφέρης.

– Αίντε δα είπεν ό Μόχογλου, και να μην ακούσω πως πίνεις κρασί. Κατέ'ς πως ο προφήτης μας είπε να μην πίνωμε κρασί. Εγώ που θωρείς δεν το βάνω στο στόμα μου...

Έφυγε ο Μόχογλου και άφησε το Σηφογιάννη-Τζαφέρη άφωνο.

Τι να κάνει; Να γυρίσει σπίτι; Δεν τούρχεται. Συνεχίζει λοιπόν το δρόμο του να πηγαίνει στο περιβόλι του. Δεν μπορεί να δουλέψει. Όλη την ώρα σκέφτεται πώς θα γλυτώσει το τούρκεμα. Το βράδυ γυρίζει σπίτι του. Είναι κατακίτρινος. Η γυναίκα του νομίζει πως είναι από την κούραση και του δίνει να φάει λουκάνικα και να πιει κρασί να συνέλθει. Αυτός αρνεΐται. Η γυναίκα του ρωτά συνεχώς γιατί δεν τρώει και στο τέλος αναγκάζεται να της πει.

– Εγώ χοιρινό δεν μπορώ μπλιο να τρώω.

– Για τί είντα;

– Γιατί είμαι Τούρκος.

Η γυναίκα του τον παρατήρησε με απορία. Τρελάθηκε ή χωράτευε;

– Τούρκος; Είντα λόγια ν' αυτά, νοικοκύρη μου;

Ο Σηφογιάννης της λέει για το κακό συναπάντημά του με τον Μόχογλου και πως αυτός τον τούρκεψε. Συσκέφτονται λοιπόν μαζί για το τι θα κάνουν και αποφασίζουν να απευθυνθούν στον παπά.

Πράγματι ο παπάς πηγαίνει στο Μόχογλου που τον πετυχαίνει στις καλές του και αυτός δέχεται να ξετουρκέψει ο Σηφογιάννης – Τζαφέρης και να μείνει μόνο Σηφογιάννης.

Για τους σκοπούς του μικρού αυτού σημειώματος για τον Ι. Κονδυλάκη ξαναδιάβασα τα δυο αυτά κείμενα και γέλασα με την ψυχή μου. Σκέφτομαι πως είναι κρίμα οι νεότερες γενιές να μη ξέρουν και να μη μπορούν να βρουν και να διαβάσουν κείμενα δροσερά, γεμάτα ζωντάνια και χαρακτήρες όμορφους όπως τα κείμενα του Κονδυλάκη ή άλλων νεότερων που σφράγισαν με τα γραπτά τους τη νεοελληνική λογοτεχνία.

ΕΘΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΕΛΛΗΝΩΝ ΛΟΓΟΤΕΧΝΩΝ ΚΥΠΡΟΥ 50 χρόνια ζωής και δράσης*

Πιστεύουμε πώς μνημονεύοντας χρονικά όροσημα όπως ή ίδρυση της Έθνικης Έταιρείας κάνουμε ένα όρθο άπολογισμό του παρελθόντος για να διαπιστώσουμε τις δημιουργίες, τις αλλαγές ή τις ανατροπές του χτες και ν' άντλήσουμε δυνάμεις και συμπεράσματα που θα μάς σταθοῦν χρήσιμα στη διαχείριση δυσκολιών κι' άδιεξόδων του σήμερα.

Στ' άλήθεια σέ καιρούς κρίσιμους κι' άβέβαιους γεμάτους άνασφάλεια, ποιά σημασία θα μπορούσε να έχει ή πριν πενήντα χρόνια ίδρυση ένός λογοτεχνικού σωματείου;

Έχουμε τήν έντύπωση πώς τά πνευματικά, πολιτιστικά, σωματεία έρχονται ως άπόκριση σ' αίτήματα του καιρού τους κι' ακολουθοῦν τήν ίδια πορεία με τήν κοινωνία και τήν Πολιτεία που τά δημιουργεί.

Άς δοῦμε λοιπόν τὸ τότε πολὺ συνοπτικά, για να διαπιστώσουμε πιὸ έμφαντικά τις μεταλλάξεις του σήμερα. Η Ε.Ε.Ε.Λ.Κ. ιδρύθηκε τὸ 1962 ως άντεπιστέλλον μέλος τής Έθνικης Έταιρείας τῶν Έλλήνων Λογοτεχνῶν Άθηνῶν άπό μιὰ ομάδα φωτισμένων λογοτεχνῶν και πνευματικῶν ανθρώπων, όπως ὁ Άντης Περνάρης, πρῶτος Πρόεδρός της, ὁ Κώστας Μόντης, ὁ Κύπρος Χρυσάνθης, ταυτόχρονα σχεδόν με τήν έγκαθίδρυση τής Κυπριακής Δημοκρατίας. Οί σκοποὶ της όπως βρίσκονται στὸ καταστατικό της πνευματικοὶ και καθαρά ένθοκεντρικοί: προαγωγή τής Λογοτεχνίας τής Κύπρου, ή λογοτεχνική και γενικότερα ή πολιτιστική προβολή τής Κύπρου σ' ευρύτερα ένθνικά πλαίσια ή ή σύσφιξη τῶν δεσμῶν τῶν Έλλήνων λογοτεχνῶν τής Κύπρου με τοὺς λογοτέχνες τής Ελλάδας και τής διασποράς.

Τὸν ίδιο καιρὸ εἶχαν ιδρυθεῖ μέσα στὸ ίδιο πνεῦμα κι' άλλα πνευματικά σωματεία όπως ὁ Ε.Π.Ο.Κ. και ὁ Σύνδεσμος Έλλήνων Φιλολόγων Κύπρου «Στασίνας» που άπέβλεπαν σέ μιὰ ευρύτερη πνευματική καλλιέργεια, αλλά και στη συναίρεση τής αντίφασης άπό τή μιὰ τῶν έλπίδων και τῶν προσδοκιῶν που έφερε μαζί του τὸ γεγονὸς τής Άνεξαρτησίας και ή ματαίωση του στόχου του άπελευθερωτικού άγώνα άπό τήν άλλη. Και ὄντως τήν πρώτη δεκαετία ή Έθνικη Έταιρεία έπετέλεσε έργο αξιόλογο, εἶχε έντονη παρουσία και ποικίλες εκδηλώσεις κι' άγκαλιάστηκε με ένδιαφέρον άπό τοὺς λογοτέχνες και άπό τὸ κοινό, εκπληρώνοντας στὸ άκέραιο τοὺς σκοπούς της.

Τά πράγματα, όπως ἦταν φυσικό, άλλαξαν μετὰ τὸ 74, ὅποτε και ή λέξη

* Προλογική ὁμιλία στην εκδήλωση που έγινε στὸ Πολιτιστικὸ Κέντρο τής Λαϊκής Τράπεζας, στις 11 Δεκεμβρίου 2012 για τὰ πενήντα χρόνια τής Έθνικης Έταιρείας και τήν παρουσίαση τής «Άνθολογίας Ταξιδιωτικής ποίησης τής Νεοελληνικής Λογοτεχνίας τής Κύπρου».

έθνικώς ένοχλοῦσε κι έξακολουθεῖ νά ένοχλεῖ μέχρι σήμερα πολλούς, λές και μπορεί νά ὑπάρξει πολιτισμός χωρίς έθνική ιστορία, παράδοση και ταυτότητα.

Παραλάβαμε τήν Έταιρεία τὸ 2000 σὲ κατάσταση χειμερίας νάρκης κι αγωνιστήκαμε νά τήν ἀναβαθμίσουμε σ' ἕνα ἐπίπεδο, ἀνάλογα φυσικὰ μὲ τὶς δυνατότητές μας και μέσα σὲ περιστάσεις ἀντίξοες, κρατώντας τὴν ὑπεράνω ἰδεολογιῶν και πολιτικῶν ἀποχρώσεων, ἀφοῦ πιστεύουμε στὴν αὐτονομία τῆς τέχνης. Τέχνη και παιδεία αὐτοκαταργοῦνται, ὅταν γίνονται θεραπευτικές τῆς πολιτικῆς.

Κατὰ τὴ διάρκεια τῆς θητείας μας ὀργανώσαμε μὲ τὴ συμμετοχὴ τῆς Ἐθνικῆς Ἐταιρείας τῶν Ἀθηνῶν Λογοτεχνικὸ Συμπόσιο στὴ Λευκωσία μὲ θέμα: «Ρεύματα – Τάσεις – Ἐπιδράσεις στὴ Νεότερη Λογοτεχνία μας» και πανηγυρικὴ ἐκδήλωση γιὰ τὰ πενήντάχρονα τῆ Κυπριακῆς Δημοκρατίας στὸ «Σπίτι τῆς Κύπρου» στὴν Ἀθήνα, γιὰ τὴν προβολὴ τῆς Νεοελληνικῆς Λογοτεχνίας τῆς Κύπρου ποὺ ἀναφερόταν σὲ σημαντικοὺς ἱστορικοὺς σταθμοὺς, ὅπως ὁ ἀπελευθερωτικὸς ἀγῶνας τοῦ 1955-59, και τὸ Τραγικὸ Ἱστορικὸ Παράδοξο τοῦ 1974, μὲ ὁμιλητὲς μέλη τῆς Ἐταιρείας.

Εἶχαμε ἐπίσης ἐκδόσεις μὲ τελευταία αὐτὴν ποὺ παρουσιάζουμε ἀπόψε. Ἐπίσης φιλολογικὰ μνημόσυνα, λογοτεχνικοὺς διαγωνισμοὺς, προβολὴ λογοτεχνῶν-μελῶν μας στὴν Ἀθήνα, μετάκληση στὴν Κύπρο ἑλλαδιτῶν λογοτεχνῶν και πανεπιστημιακῶν. Ἐνθάρρυνση νέων λογοτεχνῶν και συνεργασίες μὲ ἄλλα πνευματικὰ σωματεία.

Ὡστόσο ἔχουμε τὴν αἴσθηση πὼς ἡ σημερινὴ οἰκονομικὴ κρίση ποὺ ἔχει συμπαράσῦρει τὰ πάντα, ὅσο κι οἱ ἀλυσιδωτὲς ποὺ τὴ δημιούργησαν και τὴ συνοδεύουν (οἰκολογικὴ, ἀξιακὴ, θεσμικὴ, κρίση ἐξουσίας) συνθέτουν τὴ μία και πρωταρχικὴ: τὴ δεινὴ κρίση τοῦ ἴδιου τοῦ ἀνθρώπου ὡς ὑποκειμένου πνευματικοῦ και δημιουργοῦ πολιτισμοῦ.

Μ' αὐτὸ τὸ σκεπτικὸ μοροῦμε νά ποῦμε πὼς διέρχονται κρίση και οἱ καλὲς τέχνες, πράγμα ποὺ διαπιστώνεται στὴν πρώτη ὅλη τῆς τέχνης τοῦ λόγου, τὴ γλῶσσα, τὸ μέγιστο και πρῶτιστο παράγοντα πολιτισμοῦ, τῆς βάσης τῆς ταυτότητας και τῆς φυσιογνωμίας κάθε λαοῦ. Ἐμφανὲς σύμπτωμα παρακμῆς ἢ φθορὰ τῶν λέξεων ποὺ προέρχεται κατὰ τοὺς φιλοσόφους ἀπὸ τὴν ἐξάρθρωση τῆς ἀλληλοαναφορᾶς λέξης – νοήματος – ὄντος και ποὺ τὴ ζοῦμε σὲ ποικίλες μορφές: ὡς αἴσθηση τοῦ κενοῦ – μεταμφιεσμένου λόγου ὡς μετάλλαξη τῆς σημασίας τῶν λέξεων, ὡς φλυαρία, ἀσυναρτησία και συμβατικὴ συρρίκνωση τῆς γλῶσσας, φαινόμενο ποὺ ἄλλοι ἀποκαλοῦν λεξιπενία και ἄλλοι ἀλεξία.

Ἡ λογοτεχνία δέχεται πλήγματα ἀπὸ τὴν κομματικοποίηση τῆς Δημοκρατίας και τὸν ἔντονο κρατισμὸ τῆς κυπριακῆς κοινωνίας. Κατὰ τοὺς κοινωνιολόγους, στὴν Κύπρο ἡ κρατικὴ ἐξουσία και οἱ κομματικοὶ μηχανισμοὶ ἀποτελοῦν τὸ κυρίαρχο στοιχεῖο τῆς κοινωνικῆς ζωῆς ἐλέγχοντας τὰ πάντα:

τὴν οἰκονομία, τὴν ἐκπαίδευση, τὰ μέσα Μαζικῆς Ἐπικοινωνίας, τὴν πολιτιστικὴ παραγωγή, τὸν ἀθλητισμό, τοὺς ἐθελοντικοὺς ὀργανισμοὺς.

Μέσα στὸ κόμμα φυσικὰ συνηχεί ἡ ἰδεολογία, ἡ ἰδεοληψία, ἡ συναλλαγή, ἡ διαπλοκή, ἡ κλίκα καὶ ἄλλα πολλὰ παρόμοια. Ἔχουμε λοιπόν, λογοτέχνες ἑλληνοκεντρικοὺς, συντηρητικοὺς, ἐθνικιστὲς καὶ ξεπερασμένους καὶ λογοτέχνες προοδευτικοὺς, μοντέρνους καὶ λαοκράτες. Ἔτσι ἐξηγεῖται πῶς ὀνόματα ὅπως τοῦ Χρυσάνθη, τοῦ Κυριάκου Πλησῆ ἢ τοῦ Κώστα Μιχαηλίδη μόλις καὶ μετὰ βίας ἀναφέρονται.

«Σ' ἓνα κόσμο μονότροπης προόδου, παρατηρεῖ ἑλλαδίτης διανοούμενος, χωρὶς κανένα ἀξιοθετικὸ συνεχτικὸ δεσμό, χωρὶς καμιά κοινὴ παραδοχὴ καὶ πίστη στὸ κοινωνικὸ, ὑπερατομικὸ ἀγαθό, ἡ ἀλήθεια ἔχει ταυτιστεῖ μὲ τὴν ὑποκειμενικότητα. Αὐτὴ τὴν ὑποκειμενικότητα ἐκφράζει κι ἡ αἰσθητικὴ τοῦ μεταμοντερνισμοῦ μὲ τὸ ἀποσπασματικὸ, τὴν ἔλλειψη κανονιστικοῦ κέντρου, τὴν ἀσυνέχεια τοῦ χρόνου καὶ τοῦ ὕφους.

Καταλήγουμε ἔτσι στὴν κουλτούρα τοῦ ἀτομισμοῦ, τοῦ κρατισμοῦ, τοῦ κομματισμοῦ καὶ τῆς αὐθαιρεσίας.

Μιὰ κοινωνία λοιπόν ὅπως ἡ κυπριακὴ ὄχι μόνο πολυπολιτισμικὴ, ἀλλὰ καὶ πολυκατακερματισμένη, πῶς μπορεῖ νὰ συνενώσει τοὺς ἀνθρώπους σὲ κοινούς, ἀνιδιοτελεῖς, πνευματικοὺς σκοποὺς; Στὴν Κύπρο, ὁ λογοτέχνης πού ἐννοεῖ νὰ παραμένει πνευματικὸς ἄνθρωπος καὶ ἀνιδιοτελῶς πάσχει νὰ καταθέσει τὴ δική του μαρτυρία, δεδομένου ὅτι ὁ κυρίαρχος, ὁ ρηματικὸς λόγος προέρχεται ἀπὸ τὰ κέντρα ἐξουσίας, νιώθει ἐκτὸς τόπου καὶ χρόνου, περίπου ἔρημος, καθὼς ἀποστασιοποιεῖται ἀπὸ τὰ συγκρουόμενα πάθη τοῦ ἀνταγωνισμοῦ, τῆς σύγχυσης, τῶν υπερφίαλων ἀτομικῶν συμφερόντων. Αὐτὸ τὸ αἶσθημα ἀποδίδουν οἱ ἐπόμενοι στίχοι.

*Κι ἡ γῆ μου ἔρημη, χωρὶς ἄνθρωπο,
κι ἡ φωνή μου ἀνανταπόδοτη,
«Φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ».
Ἔχει κι ἡ ἔρημος τὴ δική της φωνή,
τὴν ἄκουσα ξανά καὶ ξανά:
Ποιὸς εἶπε πῶς ξέρουμε
ν' ἀγαπάμε τὸν Ἄνθρωπο, τὴν Πατρίδα;*

ΑΝΔΡΕΑΝΗ ΗΛΙΟΦΩΤΟΥ
Πρόεδρος Ε.Ε.Ε.Λ.Κ.

ΣΧΟΛΙΑ
ΣΕ ΕΝΑ ΚΥΠΡΙΑΚΟ ΕΡΩΤΙΚΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ

Το πιο κάτω τραγούδι με τίτλο «Τρεις όμορφες», συνολικής έκτασης δεκαέξι στίχων, υπαγόρευσε προς καταγραφή το 1950 ο ποιητάρης Ανδρέας Π. Μαμπούρας (1918-1997), από την Αραδίππου, στο Θεόδουλο Καλλίνικο (1904-2004), ο οποίος το συμπεριέλαβε στο έργο του *Κυπριακή λαϊκή μουσα*, Κύπρος 1951, σσ. 138-139. Το κείμενο του τραγουδιού είναι καταγραμμένο από τον εκδότη ως 8σύλλαβος / 7σύλλαβος / 8σύλλαβος / 7σύλλαβος κ.ο.κ., ενώ πρόκειται για δεκαέξι 15σύλλαβους ιαμβικούς, μονοκατάληκτους στίχους, όπως ακριβώς πιο κάτω:

ΤΡΕΙΣ ΟΜΟΡΦΕΣ

Μιαν Τσεκατσήν τρεις όμορφες νάεν τες δεις π' αλλάξαν
τ'αι γρουσολόν τ'αι βρουλλίν χαρά τες που πετάξαν.
Επήαν εις την εκκλησάν τ'αι μπήκαν ούλλες μάτσαν
τ'αι προσκυνήσαν τον Γριστόν τ'αι το τσερίν τους άψαν
τ'ε' επήαν εις τους σκάμνους τους κατά σειράν τ'ε' εκάτσαν. 5
Εβκήκαν τρεις τ'σαβκούνηες στην στράταν τους τ'ε' εκάτσαν,
ετέλειωσεν η λουτουρκά τ'ε' εβκήκαν ούλλες μάτσαν.
Πρώτα ελυπηθήκαν τες τ'αι δεν τες επειράξαν,
ύστερα αναδόγνει τους τ'ε' ούλοι που μιαν αρπάξαν,
εδ'ίσαν τους τα ρούχα τους, εν τους εφήκαν κλάτσαν. 10
Αντζέλοι που τους ουρανούς ήρταν τ'αι τους τα ράψαν,
επήαν στες μανάες τους τ'ε' απού καρκιάς εκλάγαν.
Έκογαν που τες βούτ'σες τους κομμάδκια τ'ε' επειτάξαν
τ'ε' είπαν τους είντα πάθασιν που βκήκαν εις την πιάτσαν.
Πήαν τ'αι λαπορτάραν τους τ'ε'ίνους που τες πειράξαν, 15
που δέκα γρόνια φυλακήν καθέναν τους εκάτσαν.

Όπως διευκρίνισε είκοσι ένα χρόνια αργότερα ο Μαμπούρας, το τραγούδι αυτό το έμαθε το 1928 από τη γιαγιά του, όταν ήταν, καθώς αναφέρει, δέκα ετών.¹ Δεν παραλείπει μάλιστα να το καταγράψει και πάλι, όπως πιο κάτω, χωρίς ουσιαστικές αλλαγές από την παραλλαγή που υπαγόρευσε στον Καλλίνικο, αν εξαιρέσει κανείς α) το διαφορετικό τίτλο και την προσθήκη ενός επιπλέον στίχου (αρ. 6) και β) την παράλειψη τώρα του στίχου υπ' αρ. 14. Να σημειώσουμε εδώ ότι στη λαϊκή παράδοση ο τίτλος ενός τραγουδιού δεν έχει παρά δευτερεύουσα σημασία. Ο λαός - ποιητής σπάνια δίδει τίτλο στο τραγούδι του, το οποίο αναγνωρίζει μάλλον από τον πρώτο στίχο του ή από το όνομα του πρωταγωνιστή. Ως επί το πλείστον οι τίτλοι παραδοσιακών τραγουδιών δίνονται από τους εκδότες. Και, βέβαια, είναι λάθος να θεωρούμε ως παραδοσιακά πολλά τραγούδια των οποίων οι ποιητές είναι γνωστοί και επώνυμοι, όπως το ίδιο γνωστοί και επώνυμοι είναι και όσοι τα μελοποίησαν. Η κυπριακή διάλεκτος, καλή ή κακή, στην οποία τα πλείστα απ' αυτά είναι γραμμένα δεν τα καθιστά αυτόματα και παραδοσιακά.

¹ «Το παρόν τραγούδι το τραγούδησα τον Μάιον του 1950 εις τον Κον Θεόδουλον Καλλίνικον. Το έμαθα από την γιαγιά μου όταν ήμουν 10 χρονών στο δημοτικόν σχολείον».

ΜΙΑΝ ΤΣΕΡΚΑΤΣΗΝ ΤΡΕΙΣ ΟΜΟΡΦΕΣ²

Μιαν Τσερκατσήν τρεις όμορφες νάνη τες δεις π' αλλάξαν
 τσαι γρουσολόιν τσαι βρουλλίν, χαρώ τες, που πετάξαν
 τσ' επήαν εις την εκκλησάν τσ' εμπήκαν ούλες μάτσαν
 τσαι προσκύνησαν τον Γριστόν τσαι το τσερίν τους άψαν
 τσ' επήαν εις τους σκάμνους τους κατά σειράν τσ' εκάτσαν 5
 τσαι τσείνοι που τες είδασιν βαθκιά αναστενάζαν.
 Εβκήκαν τρεις τσαφκούνης στην στράταν τους τσ' εκάτσαν,
 ετέλειωσεν η λουτουρκά τσ' εβκήκαν ούλες μάτσαν.
 Πρώτα ελυπηθήκαν τες τσαι εν τες επειράξαν,
 ύστερον αναδόγει τους τσ' ούλλοι που μιαν αρπάξαν, 10
 εδσίσαν τους τα ρούχα τους, εν τους αφήκαν κλάτσαν,
 άντζελιοι που τους ουρανούς, είπαν μου, τους τα ράψαν.
 Επхан στες μανάες τους τσ' απού καρκιάς εκλάψαν
 τσ' εκόψαν που τες βούτδες τους κομμάδκια τσ' επετάξαν.
 Πάσιν τσ' ελαπορτάρασιν τσείνους που τες πειράξαν, 15
 που δέκα γρόνους φυλακήν, είπαν μου, τους εκάτσαν.

Ανδρέας Μασπούρας, γνώστης πολλών παλαιών τραγουδιών.

Βέβαια, είναι ορθό να σημειωθεί εδώ ότι το τραγούδι αυτό δεν επιχωριάζει μόνο στην Αραδίππου, αλλά και σε άλλα μέρη της Κύπρου. Θα μπορούσε να ισχυριστεί κανείς ότι πρόκειται μάλλον για δημοτικό τραγούδι με ποιητάρικο πυρήνα, που είχε ευρεία διάδοση, όπως τουλάχιστον αφήνει να νοηθεί η υπάρχουσα βιβλιογραφία.³ Να προσθέσουμε π.χ. ότι το τραγούδι αυτό κατέγραψε το 1960 ως δημοτικό ο ερευνητής Κώστας Δ. Ιωαννίδης (1911-2000) καθ' υπαγόρευση του Νίκου Χρ. Πτωχόπουλλου (1914-2003), γραμματέα της μονής Απ. Ανδρέα και γιου του γνωστού ποιητάρη Χριστόδουλου Ν. Πτωχόπουλλου (1878-1956), από το Ριζοκάρπασο. Εδώ μπορεί κάποιος να ισχυριστεί ότι η απομνημόνευση και η υπαγόρευση του τραγουδιού αυτού από τον Πτωχόπουλλο έγινε από το βιβλίο του Καλλίνικου, αυτό όμως δεν μπορεί να αποδειχτεί πέρα από κάθε αμφιβολία, γιατί οι δυο παραλλαγές δεν είναι ταυτόσημες. Το τραγούδι απόκειται στο αρχείο του ΚΕΕ (1.103.1) και έχει ως εξής:

ΟΙ ΟΜΟΡΦΕΣ

Νάνη τες δεις τες όμορφες την Τσερκατσήν π' αλλάξαν
 τσαι χρουσολόιν τσαι βρουλλίν χαρώ τες που πέταξαν.
 Εφέξασιν οι γειτονιές που τσαχαμαί που ράζαν,
 επήαν εις την εκκλησάν τσ' εμπήκαν ούλες μάτσαν.
 Πήαν τσαι προσκυνήσασιν τσαι τα τσερκά τους άψαν 5

² Από τη φυλλάδα «*Αρματαλός και Νάσω*» (έκδ. 1971).

³ Το τραγούδι έχει καταγραφεί ως δημοτικό από τους εξής συλλογείς: Σ. Τομπόλη, *Κυπριακοί ρυθμοί και μελωδίες*, Λευκωσία 1966, σσ. 54-55, στ. 19 (= Οι όμορφες, καθ' υπαγόρευση Αναστασίας Πουργούρα, εκ Στροβόλου)· Χρ. Κυπριανού, *Το Παγκύπριον Γυμνάσιον και η Λαογραφία*, τόμ. Δ', Λευκωσία - Κύπρος 1971, σ. 71, στ. 10 (= Ερωτικό, από Τρεμετουσιά, 1968-69)· Χρ. Ν. Ταουσιάνη, *Δημοτικά τραγούδια της Κύπρου, Β' Δημοτικά τραγούδια του Ριζοκάρπασου*, Λευκωσία 1987, σ. 54, στ. 11 (= Οι όμορφες, καθ' υπαγόρευση Γιάννη Γιάννουρου, 81 χρόνων, 1973).

τῶαι σύραν εις τους σκάμνους τους κατά σειράν τῶαι κάτσαν
τῶ' ὥσπου τῶαι πολουτούρκησεν, καθόλου εν εταράξαν.

Εἶδεν κάτι τῶαφκούνηες καλά τες εβαστάξαν,

να δεις, οι ασυγχώρητοι, στην στράταν τους ἔκατσαν

τῶ' εἶπαν να τες πειράξουσιν τῶαι δεν εμιτρικάξαν

10

τακκούνια που τες βούτδες τους ἐκόψαν τῶ' ἐπετάξαν.

Εἶδεν μιαν μουζουρούν μιτῶάν, μιαν κουντουρούν χαμάτσαν,

τῶείνην ἀγάπουν την τῶ' ἐγιώ, μα 'ν μου την ἐφυλλάξαν.

Τσιπλώσαν οὔλοι πάνω [της] τῶ' ἐδῶσαν της την κλάτσαν,

ἐδῶσαν το φουστάνιν της ἀπού 'τον τράντα πράτσα.

15

Κλάψετ' ἀμμάδικια, κλάψετε, κλάψετε, σκοτωθεῖτε

τῶαι την ἀγάπην που 'δετε πκιον εν την θωρεῖτε.

Τελειώνοντας θα ἤθελα να σημειώσω ὅτι στο ἴδιο μοτίβο με το πιο πάνω τραγοῦδι κινεῖται και το ἐξῆς, ἀτίτλο, φυσικά, μονοκατάληκτο ἐρωτικό, που διασώθηκε σε φυλλάδα⁴ του τυφλοῦ ποιητᾶρη και βιολάρη Μιχαήλ Παπαμιχαήλ Σιάλου (1870-1942), ἀπό το Πα-
τρίκι.

Ἀλλάξαν δυο περήφανες και παν να διανευτούσιν

κ' ἐφέραν τ' ἄστρα τ' ουρανοῦ στην γην και παρπατούσιν,

ἀδετε τες διπρόσωπες ρέσσουν κ' εν χαιρετούσιν,

το πλάσμαν να ψυχομαδεῖ, νερόν εν του διούσιν,

ὄσοι τες δουν ξημέρωμαν, δίχα κρασίν μεθούσιν.

Ἐθεννα βγω ἀγοραστής την μιαν νάνην πουλούσιν,

να ποσπαστούσιν τα στενά κ' οι λας να μ' ἀγκαλιούσιν.

Σε ἄλλη δημῶδη παραλλαγή οι δυο τελευταῖοι στίχοι ἀντικαθίστανται ὡς ἐξῆς:

Παρακαλώ τα σύννεφα τον ἥλιον να βαστούσιν,

τα μήλα των βουκκούων της να μεν πυροκαούσιν.

Βέβαια, μπορεῖ κάποιος να ἰσχυριστεῖ ὅτι το ἐρωτικό αὐτό ἀνήκει μάλλον στον Σιάλο, μπορεῖ ὅμως να πρόκειται για δημῶδες που διασώζει ο ποιητᾶρης αὐτός. Θα πρέπει να σημειωθεῖ ὅτι κατὰ τη δεκαετία του 1960 υπαγορεύτηκε προς καταγραφή το ἐξῆς ἐρωτικό, που δε φαίνεται ἄσχετο με το πιο πάνω:

Ἀλλάξασιν δυο ὁμορφες τῶαι παν να διανευτούσιν

<τῶ' ἐφέραν τ' ἄστρα τ' ουρανοῦ στην γην τῶαι παρπατούσιν>,⁵

το πλάσμαν να ψυχομαδεῖ, νερόν εν του διούσιν,

παρακαλώ τα σύννεφα τον ἥλιον να κρατούσιν

τῶαι τῶείντ' ἄσπρα βουκκούδτια τους να μεν πυροκαούσιν.

Κ.Γ. ΓΙΑΓΚΟΥΛΛΗΣ

⁴ Βλ. φυλλάδα με τίτλο: «ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ / ΚΥΠΡΙΑΚΑ ΚΑΙ ΔΙΣΤΥΧΑ / ΥΠΟ / ΜΙΧΑΗΛ ΠΑΠΑ ΜΙΧΑΗΛ / ΣΙΑΛΟΥ / ΕΚ ΠΑΤΡΙΚΙΟΥ (ΚΑΡΠΑΣΙΑΣ) / 1931 / Τύποις: ο «Κόπανος» Ι.Σ. ΔΙΚΩΜΙΤΟΥ ΒΑΡΩΣΙΑ». Όλα τα ἐρωτικά της φυλλάδας αὐτῆς ἐκδίδονται ἀπό τον Κ. Γ. Γιαγκουλλή, *Corpus κυπριακῶν διαλεκτικῶν ποιητικῶν κειμένων*, τόμ. Στ' 1 (Ποιητᾶρικά ἐρωτικά τραγοῦδια ἀπό φυλλάδες: Δίστιχα, ὀλιγόστιχα και πολύστιχα), Λευκωσία 2012, σσ. 464-471.

⁵ Χφ.: τῶαι κατεβάσαν τ' ἄστρα τ' ουρανοῦ στην γην τῶαι παρπατούσιν.

ΠΝΕΥΜΑ ΚΑΙ ΖΩΗ

ΜΝΗΜΗ ΚΥΠΡΟΥ ΧΡΥΣΑΝΘΗ

Ο Κυπριακός Σύνδεσμος Παιδικού Νεανικού Βιβλίου και η Κυπριακή Βιβλιοθήκη οργάνωσαν στις 11 Φεβρουαρίου 2013 στις 7.30' μ.μ., στην αίθουσα Εκδηλώσεων Καστελιώτισσα, τιμητικό μνημόσυνο για τον κορυφαίο λογοτέχνη και πνευματικό άνθρωπο Κύπρο Χρυσάνθη με τη συμπλήρωση δεκαπέντε χρόνων από το θάνατό του.

Η εκδήλωση, με θέμα «Ο θεατρικός Κύπρος Χρυσάνθης και η παιδική λογοτεχνία», τελούσε υπό την αιγίδα του Διευθυντή των Πολιτιστικών Υπηρεσιών κυρίου Παύλου Παρασκευά.

Το πρόγραμμα που περιλάμβανε τρεις χαιρετισμούς και δύο ομιλίες το παρακολούθησαν μέλη της οικογένειας του αείμνηστου Κύπρου Χρυσάνθη και πλήθος φίλοι και εκτιμητές του έργου του.

Την εκδήλωση χαιρέτησαν ο Πρόεδρος του Συνδέσμου Παιδικού Νεανικού Βιβλίου κύριος Κώστας Κατσώνης, η Πρόεδρος της Ε.Ε.Ε.Λ.Κ. Ανδρεανή Ηλιοφώτου και ο Διευθυντής των Πολιτιστικών Υπηρεσιών κύριος Παύλος Παρασκευάς.

Μετά τους χαιρετισμούς ακολούθησε ομιλία με θέμα «Ο θεατρικός Κύπρος Χρυσάνθης» από τη φιλόλογο-συγγραφέα Χρυσόθεμι Χατζηπαναγή. Στη συνέχεια η δ.φ. Μαρία Μιχαηλίδου, συγγραφέας και μελετητής της παιδικής λογοτεχνίας μίλησε με θέμα «Το παιδικό λογοτεχνικό έργο του Κύπρου Χρυσάνθη».

Η εκδήλωση έκλεισε με μελοποιημένη ποίηση Κύπρου Χρυσάνθη από τη χορωδία «Λέανδρος Σίταρος» της Πνευματικής Στέγης Λευκωσίας υπό τη διεύθυνση Μάρως Σκορδή.

ΜΗΝΑΣ ΓΑΛΛΟΦΩΝΙΑΣ

Το Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού, η Πρεσβεία της Ελλάδος και η Εθνική Εταιρεία Ελλήνων Λογοτεχνών Κύπρου διοργάνωσαν στα πλαίσια των εκδηλώσεων του Μήνα Γαλλοφωνίας 2013, εκδήλωση με κύριο ομιλητή το διανοούμενο κύριο Λάμπη Κωνσταντινίδη και θέμα: «Οι αρχαιοελληνικές επιδράσεις επί της Γαλλίας και της Γαλλικής γλώσσας». Η διάλεξη συνοδευόταν από προβολή εικόνων.

Προηγήθηκαν χαιρετισμοί από εκπρόσωπο της Ελληνικής Πρεσβείας και την Πρόεδρο της Ε.Ε.Ε.Λ.Κ., Ανδρεανή Ηλιοφώτου.

Η εκδήλωση που έγινε την Τετάρτη, 6 Μαρτίου και ώρα 7 μ.μ. στην αίθουσα Καστελιώτισσα, είχε μεγάλη επιτυχία, αφού συγκέντρωσε πλήθος κόσμου που καταχειροκρότησε τον ομιλητή.

Πλούσια δεξίωση, που πρόσφερε ο ομιλητής, έκλεισε το όλο πρόγραμμα.

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΗΣ ΕΚΔΟΣΗΣ HENRY: ΠΑΓΚΟΣΜΙΑ ΠΟΙΗΤΙΚΗ ΑΝΘΟΛΟΓΙΑ

(Μετάφραση: Χρυσόθεμις Χατζηπαναγή. Έκδοση Ε.Ε.Ε.Λ.Κ.)

Την Πέμπτη 28 Μαρτίου, στις 7.30 μ.μ. η Εθνική Εταιρεία Ελλήνων Λογοτεχνών Κύπρου οργάνωσε στο Πολιτιστικό Κέντρο της Λαϊκής Τράπεζας εκδήλωση στην οποία παρουσιάστηκε η έκδοση Henry: Παγκόσμια Ποιητική Ανθολογία.

Στην εκδήλωση παρέστη ως επίτιμος προσκεκλημένος ο Εξοχότατος πρέσβης των Ηνωμένων Πολιτειών στην Κύπρο κ. Sohn Koenig.

Το πρόγραμμα περιλάμβανε ποίημα αφιερωμένο στους ποιητές της Ανθολογίας, προσφώνηση από την Πρόεδρο της Ε.Ε.Ε.Λ.Κ. κ. Ανδρεανή Ηλιοφώτου, χαιρετισμό από τον πρέσβη των Ηνωμένων Πολιτειών και παρουσίαση της έκδοσης από τρεις ομιλητές:

α) «Οι ποιητές δημιουργούν τόπους» από τη Δρα Νόρα Clark Liassi, καθηγήτρια Αγγλικής Λογοτεχνίας στο Ευρωπαϊκό Πανεπιστήμιο

β) «Σχόλια στη μεταφραστική διαδικασία και τελικό αποτέλεσμα» από το Δρα Άντη Παναγιώτου, επιστημονικό συνεργάτη στο Ευρωπαϊκό Πανεπιστήμιο

γ) «Μερικά μεταφρασμένα ποιήματα της Ανθολογίας από λογοτεχνική άποψη» από την κ. Αθηνά Τέμβριου, ποιήτρια, καθηγήτρια Αγγλικής φιλολογίας.

Ακολούθησε απαγγελία ποιημάτων στα Ελληνικά και Αγγλικά από την κ. Μαρούσα Αβρααμίδου, τον κ. Άγγελο Κοτσώνη και την κ. Αθηνά Τέμβριου με μουσική υπόκρουση από τον κ. Γιώργο Καλογήρου.

Η εκδήλωση έκλεισε με αντιφώνηση από τη μεταφράστρια κ. Χρυσόθεμι Χατζηπαναγή και δεξίωση.

ΑΝΔΡΕΑΝΗ ΗΛΙΟΦΩΤΟΥ

ΤΙΜΗ ΣΕ ΕΘΕΛΟΝΤΕΣ

Τώρα που κάποιες λέξεις, όπως η ανθρωπιά, ο συνάνθρωπος, ο γείτονας, παραμερισμένες από άλλες, όπως η ευμάρεια, ο ατομικισμός, η υπερβολή, η απληστία, ξαναμπήκαν στο λεξιλόγιό μας, ενέργειες όπως εκείνη του Επαρχιακού Συντονιστικού Συμβουλίου Εθελοντισμού να τιμήσει στη Λευκωσία ανθρώπους, που με την προσφορά τους πάσχισαν να διατηρήσουν τη ζωή μέσα στην έννοια τής – εν αγάπη και αλληλεγγύη – συνύπαρξης, έχουν, κατά τη γνώμη μου, και ουσία και ομορφιά.

Σ' αυτές τις ενέργειες τοποθετώ την εκδήλωση του Συμβουλίου στις οκτώ του Μάρτη (2013). Τιμώμενοι άνδρες και γυναίκες που με ανιδιοτέλεια και αγάπη πρόσφεραν και προσφέρουν για ένα καλύτερο κόσμο με λιγότερο πόνο και περισσότερη χαρά. Από επάλξεις πολλές, στις οποίες παραμένουν, παρά τα χιονισμένα σε αρκετούς μαλλιά, παρά τα όποια προβλήματα ηλικίας, αφού η καρδιά παραμένει ανοικτή για αγάπη, αφού το μυαλό έχει πολλή σωρευμένη σοφία.

Ανάμεσά τους και η εκδότρια της Πνευματικής Κύπρου, η Λούλα Κύπρου Χρυσάνθη, που είναι, όπως αναγράφεται στην τιμητική πλακέτα «άνθος ανθρωπιάς για 60 χρόνια». Από τότε που νεαρό κορίτσι παντρεύτηκε τον μεγάλο δημιουργό Κύπρο Χρυσάνθη κι εγκαταστάθηκε στη Λευκωσία, κουβαλώντας μέσα της την πολυτραγουδημένη Αμμόχωστο, τη σημερινή πόλη-φάντασμα, που προσμένουμε να περιδιαβούμε και πάλι.

Αλλά και δυο φίλες του περιοδικού μας ήταν ανάμεσα σε όσους τιμήθηκαν. Η Ηρώ Λουκή Παπαφιλίππου και η Αλέκα Γράβαρη Πρέκα με προσφορά γνωστή και άξια επαίνου. Ένα μεγάλο ευχαριστώ και μια εγκάρδια ευχή σε όλους να συνεχίσουν να γεμίζουν τη σημερινή καταθλιπτική ατμόσφαιρα με το υπέροχο άρωμα της ανθρωπιάς τους. Το έχει ανάγκη ο άνθρωπος και ο τόπος, το έχει ανάγκη η πατρίδα μας.

ΜΑΡΟΥΛΑ ΒΙΟΛΑΡΗ-ΙΑΚΩΒΙΔΟΥ

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ ΤΗΣ ΧΡΥΣΟΘΕΜΙΔΑΣ ΧΑΤΖΗΠΑΝΑΓΗ «ΤΟ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ Μ.Ι. ΜΑΡΑΘΕΥΤΗ» (Λευκωσία 2011, σσ. 372)

Το βιβλίο της Χρυσοθέμιδος Χατζηπαναγή «Το λογοτεχνικό έργο του Μιχαλάκη Ι. Μαραθεύτη», μάς προσφέρει την ευκαιρία και τη χαρά να γνωρίσουμε την πτυχή της πολυσχιδούς και προικισμένης προσωπικότητας του κ. Μαραθεύτη, που δεν έχει, ακόμα, τύχει της κατάλληλης αξιολόγησης και αξιοποίησης, και δεν είναι άλλη, από τη λογοτεχνική του εργασία.

Η κα Χατζηπαναγή με συγκινητική αφοσίωση, με στοργή και αγάπη προς το λογοτεχνικό έργο του Μιχαλάκη Ι. Μαραθεύτη, δεν φείσθηκε κόπου και μόχθου, αλλά αντίθετα, έδωσε αφειδώλευτα τον χρόνο, τις φιλολογικές γνώσεις και την ευαισθησία της στη μελέτη και στην κριτική αποτίμηση του έργου αυτού. Παίρνοντας την πρωτοβουλία να συγκεντρώσει όλη αυτή την εργασία της σ' έναν τόμο, δεν έμεινε μόνο σ' αυτό. Αλλά, ανθολόγησε κιόλας από το πλούσιο λογοτεχνικό έργο του Μαραθεύτη και μας παρουσιάζει αντιπροσωπευτικά δείγματα από το σύνολο της λογοτεχνικής δουλειάς του, συνέλεξε δημοσιεύσεις και κριτικά σημειώματα άλλων πνευματικών ανθρώπων, σχημάτισε λεπτομερές βιογραφικό και εργογραφικό σημείωμα, φρόντισε να απομαγνητοφωνηθούν συνεντεύξεις, που έχει δώσει ο λογοτέχνης μας, ανέλαβε τη σύνταξη και την επιμέλεια του βιβλίου, παρακολούθησε όλη την εκδοτική εργασία στενά και γενικά έδωσε όλο το ψυχικό σθένος της, ώστε να υπάρξει ένα άρτιο και αξιοδιάβαστο αναγνωστικό αποτέλεσμα, που τώρα αρχίζει το ταξίδι του στον κόσμο των αναγνωστών, μελετητών και ερευνητών, το πολύτιμο αυτό βιβλίο των 372 σελίδων. Ευχόμαστε να ικανοποιήσει πλήρως τον αγαπητό μας δάσκαλο και νά 'ναι καλοτάξιδο στον χώρο των εκδόσεων. Τη φιλοτέχνηση και καλλιτεχνική επιμέλεια του εξωφύλλου ανέλαβε ο εξάιρετος εικαστικός Ανδρέας Λαδόμματος. Το βιβλίο εκδόθηκε με την ευγενή χορηγία της Ελληνικής Τράπεζας.

Το βιβλίο εκτός από τον χαιρετισμό του προέδρου του Συμβουλίου της Ελληνικής Τράπεζας δρα Ανδρέα Παναγιώτου και το προλόγισμα της συγγραφέως περιέχει τέσσερα μεγάλα κεφάλαια.

Στο Α' κεφάλαιο (το εκτενέστερο) δημοσιεύονται έξι μελετήματα της Χ.Χ., που αναλύουν πολλές και ενδιαφέρουσες όψεις του λογοτεχνικού έργου του Μ.Ι. Μαραθεύτη, όπως την ανάλυση του ποιητικού και πεζογραφικού του έργου, τη λογοτεχνία του που αναφέρεται στον Αγώνα του 1955-59, το θρησκευτικό και παιδαγωγικό στοιχείο στη λογοτεχνία του και το δοκιμαϊκό του έργο.

Στο Β' μέρος η συγγραφέας επιλέγει και ανθολογεί κείμενα τόσο ποιητικά όσο και πεζά του Μ.Ι. Μαραθεύτη, για να έχουν οι αναγνώστες, μια πρώτη γεύση από το έργο του. Δίνονται ενδεικτικά 15 ποιήματα, αποσπάσματα από 4 θεατρικά έργα, αποσπάσματα από την πεζογραφία του λογοτέχνη (νουβέλα, παραμύθι, διήγημα, ιστορικό μυθιστόρημα), 3 αποσπάσματα από δοκίμια του Αγώνα 1955-1959, 1 απόσπασμα από το Χρονικό – Μαρτυρία, 6 αποσπάσματα από δοκίμια για την Παιδεία, την Κοινωνία, τη Φιλοσοφία του Προσωπισμού, τον σύγχρονο κόσμο μας, 2 αποσπάσματα από δοκίμια λογοτεχνικής κριτικής.

Στο Γ' μέρος συγκεντρώνονται βιβλιοπαρουσιάσεις και κριτικά σημειώματα, που έχουν κατά καιρούς δημοσιευτεί για τον Μ.Ι. Μαραθεύτη. Φιλοξενούνται οι απόψεις 17 πνευματικών ανθρώπων με 20 κείμενα. Μερικά από τα ονόματα των πνευματικών αυτών ανθρώπων είναι: Κύπρος Χρυσάνθης, Θεοκλής Κουγιάλης, Ανδρέας Χριστοφίδης, Γιώργος Μποζώνης, Β.Χ. Χαραλαμπόπουλος, Νίκος Παναγιώτου, Χρίστος Κολιός, Γιώργος Πετρόπουλος, Κυριάκος Χαραλαμπίδης κ.ά.

Στο Δ' και τελευταίο μέρος παρουσιάζονται απομαγνητοφωνημένες πέντε πρόσφατες, αλλά και παλαιότερων χρόνων συνεντεύξεις που έχει δώσει ο Μ.Ι. Μαραθεύτης.

Στο Επίμετρο δίνεται η ομιλία της Χ.Χ. κατά την τιμητική εκδήλωση για τον Μ.Ι. Μαραθεύτη, που οργάνωσε ο Όμιλος Φίλων Δημοτικής Βιβλιοθήκης Στροβόλου, στις 20 Οκτωβρίου 2011, με θέμα: «Επισημάνσεις και αποστάγματα από το λογοτεχνικό έργο του Μιχαλάκη Ι. Μαραθεύτη».

Το βιβλίο ολοκληρώνεται με το ευρετήριο προσώπων.

Ο Μ.Ι. Μαραθεύτης, έχει αγκαλιάσει όλα τα λογοτεχνικά είδη και δίνει έργα ποιητικά, πεζογραφικά (με νουβέλα, διήγημα και μυθιστόρημα, και για ενήλικες και για παιδιά/εφήβους), θεατρικά, χρονικό – μαρτυρία, λογοτεχνική κριτική, δοκίμια, (κυρίως για τον Αγώνα της ΕΟΚΑ 55-59, για την Παιδεία και την Κοινωνία) και σύνθεση ανθολογιών (ποίησης και πεζογραφίας). Στο ερώτημα από πού αντλεί τη θεματογραφία του, ο ίδιος σε συνέντευξή του διευκρινίζει πως: «τα γνωρίσματα που διακρίνουν το λογοτεχνικό μου έργο είναι η χριστιανική θεώρηση των πραγμάτων όσο και ο προσανατολισμός μου προς την ιδέα της προσωπικής και της εθνικής ελευθερίας».

Η Χ.Χ. στα εκτενή κριτικά της κείμενα χαρακτηρίζει τον Μ.Ι. Μαραθεύτη «ακοίμητο φρουρό των Θερμοπυλών της πατρίδος, χαλκέντερο πνευματικό εργάτη, σκαπανέα των ελληνικών και πανανθρώπινων ιδεωδών της παιδείας». Τον θεωρεί «πρότυπο καλού καγαθού ανδρός» και μας διαβεβαιώνει ότι αναδεικνύεται σε κάθε κείμενό του ο χαρίεις άνθρωπος του ανθρωποκεντρικού φιλοσοφικού στοχασμού και της οικουμενικής ανθρωπιστικής σκέψης». Για το λογοτεχνικό του έργο το αφιερωμένο στον Αγώνα 1955-1959 επισημαίνει τα εξής: «Εκλεκτός αγωνιστής ο ίδιος και υπέρμαχος εραστής της θεάς Ελευθερίας, άναψε τη φλόγα της έμπνευσης του από το θυσιαστήρι της πίστης και τον βωμό της πατρίδας σε προμηθεϊκό πυρσό και άσβεστη

δάδα, για να φωτίζουν στις τωρινές και επερχόμενες γενιές τις υποθήκες της έντεχνης αγωνιστικής του κατάθεσης».

Αυτό που σταθερά, διακρίνει και το λογοτεχνικό του έργο, όπως φυσικά όλο το υπόλοιπο, είναι πάντοτε ο άνθρωπος και μάλιστα ο άνθρωπος, ως πρόσωπο. Η Χ.Χ., το τεκμηριώνει με τα εξής: «Έτσι σκιαγραφεί και σμιλεύει μα και χαλκεύει ταυτόχρονα το πνεύμα και την ψυχή του ανθρώπου, που τον θέλει να παλεύει για να μεταμορφωθεί σε αληθινό πρόσωπο».

Η Χ.Χ., μας προτρέπει να αφουγκραστούμε όσο πιο βαθιά μπορούμε τούτη τη γνήσια αυθεντική φωνή του ποιητή, που μας μιλά όχι μόνο για τα μεγάλα ζητήματα αλλά και τα απλά καθημερινά προβλήματα, καθώς με περίσκεψη και στοχαστική διάθεση φιλοσοφεί πάνω σ' αυτά. Για την ποίησή του συμπεραίνει: «Οι σελίδες της λιγιστής αλλά εκλεκτής ποίησής του αναδίδουν το άρωμα τούτης της αφειδώλετης προσφοράς εις οσμήν ευωδίας πνευματικής για τον συνάνθρωπο της υπέρτατης αγάπης».

Για τη γλώσσα που αξιοποιεί στο έργο του η Χ.Χ., εκτιμά ότι είναι: «λαγαρή και καθάρια που λάμπει με τις αποκρυσταλλώσεις της σαν το διαμάντι στον ήλιο τραγουδά, ζωγραφίζοντας «λυρικές πινελιές», ψάλλει με τα «αντίφωνα» μιας βαθιά ριζωμένης πίστης, που μερικοί τα θεωρούν και τα σημαντικότερα της συλλογής, γνωματεύει μέσα από τα «αποστάγματα» της συσσωρευμένης πείρας και ενός ευαίσθητου φιλοσοφικού ψυχισμού, οδηγώντας τις «πτώσεις» του ανθρώπου στους «αναβαθμούς» των υψηλών ανατάσεων».

Αν διαβάσουμε το βιβλίο της κας Χατζηπαναγή, σίγουρα θα γνωρίσουμε τον πνευματικό άνθρωπο, που κυρίως είναι γνωστός για το εκπαιδευτικό – παιδαγωγικό, φιλοσοφικό, φιλολογικό και εθνικό του έργο, αλλά θα γνωρίσουμε, επίσης, την πάντοτε ευαίσθητη ψυχή του λογοτέχνη, που εμπνέεται και γράφει τόσο από τον φυσικό υπαρκτό γύρω του κόσμο, όσο και από τον ιδεατό κόσμο των ιδεών και αξιών, τον άνθρωπο που δημιουργεί λογοτεχνικό έργο αξιόλογο με λαλούσα λογοτεχνικότητα και με ευδιάκριτη παντού τη φιλοσοφική και αγωνιστική του σκέψη.

ΜΑΡΙΑ ΜΙΧΑΗΛΙΔΟΥ

ΤΙΜΗΤΙΚΗ ΕΚΔΗΛΩΣΗ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗΣ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ ΤΗΣ ΑΝΔΡΕΑΝΗΣ ΗΛΙΟΦΩΤΟΥ

Στις 9 Απριλίου και σε ατμόσφαιρα κατανυκτικής συγκίνησης παρουσιάστηκε το λογοτεχνικό και εκπαιδευτικό έργο της Προέδρου της Εθνικής Εταιρείας Ελλήνων Λογοτεχνών Κύπρου κ. Ανδρεανής Ηλιοφώτου, καθώς και η πολύχρονη σημαντική συνεισφορά της στα πνευματικά και πολιτισμικά δρώμενα του τόπου μας. Η τιμητική αυτή εκδήλωση, που στέφθηκε με μεγάλη επιτυχία και με την αθρόα προσέλευση εκλεκτού ακροατηρίου φίλων και εκτιμητών του έργου της, πραγματοποιήθηκε στο Συνοδικό της Παλαιάς Αρχιεπισκοπής. Μετά το πέρας του πλούσιου προγράμματος, που παρουσίαζε η κ. Αθηνά Τέμβριου, μέλος της Εθνικής Εταιρείας, οι παρευρισκόμενοι συνεχάρησαν θερμά τόσο την τιμώμενη όσο και τα Συνεργαζόμενα Πνευματικά Σωματεία, που ανέλαβαν με προθυμία τη διοργάνωση: τον Ελληνικό Πνευματικό

Όμιλο Κύπρου, το Κυπριακό Κέντρο Pen, τον Όμιλο Πνευματικής Ανανεώσεως, τη Φιλοσοφική Εταιρεία Κύπρου, τη Βιβλιογραφική Εταιρεία Κύπρου και το περιοδικό *Κυπριακή Βιβλιοφιλία*, καθώς και την Εθνική Εταιρεία Ελλήνων Λογοτεχνών Κύπρου.

Δίνουμε διαγραμματικά πιο κάτω δείγματα γραφής των ομιλιών και συνοπτικές αναφορές γύρω από το πολύπτυχο έργο της κ. Ηλιοφώτου, όπως και τα συναφή αναγνωστικά και καλλιτεχνικά στιγμιότυπα που το πλαισίωσαν παραστατικά:

Κατ' αρχάς, στον σύντομο χαιρετισμό του, ο Διευθυντής των Πολιτιστικών Υπηρεσιών κ. Παύλος Παρασκευάς αναφέρθηκε τόσο στην πολύπλευρη λογοτεχνική της δημιουργία και τον ευδόκιμο εκπαιδευτικό της βίο όσο και στην πολύτιμη διαχρονική προσφορά της σε διάφορους τομείς του πολιτισμικού μας γίγνεσθαι, εξαιρώντας την εργατικότητα και την εκάστοτε πρόθυμη ανταπόκριση της αγαστής της συνεργασίας με τις Πολιτιστικές Υπηρεσίες για την αποτελεσματική προώθηση ενός φάσματος πνευματικών ζητημάτων.

Η κ. Μαίρη Κουτσελίνη, καθηγήτρια του Πανεπιστημίου Κύπρου, σε μια ευσύνοπτη σφαιρική παρουσίαση του δοκιμιακού της έργου, ανάμεσα σε καίριες επισημάνσεις και ενδεικτικά αποσπάσματα για το ύφος και το περιεχόμενο της δοκιμιακής της γραφίδας υπογράμμισε:

«Η συγγραφέας έχει το διεισδυτικό μάτι, για να δει πέρα από την επιφάνεια, έχει τον πνευματικό εξοπλισμό, για να αναλύσει και να υποστηρίξει τις νέες οπτικές γωνίες ανάλυσης και εμφορείται από την παιδεία και τις αξίες που της επιτρέπουν να αναλύει και να ανακαλύπτει τα μη εμφανή.

Τη δοκιμιογράφο απασχολούν καίρια γεγονότα μιας 'μεταλλαγμένης κοινωνίας', όπως η ίδια τη χαρακτηρίζει. Τόσο στις δοκιμιακές της συλλογές όσο και στα δοκίμιά της που ανελλιπώς για 30 και πλέον χρόνια περιλαμβάνονται στην *Κυπριακή Μαρτυρία* αλλά και στον καθημερινό τύπο, η Ανδρούλα Ηλιοφώτου δίνει τη δική της προσωπική ερμηνεία και φιλοσοφία ζωής».

Για μιαν άλλη, επίσης, συγγραφική της δραστηριότητα, το διηγηματικό και θεατρικό της έργο, ανέλαβε να μιλήσει η υποφαινόμενη, υποδεικνύοντας αδρομερώς κάποια εμφανή σημεία της γραφής της στα όχι λιγότερο δύσκολα αυτά λογοτεχνικά είδη, που με τον ίδιο ζήλο υπηρέτησε μέσα από την ευφάνταστη δημιουργικότητα του έντεχνου λόγου της. Παραθέτουμε δύο μικρά αποσπάσματα της ομιλίας:

«Τα ποιοτικά γνωρίσματα [...] ανιχνεύονται και οριοθετούνται μέσα από την ευρηματική στέρεη γραφή μιας προσωπικής εγχάρακτης σφραγίδας: όχι, δηλαδή, ενός κειμενικού κατασκευάσματος με εύθραυστα και κοινότοπα αφηγηματικά υλικά, αλλά απεναντίας μιας έντεχνης και μακρόπνοης διηγηματικής κατασκευής με επιδέξια σύνεργα πλοκής, καθώς και με άρτια γλωσσική και υφολογική σκευή».

«Η Ανδρεανή Ηλιοφώτου, όπως το καταδεικνύει η ποικιλώνυμη γραφίδα της, δεν ξέρει μόνο να σκιαγραφεί τις αδρές γραμμές προσώπων και πραγμάτων, αναπαριστώντας συμβάντα και δρώμενα στις λεπτομέρειες των χρωμάτων και των αποχρώσεών τους. Είναι κατ' εξοχήν μια ανατόμος της ανθρώπινης ψυχής, καθώς ψυχογραφεί διεισδυτικά και ζωντανεύει σκηνικά με πιο εμφαντικούς δραματικούς όρους τους ήρωες και τις ηρωίδες της στα τέσσερα θεατρικά της κείμενα. Ο θεατρικός διά-

λογος και ο δραματικός μονόλογος σε παράλληλα και συγκλίνοντα θέματα τής δίνουν την ευκαιρία να εκφράσει πιο καιρία και διαλεκτικά τις ιδέες της για τη ζωή και τον άνθρωπο, τις συγκρουσιακές σχέσεις και τα προβλήματα του, αλλά και τον διηνηκή του αγώνα για την υπέρβασή τους».

Στη δική της παρουσίαση για το ποιητικό έργο της Α. Ηλιοφώτου η φιλόλογος και ποιήτρια κ. Μόνα Σαββίδου-Θεοδούλου συνόψισε συμπερασματικά στον επίλογό της τα ακόλουθα:

«Η έννοια του φωτός έρχεται και πάλι να σφραγίσει το ποιητικό σώμα της Ανδρεανής Ηλιοφώτου. Είναι της γνώσης το φως, η πρώτη Αρχή του άναρχου Λόγου, που πρωτοανέτειλε στην Αιολική γη και οδήγησε κατά την ίδια τον αψύ, έφηβο Ίκαρο, σύμφωνα με το τελευταίο ποίημα της συλλογής, να αγγίζει μες στις λευτεριάς / τον ασύνоро πόθο / του ήλιου τα δώματα. Έρχεται να εξυμνήσει και να υπογραμμίσει ότι ο θάνατός του είναι «αθανασίας ήλιος / ανέσπερος στις γενιές των θνητών / Τ' όνομά του τραγούδι του πόντου / και το νησί από δίπλα / δικό του, να διαλαλεί / το πέταγμά του στ' ατρόμητα νιάτα.

Όστε μπορούμε κι εμείς να ισχυριστούμε ότι τιμούμε όχι μόνο μια καταξιωμένη ποιήτρια, αλλά πρωτίστως έναν πνευματικό άνθρωπο, που τα Έργα και οι Ημέρες του δεν περιορίζονται στα 9 πεζά και 3 ποιητικά βιβλία, που έχει γράψει. Η παρρησία της, ο λόγος ελευθερίας, το ελληνικό της ήθος και πνεύμα αποτελούν όντως «Φως, που πατεί χαρούμενο / το Χάρο και το Χρόνο», για να χρησιμοποιήσω τελειώνοντας δικό της στίχο».

Η φιλόλογος κ. Ορθοδοξία Καλογήρου, η οποία υπήρξε μαθήτριά της στο Γυμνάσιο Θηλέων Παλουριωτίσσης, επί Γυμνασιαρχίας της αείμνηστης Καλλιόπης Καραγιώργη, σκιαγράφησε με αισθαντικά χρώματα το εκπαιδευτικό έργο της Ανδρεανής Ηλιοφώτου μέσα από τις δικές της βιωματικές εμπειρίες και αναμνήσεις στα δύσκολα εκείνα χρόνια της Τουρκανταρσίας. Για την καλή φιλόλογο-παιδαγωγό και την αξέχαστη δασκάλα της, όπως χαρακτηριστικά τόνισε, μας αφηγήθηκε το επεισόδιο της μεταφοράς των δύο τμημάτων της Ε' τάξης για λόγους ασφάλειας στον υπόγειο χώρο της αίθουσας οικοκυρικών του σχολείου, που δεν έβλεπε προς την τουρκοκυπριακή συνοικία. Εκεί, σε μιαν ατμόσφαιρα αληθινής μυσταγωγίας η εμπνευσμένη φιλόλογος δεν δίδασχε απλώς τον Κρίτωνα του Πλάτωνα, αλλά τους μετέδιδε με την πύρινη φλόγα της διδασκαλίας της τα Σωκρατικά μηνύματα της πειθαρχίας στους νόμους, της άγρυπνης προσήλωσης στο καθήκον και της απέραντης αγάπης προς την πατρίδα.

Τα αισθήματα άπειρης ευγνωμοσύνης προς την αγαπημένη καθηγήτρια εξέφρασε και μια άλλη μαθήτριά της, η κ. Αντωνία Προδρόμου, προσφέροντάς της μιαν υπέροχη ανθοδέσμη από τα αμάραντα λουλούδια της καρδιάς της.

Όστόσο, και ο αντιπρόεδρος της Εθνικής Εταιρείας και στενός συνεργάτης της τιμωμένης, κ. Χριστόφορος Κελίρης, στη δική του, εκτός προγράμματος, σύντομη ομιλία αναφέρθηκε όχι μόνο στο ενάρετο ήθος της και τον ανθρωπισμό της, αλλά και στη σύμπνοια και την εποικοδομητική συνεργασία τους στα πλαίσια των εκδηλώσεων της Εταιρείας, χωρίς να παραλείψει και τα φιλόξενα αισθήματά της κατά τις τακτικές συνεδριάσεις στο σπίτι της.

Χαρακτηριστικά αποσπάσματα από το έργο της απέδωσαν με τις υποβλητικές τους φωνές ο ηθοποιός και σκηνοθέτης κ. Φώτος Φωτιάδης, η λειτουργός πολιτισμικών προγραμμάτων του ΡΙΚ κ. Όλγα Περίδου και η κ. Τζένη Κωνσταντινίδου, φιλόλογος και γραμματέας της Εθνικής Εταιρείας. Ακούστηκαν, επίσης, δύο ποιήματά της, αριστοτεχνικά μελοποιημένα από τον ανερχόμενο μουσικοσυνθέτη μας κ. Γιώργο Καλογήρου.

Τέλος, και πριν από την επίδοση τιμητικής πλακέτας εκ μέρους και των επτά Σωματείων, η τιμώμενη συγγραφέας και εκπαιδευτικός κ. Ανδρεανή Ηλιοφώτου, με εμφανή τα σημάδια μιας συγκινησιακής φόρτισης για την οφειλόμενη τιμή στο πρόσωπό της, ανήλθε στο βήμα και μέσα από τη μεστή νοημάτων αντιφώνησή της, εκτός από τις βαθύτατες ευχαριστίες προς τους διοργανωτές και τους συντελεστές της εκδήλωσης, επεσήμανε μεταξύ άλλων σε τόνους απολογισμού του έργου και της στάσης ζωής της τα εξής επιγραμματικά: «Πιστεύω ο καθένας μας είναι υποχρεωμένος να θεραπεύσει τη φύση. Επειδή, λοιπόν, τα εγκόσμια αγαθά, πλούτη, δόξες, διακρίσεις, στημένες βραβεύσεις με άφησαν αδιάφορη, δεν μπορούσαν δηλαδή να νοηματίσουν τη ζωή μου, στράφηκα αλλού. Είμαι ευτυχής που γεννήθηκα Ελληνίδα, που έζησα σε διαρκή επικοινωνία με την ελληνοχριστιανική σοφία, ακολουθώντας τις ανάλογες σπουδές και το ανάλογο επάγγελμα».

Αυτός ήταν, πράγματι, ο λόγος της αγαπητής μας Ανδρούλας Ηλιοφώτου, όπως διαφάνηκε τόσο από τις προσεγγίσεις των ομιλιών και των αποσπασμάτων από το έργο της όσο και από τη βαθυστόχαστη αντιφώνησή της. Ένα λόγος ζωντανός, επικοινωνιακός με τον συνάνθρωπο και με άκρατη ειλικρίνεια παρρησίας, που στοχεύει πάντοτε στην αποκαθάρωση του ψευδεπίγραφου και του ευτελούς και την ανάδειξη του αληθινού και ελληνοχριστιανικά πλασμένου. Της ευχόμαστε και από τις σελίδες της *Πνευματικής Κύπρου* να συνεχίσει να τον υπηρετεί με την ίδια αξιουσύνη, κομίζοντάς μας με τη δημιουργική της προσφορά και άλλα ανεκτίμητα δώρα ανθρωπιστικού πολιτισμού.

ΧΡΥΣΟΘΕΜΙΣ ΧΑΤΖΗΠΑΝΑΓΗ

ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ

Ρούλας Ιωαννίδου Σταύρου, *Το βάρος της βροχής*, εκδόσεις Literatura et Artes 2011, σ. 48

Και δεύτερη έκπληξη ποιοτικής αισθητικής χαράς δοκιμάσαμε φέτος από την ποιήτρια των κυπριακών λεπτών συγκινήσεων, Ρούλα Ιωαννίδου Σταύρου. Δεν πρόφτασαν καλά-καλά να αποστραγγίσουν τις κώπες τους από το εθνικό εγερτήριο της μνήμης που επεχείρησαν οι κωπηλάτες της («Της νήσου Κύπρου κωπηλάται») και να, τώρα που με ήρεμο, γαλήνιο ύφος και μεστή ποιητική σοφία και τέχνη, καταθέτει και πάλιν στο διανοητικό και ψυχικό μας αναγνωστήριο «Το βάρος της βροχής» [Εκδόσεις Literatura et Artes]. Η κ. Ρούλα Ιωαννίδου-Σταύρου, με την ώριμη σκέψη και ευαισθησία που την διακρίνει, αφήνει τις γεμάτες ζωγόνο δροσιά σταγόνες της έμπνευσής της, να εραπλωθούν λυτρωτικά στο διψασμένο, για όντως ανθρωπινό λόγο, ψυχισμό μας.

Μη μιλήσεις στην αγάπη
 τώρα που κοιμάται.
 Σώπα μην την ξυπνήσεις
 τώρα που ονειρεύεται
 κάτω από την κληματαριά της αυλής.
 Σκέφτηκες τι μπορεί να γίνει
 αν εκείνη ξαφνικά
 ανοίξει τα μάτια και δε μας βρει εκεί;

Εδώ έχουμε να κάνουμε με ποιήματα ολιγόστιχα, καλοδουλεμένα στη ρυθμική τους εκφορά, με ωφελίμως προσεγγίσιμο στοχαστικό βάθος, με νοηματική εικονοποιία και εύστοχη λιτότητα έκφρασης που καθιστούν ευδιάβατο το δρόμο της άγουσας προς την αλήθεια της ποιητικής στόχευσης.

ΤΟ ΜΥΣΤΙΚΟ

Δε μας ξεγελά ο ήλιος άλλη φορά!
 Το μάθαμε το μυστικό του πια!
 Ένα σύννεφο είν' αρκετό
 για να γίνει ο καιρός και πάλι βροχερός.

ΘΟΛΟ ΦΕΓΓΑΡΙ

Θολό φεγγάρι
 ποια όνειρα θα προδώσεις απόψε;
 Δεν έχει αστέρια ο ουρανός.
 Ποιος θα φέγγει στην αγάπη;

ΑΓΑΠΗ

Όταν τη δίνεις, είναι χαρά
 όταν σου τη δίνουν, είναι δύναμη
 κι όταν τη μοιράζεσαι, είναι ευλογία.

ΧΑΡΑ

Είναι αβάσταχτη
 όταν δεν μπορείς να τη μοιραστείς.

Τα ποιήματα αυτά, που η εκλεκτή μας ποιήτρια έχει σμιλεύσει με έντεχνη και δηλωτική της λογοτεχνικής της δεινότητας μαεστρία, κλείνουν στον πυρήνα τους μηνύματα ζωής, διαπιστώσεις, φιλικές προτροπές με διάχυτο το πνεύμα φιλοσοφικής θεώρησης και αποκρυπτογράφησης των ανθρωπίνων εσωτερικών αναγκών.

ΟΙ ΛΑΘΕΜΕΝΟΙ

Μέσα στις γραμμές
 των δεμένων φρυδιών τους.
 Εκεί κρύψανε τις μέρες
 που δεν ήθελαν να θυμούνται

εκεί μέσα τες θωράκισαν όλες.
 Τους διέφυγε πως τα φρύδια
 δε μένουν πάντα στην ίδια θέση.

ΑΠΟΓΝΩΣΗ

Τα χρόνια περνούν
 Οι ώρες φεύγουν
 Οι στιγμές χάνονται
 Θεέ μου! Δεν προφταίνουμε!

ΑΠΟΣΤΑΣΙΟΠΟΙΗΣΗ

Με αυστηρές προδιαγραφές
 χαράζει την πορεία της ζωής του.
 Να μην την πάρει το ποτάμι
 εκεί που θέλει.
 Να μην την καταρρακώσει
 η ανούσια καθημερινότητα.
 Να μην την αλλοτριώσουν οι φωνές των δρόμων.
 Ναι, μένει εκτός.

Έτσι, οι ανθρώπινες έγνοιες, οι ψυχικές εναλλαγές, η ελπίδα, η προσμονή, η μοναξιά, η θλίψη, ο θάνατος, η αγάπη, ο έρωτας, τα ονειροπολήματα, ο αυτοέλεγχος, οι ομορφιές των εποχών και γενικά όλο το φάσμα των ανθρωπίνων βιωμένων εμπειριών φωλιάζουν στους, με απέριτη διατύπωση, στίχους της ευγενώς ευαίσθητης ποιήτριάς μας και αποβαίνουν λέξεις-φορείς ξεκάθਾਰου και πολύτιμου εννοιολογικού πλούτου.

Πόσα μυστικά
 ψιθυρίζει στη μαργαρίτα
 η πεταλούδα;
 Θέλω να ξέρω.
 Τι είπε η μέλισσα
 στο μικρό λουλούδι
 και το ξελόγιασε;
 Θέλω να ξέρω.

ΑΠΟΛΟΓΙΑ ΕΝΟΣ ΑΣΤΕΡΙΟΥ ΠΟΥ ΕΠΕΣΕ ΣΤΗ ΓΗ

Μέ συγχωρείς
 που δεν έγινα η ευχή σου αποδεκτή.
 Λυπάμαι που δεν μπόρεσα
 να πραγματοποιήσω τ' όνειρο σου.
 Για άλλον έπεφτα χτες βράδυ.
 Δεν ήταν η δική σου σειρά.

Ο εντυπωσιακά επιμελημένος και αβίαστα ανεπιτήδευτος λεκτικός θησαυρός που χρησιμοποιεί η κ. Σταύρου, συμβάλλει καθοριστικά στην ανάγκη του αναγνώστη να απολαύσει την ποιητική γραφή ως ποιότητα ώριμης σκέψης εκφρασμένης με αισθητική τρυφερότητα.

ΚΥΚΛΑΜΙΝΟ

Ἦρθες αθόρυβα
 ξάφνιασες την πλάση πάλι
 μικρό καρτερικό λουλούδι
 γλυκό μου όνειρο.
 Σκυφτό κεφαλάκι
 ισχνό κορμάκι
 ταπεινή ψυχούλα
 πόσα μου λες και με μαθαίνεις!

Στη συλλογή αυτή απολαμβάνομε για μια ακόμη φορά τη Ρούλα που ως ευαίσθητα καλλιεργημένος Άνθρωπος και ασίγαστα ασυμβίβαστη ποιητική φωνή, έχει τόσες φορές φωτίσει με λάμψη λυτρωτικού φωτός την ψυχή μας και με συναγερμούς εθνικής αγρύπνιας και ηθικής συνείδησης κρατεί δυνατούς τους παλμούς της καρδιάς και δροσερή την ακμαιότητα του νου μας. Η Ρούλα Ιωαννίδου-Σταύρου καταλέγεται επάξια στις πρωτοπόρες προσωπικότητες της εθνικής μας περηφάνιας. Με τέτοιες φωνές καλλιέπειας, ευπρέπειας και συνέπειας, κανένας ζοφερός χειμώνας δεν θα «βαραίνει ασήκωτος στους ώμους μας».

ΑΝΤΩΝΗΣ ΤΖΙΩΤΗΣ

Henry: Παγκόσμια ποιητική ανθολογία, Μετάφραση από τα Αγγλικά: Χρυσόθεμις Χατζηπαναγή

Η Ανθολογία με τον Αγγλικό τίτλο Henry: A World Poets' Anthology (Henry: Παγκόσμια Ποιητική Ανθολογία) εκδόθηκε στις Η.Π.Α. το 1970 από τον διάσημο εκδότη Bern Porter. Μετά από 43 χρόνια, η Εθνική Εταιρεία Ελλήνων Λογοτεχνών Κύπρου ανέλαβε την έκδοση της Ανθολογίας αυτής στα Ελληνικά. Στην παρούσα μερικώς δίγλωσση έκδοση περιλαμβάνονται οι ελληνικές μεταφράσεις όλων των ποιημάτων αυτών από τη φιλόλογο και συγγραφέα κυρία Χρυσόθεμι Χατζηπαναγή.

Σημειώνουμε, επίσης, το εξής σημαντικό: μεταξύ των 69 ποιητών ανά το παγκόσμιο, που ανθολογούνται εδώ, τον Ελληνισμό της Κύπρου και της Ελλάδας εκπροσωπεί επάξια ο δικός μας αείμνηστος Κύπρος Χρυσάνθης. Η Ανθολογία αφιερώνεται στη μνήμη του, καθώς και στη μνήμη όλων των τεθνεώτων ποιητών, που καταθέτοντας στις σελίδες της την πολύτιμη ποιητική συνεισφορά τους, αναδεικνύουν τη συλλογικότητα της συναδέλφωσης, της αλληλεγγύης και της αγάπης προς τον όπου γης Άνθρωπο.

Η μεταφραστική διαδικασία δεν ήταν μια εύκολη υπόθεση για τη μεταφράστρια. Η ίδια τη χαρακτηρίζει ως «Οδύσεια», γιατί πέρασε μέσα από πολλούς σκοπέλους:

Πρώτο: Υπήρχε παντελής «απουσία» των ποιητών στους οποίους να μπορεί να προστρέξει και να απευθυνθεί, για διαλεύκανση ορισμένων δυσνόητων και αμφιλεγόμενων σημείων στα ποιήματά τους.

Δεύτερο: Παρά το γεγονός ότι η θεματική ενότητα των ποιημάτων, που περι-

λαμβάνονται στην Ανθολογία είναι διαχρονική, εντούτοις το γεγονός ότι τα ποιήματα αυτά γράφτηκαν σε μian άλλην εποχή, χρονικά αρκετά απομακρυσμένη, είναι φυσικόν να περιλάμβαναν και στοιχεία της εποχής τους. Για τον λόγο αυτό η μεταφράστρια θεώρησε επιτακτικό να μπει στο πνεύμα της εποχής και να συλλάβει τα νοήματα της εποχής των ποιητών, μερικά από τα οποία αποτυπώνουν στα ποιήματά τους. Ως εκ τούτου, για ν' αδράξει καλύτερα τα νήματα της σκέψης τους και να κατανοήσει πληρέστερα τα ποιητικά τους συμφραζόμενα, μελέτησε το ιστορικό υπόβαθρο των δεκαετιών του '40, του '50 και του '60, όπου ζούσαν και δημιουργούσαν από τη μια γωνιά του πλανήτη ως την άλλη. Επιπλέον, σύμφωνα με όσα διαφαίνονται στα ποιήματα, θεώρησε επιβεβλημένο, να μελετήσει και να γνωρίσει, κατά το δυνατόν, την ιστορία, τη γεωγραφία, τα ήθη και τα έθιμα των χωρών προέλευσης των ποιητών.

Τρίτο: Η Ανθολογία περιλαμβάνει μόνο τις μεταφράσεις των πρωτοτύπων ποιημάτων. Εδώ εγείρεται το εύλογο ερώτημα. Ο μεταφραστής κατόρθωσε να συλλάβει το νόημα και το μήνυμα, που εκπέμπεται μέσα από το ποίημα, για να το αποδώσει στη μετάφρασή του; Αυτό είναι κάτι που δεν το γνωρίζουμε, εφόσον δεν έχουμε πρόσβαση στα πρωτότυπα ποιήματα, ούτε και σε γλώσσες, για τις οποίες δεν έχουμε την απαιτούμενη επάρκεια, για να μπορούμε να τα συγκρίνουμε.

Επίσης, εφόσον τα περισσότερα ποιήματα είναι μεταφρασμένα από τη γλώσσα των ποιητών στα Αγγλικά, μια μετάφραση της μετάφρασης ενέχει το εύλογο στοιχείο της αμφιβολίας για τη σωστή ή έστω την παραπλήσια απόδοση στίχων του ποιήματος. Για τον λόγο αυτό η μεταφράστρια θεώρησε επάναγκες να προστρέξει σε κάποιες από τις συλλογές των ποιητών ή και σε αντιπροσωπευτικά τους ποιήματα, για να γνωρίσει κάπως το πνεύμα της ποίησης και της ποιητικής τους. Παρ' όλα αυτά, το στοιχείο της αμφιβολίας θα υπάρχει πάντοτε στη μετάφραση, που προέρχεται από άλλη μετάφραση.

Και εγείρεται εδώ τώρα το μεγάλο ερώτημα. Αφού έτσι έχουν τα πράγματα ποιος λόγος υπάρχει να μεταφράζουμε από τη μια γλώσσα στην άλλη και πολύ περισσότερο από μεταφράσεις; Επειδή, πάντοτε θα υπάρχει η αισιοδοξία και η ελπίδα, εκ μέρους του μεταφραστή, όταν μεταφράζει από το πρωτότυπο, ότι θα καταφέρει να επιτύχει ισοδυναμία (equivalence) ή πιστότητα (fidelity) σε έναν ικανοποιητικό βαθμό, ή όταν ακόμα μεταφράζει από μετάφραση, πιστεύει ότι ο μεταφραστής από το πρωτότυπο κατάφερε να επιτύχει ισοδυναμία ή πιστότητα σε έναν βαθμό, μεγάλο ή έστω ικανοποιητικό, τότε υπάρχει το κίνητρο να αναλάβει το μεγάλο εγχείρημα της μετάφρασης.

Κατά την άποψή μου αυτό επιδίωξε να κάνει και η μεταφράστρια της Ανθολογίας αυτής, όπως κάθε ευσυνειδητός και επαρκής στη μεταφραστική δεξιότητα μεταφραστής, με τον ζήλο, με τον οποίο ανέλαβε αυτό το μεγάλο εγχείρημα της μετάφρασης της Παγκόσμιας Ποιητικής Ανθολογίας, Στόχος της ήταν η όσο το δυνατόν πιστότερη απόδοση του αρχικού ποιητικού κειμένου, ως προς το περιεχόμενο και τη μορφολογική – υφολογική του επένδυση, αλλά και «με την ποιητική έκφραση του ωραίου», καθώς προτρέπει ο Καβάφης. Με λίγα λόγια να επιτύχει την πιστότητα και την ποιητικότητα των μεταφρασμένων ποιημάτων, που κατά το δυνατόν, να μεταφέρουν τον αναγνώστη στο κλίμα και την ιδιαιτερότητα της ποιητικής κουλτούρας των δημιουργών τους, πράγμα που κατά την άποψή μου κατάφερε σε έναν μεγάλο βαθμό.

Τελειώνοντας, πιστεύω ότι οφείλουμε να συγχαρούμε την μεταφράστρια, κυρία Χρυσόθεμι Χατζηπαναγή, για την εξαιρετική δουλειά που επιτέλεσε, καθώς και την Εθνική Εταιρεία Ελλήνων Λογοτεχνών Κύπρου, που είχε την πρωτοβουλία να αναλάβει την έκδοση της Παγκόσμιας Ποιητικής Ανθολογίας στα Ελληνικά, βγάζοντάς την τελικά από το ντουλάπι της λήθης και της αφάνειας, όπου βρισκόταν για 43 ολόκληρα χρόνια. Η Ελληνική έκδοση της Ανθολογίας αυτής καθιστά τώρα τους Ελληνόφωνες αναγνώστες κοινωνούς του θησαυρού της Παγκόσμιας Ποιητικής Ανθολογίας, που εξυμνεί τον απλό άνθρωπο, δηλαδή τον καθένα από εμάς ξεχωριστά.

ΑΝΤΗΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ

Νίκου Παναγιώτου, *Τρεις μελέτες: Γύρω από το περιοδικό «Πνευματική Κύπρος» (1960-2010)*, Λευκωσία 2011

Η συμπλήρωση των πενήντα χρόνων πνευματικής προσφοράς στάθηκε αφορμή και εορτασμός εκδήλωσης με εκφώνηση ομιλίας του κ. Ν. Παναγιώτου όπως και της έκδοσης αυτού του αφιερώματος.

Αναφερόμενος στις «τρεις μελέτες» τις οριοθετεί με μια ιεραρχία της γραμματολογίας ανάλογη της όλης πνευματικής θεώρησης των μελετών που φιλοξενήθηκαν σ' αυτό το διάστημα.

1. Μισός αιώνας Ζωής του περιοδικού Πνευματική Κύπρος.
 2. Οι μεταφράσεις που δημοσιεύθηκαν στον Α' τόμο Α'-Ν' (1960-2010) και
 3. Δημιουργοί των οποίων έργα δημοσιεύτηκαν στην Πνευματική Κύπρος (1960-2010).
1. Έγινε λεπτομερής και ακριβής αποδελτίωση των εργασιών για τους Νεοέλληνες λογοτέχνες Κύπρου και ευρύτερου Ελληνισμού, που δημοσιεύθηκαν στους πρώτους είκοσι τόμους (1960-1980).
 2. Ακολούθησε αποδελτίωση των βιβλιοκριτικών της ίδιας επίσης περιόδου (1960-1980).
 3. Επίσης το ένα τέταρτο του αιώνα του περιοδικού δημοσιεύθηκε στο περιοδικό «Κυπριακή Βιβλιογραφία», αρ. 3 (Απρ. Ιουν. 1985) και περιλήφθηκε στο βιβλίο του Ν.Π. Μελετήματα, Λευκωσία 1986, σελ. 30-32 και
 4. Οι βιβλιοκρισίες που δημοσιεύθηκαν στο περιοδικό τις χρονιές 1980-2010 στη Λευκωσία 2010.

Η εξιστόρηση της όλης προσπάθειας περιγράφεται διεξοδικά με τους πέντε πρωτεργάτες Κύπρο Χρυσάνθη, Κώστα Μόντη, Φρίξο Βράχα, Τάκη Φυλακτού και Ανδρέα Χριστοφίδη. Γνωστοί και λιγότερο γνωστοί τότε, όλοι συμμετείχαν ενεργά.

Τόσο τα στοιχεία ταυτότητας του περιοδικού κατά περιόδους, όσο και συνεργατών αναγράφονται μεθοδικά και μάλιστα με τρόπο απολογισμού ενός εκάστου έτους αρχής γενομένης από τον Κ. Χρυσάνθη που περιγράφει την ίδρυσή του. Έτσι παρέχεται η δυνατότητα να σχηματίσουμε μια ολοκληρωμένη εικόνα για τα δημοσιεύμα-

τα και τους δημιουργούς τους, καθώς και της υποστήριξης οικονομικής και κοινωνικής και ευρύτερα στο χώρο της εκπαίδευσης.

Τα θέματα όλα ο κ. Ν. Παναγιώτου τα εξετάζει διεξοδικά σε μια θεώρηση καθολική, που είναι άκρως κατατοπιστική για τα προκύπτοντα πνευματικά ζητήματα, αλλά η έκδοση είναι χρήσιμη και διαφωτιστική ως πηγή άμεσης πληροφόρησης.

Η όλη προσφορά τιμάται από την Ακαδημία Αθηνών 30 Δεκεμβρίου 1980, όταν το περιοδικό έχει συμπληρώσει είκοσι χρόνια ζωής. Το σκεπτικό αναφέρει: *Μετά γνώμη της Τάξεως των Γραμμάτων και των Καλών Τεχνών και απόφαση της Ολομέλειας απονέμεται Έπαινος στο περιοδικό «Πνευματική Κύπρος».*

Η αξιολόγηση της προσφοράς εκτιμάται και από όλες τις άλλες εκδόσεις που αναφέρονται στην Νεοελληνική Λογοτεχνία, όπως εκδόσεις Πατάκη κ.ά.

Αναφορά εκτενής γίνεται και σε διάφορες εκδόσεις στις συναντήσεις κριτικής, στους διαγωνισμούς και στα συμπόσια που ανατροφοδοτούν και εμπλουτίζουν το περιοδικό και το περιεχόμενό του, όπως και με μεταφράσεις στα Νέα Ελληνικά, σε ξένες γλώσσες και από ξένες γλώσσες σ' Ελληνικά. Μια άλλη δραστηριότητα είναι η έκδοση 90 βιβλίων καθώς και η έκδοση 1966-1967 του περιοδικού «Θέματα Κριτικής».

Συναντήσεις κριτικής τέσσερις στο σύνολό τους καθώς και δύο Συμπόσια που αφιερώθηκαν στην Κριτική και στη Λαογραφία.

Τέλος διαγωνισμοί με αθλοθέτες τον Ζήνωνα και τη Θεοδώρα Πιερίδη, την Αρχιεπισκοπή, την ΟΧΕΝ, την Πρεσβεία της Ελλάδος και την Εθνική Εταιρεία Ελλήνων Λογοτεχνών Κύπρου.

Όλες αυτές οι προσπάθειες συνεχίζονται και το ευχόμαστε γιατί ανοίγουν την πόρτα που οδηγεί στον κόσμο των ιδεών των εξομολογήσεων του πνεύματος που πρόσφεραν ανεκτίμητες υπηρεσίες στον αναγνώστη στην πνευματική ανάπτυξη στην ιστορία της Λογοτεχνίας και των Γραμμάτων.

ΕΥΑΓΓΕΛΙΑ ΜΙΣΡΑΧΗ

Μάρως Κρανιδιώτου, Αλεξάνδρα

Το βιβλίο αυτό εκδόθηκε το 2012 από τον εκδοτικό οίκο ΠΑΡΓΑ και έχει έκταση 463 σελίδες. Πρόκειται για ένα κοινωνικό μυθιστόρημα. Έχει ως τίτλο το όνομα Αλεξάνδρα, γεγονός που φανερώνει ότι η υπόθεσή του περιστρέφεται, ξενικά, κορυφώνεται και ολοκληρώνεται, μέσω της πρωταγωνίστριάς του, της ηγετικής, δυναμικής και αρχοντικής μορφής μιας γυναίκας, ιδιαίτερα προικισμένης με θέληση, προσόντα και ταλέντα, μιας γυναίκας που ήξερε ν' αγωνίζεται και μπορούσε σ' όλη της τη ζωή να στηρίζεται στις δικές της δυνάμεις και ικανότητες και στα καλά, και στα δύσκολα του βίου της.

Εμβληματική είναι η φυσιογνωμία αυτής της αρχοντικής ηρώιδας, και πολύ ορθά, η συγγραφέας, δίνει το όνομά της, ως τίτλο, στο βιβλίο αυτό: Αλεξάνδρα.

Η αφήγηση της συγγραφέως, επικεντρώνεται στη ζωή και στη δράση της Αλεξάνδρας, αφού αποτελεί το κέντρο του ενδιαφέροντός της, σημειώνοντας όλες τις αλ-

λαγές που της συμβαίνουν και όλα τα στάδια της ωρίμανσής της, όλες τις μεταβολές και όλη τη φυσική της εξέλιξη, σ' όλα αυτά τα 87 της χρόνια, εμμένοντας περισσότερο στα σημεία εκείνα που επέφεραν δραστικές και δραματικές αλλαγές στην όλη της πορεία και φυσικά στον χαρακτήρα και στις αντιδράσεις της.

Το μυθιστόρημα «Αλεξάνδρα» κινείται από τα σήμερα στο χθες και από το παρόν στο παρελθόν. Μας ταξιδεύει από την Κύπρο στη Σμύρνη, στα χρόνια πριν από την καταστροφή, στην Αλεξάνδρεια τής τότε ανθούσας ελληνικής κοινότητας, στην Ελλάδα των πριν από τον Β' Παγκ. Πόλεμο χρόνων, στην Ελλάδα των σκληρών χρόνων του Πολέμου και της Γερμανικής Κατοχής.

Από τη σύγχρονη ζωή της παραλιακής πόλης της Κύπρου, πεταγόμαστε στις Η.Π.Α., στον Καναδά, στη σημερινή Αθήνα. Η αρχή της αφήγησης γίνεται στην Κύπρο και το τέλος δίνεται πάλι εδώ, στο αρχοντόσπιτο της Αλεξάνδρας, συμπληρώνοντας έτσι τον κύκλο της ζωής της ηρωίδας και της όλης υπόθεσης ολοκληρώνοντας το τέλειο αφηγηματικό σχήμα, που μ' αυτόν τον επιτυχή τρόπο αφήγησης, δίνει ένα ακόμα πλεονέκτημα στο μυθιστόρημα αυτό.

Το λογοτεχνικό εύρημα που αξιοποιεί η Κρανιδιώτου στο μυθιστόρημά της, είναι η αφήγηση τής εξιστόρησης της ζωής της Αλεξάνδρας προς την εγγονή της η οποία γεννήθηκε και μεγάλωσε στην Αμερική, σαν να είναι ένα παραμύθι, σαν να μην αφορά αυτή την ίδια την αφηγήτρια αλλά ένα παραμυθιακό – μυθιστορηματικό πρόσωπο, που έχει αντιμετώπισει μια ζωή γεμάτη προβλήματα, αντιξοότητες, αλλά και χαρές και καλές και ευτυχημένες μέρες. Και μάλιστα, η αφήγηση προς την εγγονή γίνεται κατά τις βραδινές ώρες, όπως στις παλαιότερες εποχές, γινόταν με την αφήγηση των παραμυθιών.¹

Η Αλεξάνδρα γεννημένη κατά το πρώτο τέταρτο του περασμένου αιώνα, στην ισχυρή οικογένεια των Χατζημιχάληδων, διηγείται τα παιδικά της χρόνια, αναφέρεται στους γονείς, αλλά και στους παππούδες της, βρίσκει την ευκαιρία να μας ενημερώσει για τη λαμπρή πολιτιστική και εμπορική παρουσία της Σμύρνης, γενέτειρας της μητέρας της Σοφίας, μας περιγράφει την καταστροφή της Σμύρνης και πως η Σοφία, όπως τόσο κατατρεγμένοι πρόσφυγες, βρήκε καταφύγιο στην Κύπρο, ζωγραφίζει με δυνατές πινελιές το αρχοντικό τους και το περιβάλλον τους, σκιαγραφεί ζωντανά τους χαρακτήρες των προγόνων της, κυρίως του παππού και του πατέρα της, οι οποίοι υπήρξαν δυναμικοί, στεγνοί και ακλόνητοι στις πεποιθήσεις και στην άποψή τους για κάθε θέμα.

Στην πορεία, βρίσκει ευκαιρία να μας μεταφέρει στην τόσο ανεπτυγμένη και ευημερούσα Αλεξάνδρεια, στα χρόνια της δυναμικής ελληνικής παροικίας, όπου ήταν παντρεμένη η θεία της, Κλεονίκη. Στα ενδιάμεσα, η αφηγήτρια – γιαγιά Αλεξάνδρα – μας μιλά για τη Βιέννη, για τους παιδικούς φίλους της, με μητέρα Αυστριακή, το πρώτο της φλερτ με τον γιο αυτής της οικογένειας, και περισσότερο σταματά στα χρόνια 1936 έως 1939, όπου σε όλη την Ευρώπη, ξυπνά ο δαίμων του φασισμού και

1. Βλ. Νέαρχου Κληρίδη, Κυπριακά Παραμύθια, Μέρος Α, Ανατύπωση εκ των «Κυπριακών Σπουδών», Λευκωσία 1959 – Προλεγόμενα.

όπου παντού μαζεύονται τα μαύρα σύννεφα του ολοκληρωτισμού που φέρνει ο Ναζισμός.

Σημαντικό και κομβικό σημείο στην όλη υπόθεση αποτελεί η ύπαρξη ενός οικογενειακού κειμηλίου, ενός αδαμαντοποίκιλτου χρυσού σταυρού, ο οποίος έχει δοθεί από τη γιαγιά Ευανθία Χατζημιχάλη στην Αλεξάνδρα, με τη ρητή οδηγία, ότι ο σταυρός αυτός δίνεται μόνο από αγάπη σε κάποιο πρόσωπο και δεν πωλείται, ούτε εκποιείται, σε καμιά περίπτωση. Ποια θα είναι όμως, η τύχη αυτού του κειμηλίου, αφού τα τελευταία 65 χρόνια έχει χαθεί από την κυριότητα της οικογένειας; Μήπως από κάποιο παιγνίδι της τύχης θα γυρίσει στην κυριότητα της οικογένειας Χατζημιχάλη; Ίδωμεν, διαβάζοντας το μυθιστόρημα ολόκληρο.

Το γεγονός που θα φέρει την κορύφωση στην αφήγηση, αλλά και στη ζωή της ηρωίδας, είναι ο γάμος της εξαδέλφης της στην Αθήνα, όπου μεταβαίνουν για να παραστούν, ο πατέρας, η γιαγιά και η Αλεξάνδρα. Ο γάμος έγινε, αλλά η ξαφνική αρρώστια της γιαγιάς Ευανθίας αναγκάζει τα πράγματα να πάρουν την πορεία τους. Ο πατέρας επιστρέφει μόνος του στην Κύπρο, και γιαγιά και εγγονή παραμένουν στην Αθήνα, εγκλωβίζονται εκεί λόγω του πολέμου, και η 28η Οκτωβρίου 1940, σηματοδοτεί την ιστορία της νεώτερης Ελλάδας, σημαδεύει την τροπή που θα πάρει ο πόλεμος για όλη την Ευρώπη, αλλά δείχνει και την αλλαγή πορείας στην άνετη και εύπορη ζωή της έφηβης τότε, Αλεξάνδρας.

Στα μαύρα χρόνια του πολέμου στο Αλβανικό Μέτωπο με τους Ιταλούς στην αρχή και στα δίσεκτα χρόνια της Γερμανικής Κατοχής και της δυστυχίας, της εξαθλίωσης και της φρικτής πείνας που ακολούθησε, η οικογένεια της θείας Κλεονίκης, και κυρίως η Αλεξάνδρα εφοδιάζονται με όσο θάρρος μπορούν να αντλήσουν από το δίκαιο των κατακτημένων και πολεμά ο καθένας με όποιον τρόπο μπορεί για να επιβιώσουν. Μέσα στη λαίλαπα του πολέμου, γεννιέται και ο μεγάλος έρωτας της ζωής της ηρωίδας μας. Ο γιατρός Άρης Βελίδης, υπήρξε ο πρώτος και μοναδικός έρωτας της ζωής της. Ο υπέροχος αυτός αγαπημένος, δυστυχώς, δεν γύρισε από το μέτωπο της Αντίστασης της Μέσης Ανατολής. Έμεινε όμως, ο καρπός του έρωτά τους, στα σπλάχνα της Αλεξάνδρας και ο καρδιακός φίλος, τόσο του Άρη, όσο και της Αλεξάνδρας, ο Γιάννης, τη ζητά σε γάμο και αναγνωρίζει το παιδί. Το ζευγάρι έρχεται στην Κύπρο, μετά από έξι χρόνια, όταν πια έχει τελειώσει ο Β' Παγκόσμιος Πόλεμος και οι συγκοινωνίες έχουν αποκατασταθεί. Το ζευγάρι, το δίνει μια ευγενής και άδολη αγάπη και η καλοσύνη, η ευγένεια και η κατανόηση του διπλωμάτη συζύγου της, Γιάννη, μπορεί να καλύψει, έστω, εν μέρει, τη φοβερή έλλειψη του πρώτου της έρωτα.

Η Αλεξάνδρα αποκτά δύο παιδιά με τον Γιάννη, δραστηριοποιείται κοινωνικά σε κάθε τομέα εθελοντισμού, χάνει πολύ νωρίς τον σύζυγό της από ασθένεια, και τώρα στο λυκόφως του βίου της, αποτιμά ότι έζησε μια πολύ έντονη και γεμάτη και πλούσια σε γεγονότα, ζωή.

Τώρα, σ' αυτή την ηλικία, κι αφού έχει ξεδιπλώσει στην εγγονή της, όλη την ιστορία της ζωής της, μήπως θα έλθει κάποιο μήνυμα από το απώτερο παρελθόν; Μήπως ο χαμένος αγαπημένος της, Άρης, ή η ειμαρμένη, έστω, θα φέρει πάλι κοντά τις δύο παράφορα ερωτευμένες ψυχές τους, λίγο πριν από το οριστικό πέσιμο της αυλαίας αυτής της ιστορίας και αυτής της εξιστόρησης;

Ο μέγας θεωρητικός της λογοτεχνίας Μιχαήλ Μπαχτίν², αποφαινεται ότι «το μυθιστόρημα ως σύνολο, είναι πολυφολογικό, πολυγλωσσικό, πολυφωνικό φαινόμενο». Και ο βαθύς μελετητής του μυθιστορήματος Μίλαν Κούντερα³ συμπληρώνει συμπερασματικά: «το πνεύμα του μυθιστορήματος είναι το πνεύμα της πολυπλοκότητας». Και πράγματι, η Κρανιδιώτου κατάφερε να μας δώσει ένα μυθιστόρημα χορταστικό, 509 σελίδων, που είναι πολυφολογικό, πολυγλωσσικό και πολυφωνικό και σίγουρα διαθέτει το πνεύμα της πολυπλοκότητας που είναι προαπαιτούμενο στο λογοτεχνικό αυτό είδος.

ΜΑΡΙΑ ΜΙΧΑΗΛΙΔΟΥ

2. Βλ. Μιχαήλ Μπαχτίν, «Προβλήματα λογοτεχνίας και αισθητικής», μεταφρ. Γεώργιος Σπανός, εκδ. Πλέθρον, 1980, σελ. 113.

3. Βλ. Μίλαν Κούντερα, «Η τέχνη του μυθιστορήματος», μεταφρ. Φ. Δρακονταειδής, εκδ. Εστία, 1996, σελ. 30.

ΒΙΒΛΙΑ

Γιάννη Μουγογιάννη: Το χρονικό μιας φιλόδοξης ζωής, Βόλος 2012

Νίκου Κ. Λεοντίου: Οι εμπειρίες του παππού πηγή ζωής του εγγονού, 2012

Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού: Κείμενα Κυπριακής Λογοτεχνίας, τόμος Β'.

Δημήτρη Λεβέντη: Η Διαδρομή των Γυμνασίων της Αμμοχώστου από το 1955-1974.

Ντίνας Παγιάση Κατσούρη: 50 παρά μία Ανατροπές

Τάσου Αριστοτέλους: Πενήντα Ερωτικές Μαντινάδες (Κύπρος) 2010.

Στέλλας Σπύρου: Φως Παιδείας. Ελληνικό Γυμνάσιο Κερύνειας, Σύλλογος Αποφοίτων (ΣΑΓΚ) Χρονικό.

Χριστοδούλου Παπαχρυσοστόμου (1905-1987): Άπαντα, τόμος Ε'..

Ανδρέα Πετρίδη-Δημήτρη Γκότση: Κείμενα και ανθολόγηση: Ο δύσβατος ποιητικός λόγος του Κυριάκου Χατζηλουκά. Από τα θρύματα των «Αρμών» στα συνθέματα του «Χρωμοφωτός».

Γνώση Κερύνειας: Κερυνειώτες συγγραφείς του 20ου αιώνα και επιλεκτική βιβλιογραφία. Επιμέλεια Ρήνας Κατσελλή. Θεοφανώς Κυπρή.

More Bitter Lemons from Bellapais, Dr. E.M. Fraser's Letters to Marlene Pitta, Επιμέλεια Ρήνας Κατσελλή.

Γιάννης Κατσούρης: Μελέτες, άρθρα, επιφυλλίδες και άλλα κείμενα (επιλογή). Επιμέλεια Λεωνίδα Γαλάτση.

Μιχαλάκη Μαραθεύτη: Μνήμες και Δάφνες από τον αγώνα της ΕΟΚΑ 1955-1959.

Τάκη Σκανάτοβιτς: Μεσόγειος (με 5 υφέσεις) 2012.

Σοφοκλή Λαζάρου: Σύμμικτα.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ (Συνέχεια)

Χρυσόθεμις Χατζηπαναγή: <i>Τò θεατρικό έργο του Κ. Χρυσάνθη</i>	31
Ήρακλής Έρωτοκρίτου: <i>Τò φίλημα</i>	37
Γεράσιμος Ρηγάτος: <i>Ίατροϊστορικά σχόλια σέ τέσσερα μονόπρακτα του Κύ- πρου Χρυσάνθη</i>	38
Άντης Παναγιώτου Χατζηοδυσσέως: <i>Οί άγγλικές μεταφράσεις τής Κυπριακής λαϊκής ποίησης</i>	50
Γιώτα Παρασκευά-Χατζηκώστα: <i>Στόν σάλο του Σύμπαντος</i>	56
Γλαῦκος Άντωνιάδης: <i>Ίωάννης Κονδυλάκης</i>	57
Άνδρεανή Ήλιοφώτου: <i>Τά 50 χρόνια τής Ε.Ε.Ε.Α.Κ.</i>	61
Κ.Γ. Γιαγκουλλής: <i>Σχόλια σέ ένα κυπριακό έρωτικό τραγούδι</i>	64

ΠΝΕΥΜΑ ΚΑΙ ΖΩΗ: Άνδρεανή Ήλιοφώτου: Μνήμη Κύπρου Χρυσάνθη, Μήνας Γαλλοφωνίας, Παρουσίαση τής έκδοσης Henry-Παγκόσμια ποιητική άνθολογία – Μαρούλα Βιολάρη-Ίακωβί-
δου: Τιμή σέ έθελοντές – Μαρία Μιχαηλίδου: Παρουσίαση του βιβλίου τής Χρυσοθέμιδος Χα-
τζηπαναγή «Τò λογοτεχνικό έργο του Μ.Ι. Μαραθεύτη» – Χρυσόθεμις Χατζηπαναγή: Τιμητική
έκδήλωση παρουσίασης του έργου τής Άνδρεανής Ήλιοφώτου – Άντώνης Τζιώτης: Ρούλας
Ίωαννίδου Σταύρου «Τò βάρος τής βροχής» – Άντης Παναγιώτου: Χρυσόθεμις Χατζηπαναγή
«Henry, παγκόσμια ποιητική άνθολογία» – Εὐαγγελία Μισραχή: Νίκου Παναγιώτου «Τρεις
μελέτες γύρω άπό τò περιοδικό «Πνευματική Κύπρος» – Μαρία Μιχαηλίδου: Μάρως Κρα-
νιδιώτου «Άλεξάνδρα» – Βιβλία – Περιοδικά.

NESCAFÉ®

7 Τέχνες. Ένας πολιτισμός.

Χωρίς περίσκεψη, χωρίς
χωρίς αιδώ μετάρχα
τραγύρω που έκτισαν
και κάθομαι τα
τάραξ' εδω.
Αλλά δεν σκεπτόμαι
που τραγεί αυτή
διότι πράγματι
να λαμύ είν' α
Α όταν είν' α
να μην προπέξ

Αλλά δεν είναι
κίεστων η ήχον
Ανεπαίσθητος η
από τον εσθκον εση

Ο Πολιτισμός είναι στη φύση μας.

Στην Ελληνική Τράπεζα θαυμάζουμε και είμαστε κοντά σε όλες τις μορφές τέχνης. Υποστηρίζουμε κάθε είδος πνευματικής έκφρασης και δημιουργίας του χθές και του σήμερα, που συμβάλλει στη δική μας και στη δική σας πολιτισμική εξέλιξη. Ελληνική Τράπεζα. Γιατί... η εξέλιξη είναι στη φύση μας.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ

Η εξέλιξη είναι στη φύση μας